

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SAĞLIK YÖNETİMİ (TEZLİ) YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**YALOVA’NIN SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNİN TESPİTİ VE
BU POTANSİYELİ ARTIRABİLMEK İÇİN YAPILABİLECEKLER**

Tuğba KASIMOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

YALOVA'NIN SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNİN TESPİTİ VE BU POTANSİYELİ ARTIRABİLMEK İÇİN YAPILABİLECEKLER

Tuğba KASIMOĞLU

T.C.
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı
Sağlık Yönetimi (Tezli) Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

ORCID ID: 0009-0005-3708-1769

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇİÇEK
İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fatih ŞENGÜLLENDİ

İstanbul
Şubat 2024

KABUL VE ONAY

Tuğba KASIMOĞLU tarafından hazırlanan “Yalova’nın Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti ve Bu Potansiyeli Artırabilmek İçin Yapılabilecekler” başlıklı bu çalışma, 08 Şubat 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi Ayşen Bakkaloğlu** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri Üyesi: **Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih ŞENGÜLLENDİ** _____
Beykent Üniversitesi

Tez Danışmanı: **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇİÇEK** _____
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Enstitü Yönetim Kurulu;

Karar Tarihi :

Karar Numarası :

Dr. Öğr. Üyesi Şerafettin SEVGİLİ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını tezimin/projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

08 Şubat 2024

Tuğba KASIMOĞLU

SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR

BENZERLİK ONAYI		
Başlık	Yalova'nın Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti Ve Bu Potansiyeli Artırabilmek İçin Yapılabilecekler	
Savunma Tarihi	08.02.2024	
Sayfa Sayısı	100	
Benzerlik Yüzdesi (%)	%10	
Benzerlik Yüzdesi (%) (Kaynakça Hariç)	%10	
Taranan Program	Turnitin	
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, özet, ana bölümler ve sonuç kısımlarından oluşan çalışmam için şahsım ve tez danışmanım/Enstitü Sorumlusu tarafından intihal tespit programında taraması yapılmıştır. Tez Danışmanımın gözetiminde tamamladığım çalışmamın azami benzerlik oranlarına göre intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.		
Öğrenci Tuğba KASIMOĞLU	Danışman Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇİÇEK	Enstitü Sorumlusu

ETİK KURUL ONAYI		
Başlık	Yalova'nın Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti Ve Bu Potansiyeli Artırabilmek İçin Yapılabilecekler	
Etik Kurul Toplantı Tarihi	04.01.2024	
Etik Kurul Karar No	2024/1	
	Enstitü Sekreteri V.	

TEZDEN ÇIKARILAN YAYIN		
Yayın Künyesi	Çiçek, M., Şengüllendi, M. F. & Kasımoğlu, T. (2024). "Sağlık Turizmi Yetki Belgesi Bulunan Kurumlarda Dijital Pazarlamanın Etkisi: Yalova Örneği, Studies On Social Science Insights (SOSSCI), Ağustos 2024, 4(2).	
Yayın Türü	☒ Ulusal Hakemli Dergide Makale ☐ Uluslararası Hakemli Dergide Makale ☐ Ulusal Kongre/Sempozyumda Bildiri ☐ Uluslararası Kongre Sempozyumda Bildiri	
	Enstitü Sekreteri V.	

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım sürecinde, bilgisini ve zamanını esirgemeyerek bana her türlü yardım ve desteği sağlayan danışman hocalarım, sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇİÇEK ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Fatih Şengüllendi'ye en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca, bu sürecin tamamlanmasında her daim desteklerini esirgemeyen, eşim Alper Kasımoğlu'na, çocuklarım, İrem, İpek ve Şeref Toprak Kasımoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tuğba KASIMOĞLU

Şubat, 2024

ÖZET

Tuğba KASIMOĞLU

Yalova'nın Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti ve Bu Potansiyeli Artırabilmek İçin
Yapılabilecekler
Yüksek Lisans Tezi
İstanbul, 2024

Antik çağlardan itibaren insanların seyahat etme sebepleri arasında “sağlık” önemli bir yere sahiptir. Sanayileşme ile beraber insanların sağlığa olan talebi artmış ve küreselleşmenin etkisiyle katma değeri yüksek bir turizm türü olarak gelişmiş ve büyümüştür. Sağlık turizmi, büyüyen sektörden pay almak isteyen isyeten birçok ülkenin odak noktası haline gelmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde, sağlık turizmi, Türkiye’de de turizm çeşitlilik hedefleri arasında tercihli bir alan olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin önemli turizm destinasyonlarından olan Yalova’nın sağlık turizmi potansiyelini tespit etmek ve mevcut potansiyeli artırabilmek amacıyla yapılabileceklerin neler olabileceği noktasında tavsiyeler oluşturmak amaçlanmıştır. Araştırmada, Yalova’da bulunan termal ve spa-wellness hizmeti veren tesis yöneticileri ve sağlık turizmi paydaşları ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden bir tanesi olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara, araştırma konusuyla ilgili sorular sorulmuş ve verilen cevaplar sonucunda elde edilen veriler yorumlanmış, swot analizi ile Yalova’nın sağlık turizminde güçlü ve zayıf taraflarıyla fırsat ve tehditleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yalova, sağlık turizmi, termal turizm, spa-wellness turizm, swot analizi

ABSTRACT

Tuğba KASIMOĞLU

Determination of Yalova's Health Tourism Potential and What Can Be Done to Increase
This Potential
Master's Thesis
İstanbul, 2023

Since ancient times, "health" has an important place among the reasons why people travel. With industrialization, people's demand for health has increased and with the effect of globalization, it has developed and grown as a type of tourism with high added value. Health tourism has become the focus of many countries that want to get a share from the growing sector. In parallel with the developments in the world, health tourism is also considered as a preferential area among tourism diversification targets in Turkey. In this study, it is aimed to determine the health tourism potential of Yalova, one of the important tourism destinations of Turkey, and to create recommendations on what can be done to increase the existing potential. In the study, interviews were conducted with managers of thermal and spa-wellness facilities in Yalova and health tourism stakeholders. Semi-structured interview method, one of the qualitative research techniques, was used in the study. The participants were asked questions related to the research topic, and the data obtained as a result of the answers given were interpreted and swot analysis was used to reveal Yalova's strengths, weaknesses, opportunities and threats in health tourism.

Keywords

Yalova, health tourism, thermal tourism, spa-wellness tourism, swot analysis

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
ETİK BEYAN	ii
SAVUNMA ÖNCESİ ONAYLAR	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI VE KAPSAMI.....	3
1.1. Sağlık Kavramı.....	6
1.2.Turizm Kavramı	8
1.3. Sağlık Turizmine Başvurma Nedenleri	9
1.4.Sağlık Turizminin Önemi	10
1.5.Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi	12
1.6. Dünyada Sağlık Turizmi	15
1.7.Sağlık Turizmine Yönelik Uluslararası Eğilimler	19
1.8.Türkiye’de Sağlık Turizmi	20
1.9.Sağlık Turizmi Çeşitleri	26
1.9.1.Medikal Turizm	27
1.9.2.Yaşlı (İleri Yaş) Turizmi	31
1.9.3.Spa-Wellness Turizm.....	36
1.9.4.Engelli (Engelsiz) Turizmi	37
1.9.5.Termal Turizm	40
1.9.5.1.Termal Turizmle İlgili Kavramlar	40
1.9.5.2.Termal Tedavi Uygulamaları.....	42
1.9.5.3.Termal Turizmin Özellikleri.....	43
1.9.5.4.Termal Tedavilerde Kullanılan Su Çeşitleri	44
1.9.5.5.Termal Turizmin Diğer Turizm Çeşitlerinden Üstünlükleri.....	45
1.10. Sağlık Turizmi Paydaşları	46
1.10.1. Kamu Kurumları.....	47

1.10.2. Diğer Paydaşlar.....	47
2. YALOVA ÖLÇEĞİNDE SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİ.....	51
2.1. Konum ve Coğrafi Özellikler	51
2.2. Tarihçesi	52
2.3. Yalova’ nın Sağlık Turizmi Kaynakları	53
3. YALOVA’NIN SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNİN TESPİTİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA	56
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	56
3.2. Araştırmanın Yöntemi	56
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları.....	58
3.4. Evren ve Örneklem.....	58
3.5. Veri Toplama.....	59
3.6. Araştırmaya İlişkin Bulguların İncelenmesi.....	59
2. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	69
KAYNAKLAR	72

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye'ye gelen sağlık turist sayısı ve sağlık turizm geliri (2015-2023).....	22
Tablo 2. Katılımcıların Demografik Dağılımları	60
Tablo 3. Sağlık Turizm Tesislerinde Sunulan Termal, Spa-Wellness Hizmetleri Dağılımı	63
Tablo 4. Sağlık Turizm Tesislerinden Hizmet Alan Müşterilerin Ülkelere Göre Dağılımı	67

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABMS	Amerikan Tıp Uzmanları Heyeti
BM	Birleşmiş Milletler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IUOTO	International Union Of Official Travel Organisation
JCI	Joint Commission International
ISQua	The International Society for Quality in Healthcare
KDV	Katmadeğer Vergisi
M.Ö.	Milattan Önce
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SABİM	Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi
SATÜRK	Türkiye Sağlık Turizmi Kurulu
SPA	Salude Per Aqua
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
UNWTO	Dünya Turizm Örgütü
USHAŞ	Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Sağlık, insanların sahip olduğu en önemli hazinedir. Kişi ve toplum açısından sağlıklı olmak kavramı önemli bir husustur. Bireylerin bir taraftan sağlıklarını koruyup geliştirmek istemesi, öte taraftan da etkili tedavi yöntemlerine ve sağlık hizmetlerine ulaşmak istemeleri “sağlıklı olma” kavramı hızla geliştirmiştir. Kişilerin sağlıklarını korumak ve/veya tedavi amacıyla bulundukları/ikamet ettikleri yerden başka bir bölgeye/ülkeye giderek gerek duydukları veya talep ettikleri sağlık hizmetini almak istemeleri sağlık turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır.

Bu noktada temel ölçüt koruyucu, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerine duyulan istektir. Kişilerin bu hizmetleri bulundukları yerlerin dışında başka yerlerden almak isteme nedenleri olarak; bekleme sürelerinin uzunluğu, fiyat değişkenliği, kaliteli hizmet alma isteği ve teknolojik yenilikler öncelikli olarak sıralanabilir. Küreselleşen dünyada ülkeler arası ilişkilerin güçlenmesi, seyahat imkânlarının artması ve kolaylaşması ve internet teknolojisinde yaşanan hızlı ilerleme gibi nedenler sağlık turizminin hızla gelişim gösteren bir konuma gelmesini destekleyen unsurlardır. Turizm çeşitleri arasında bulunan sağlık turizmi özellikle uluslararası hasta potansiyeliyle sağlık hizmeti veren kurum ve kuruluşların gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamakta ve bu açıdan, ülkelerin ekonomik olarak gelişmesinde önemli etkiler oluşturmakta ve gün geçtikçe büyüyen ve gelişme gösteren bir sektör haline gelmektedir. Farklı türleri olan sağlık turizminin en eski ve bilinen türü termal (kaplıca) turizmidir.

Son yıllarda sağlık turizminde yaptığı yatırım ve çalışmalarla önemli bir ilerleme kaydeden Türkiye dünyada yedinci, Avrupa'da birinci sırada yer alan zengin termal kaynakları ile bu alanda çok önemli fırsatlar barındırmaktadır. Önemli bir turizm destinasyon merkezi olan Yalova, sahip olduğu zengin termal kaynakları, spa-wallness hizmeti veren tesisleri ile sağlık turizminde büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu çalışmada amaç, Yalova'nın sağlık turizm potansiyelini tespit etmek ve bu potansiyeli artırmak için yapılabilecekleri belirlemektir. Sağlık turizmiden kasıt, yerli (ülke içi) turist olmayıp, yabancı (başka/diğer) ülkelerden gelen turist kastedilmektedir. Yapılacak swot analizi ile Yalova'nın sağlık turizminde güçlü ve zayıf tarafları ile fırsat ve tehditleri ortaya konacaktır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, alanda literatür taraması yapılarak sağlık turizmi, sağlık ve turizm kavramları, sağlık turizminin önemi, başvurulma sebepleri, tarihsel gelişim süreci, dünyada ve Türkiye’de sağlık turizminin yeri, sağlık turizmi çeşitleri ve sağlık turizmi paydaşlarına ilişkin bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Yalova ilinin özellikleri ve sağlık turizm potansiyeli hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü ve son bölümdeyse araştırmanın amacı ve önemi, yöntemi, varsayım ve sınırlılıkları, evren ve örneklem ile veri toplama tekniği açıklanmıştır. Sonrasında yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılarak elde edilen bulgular analiz edilip, kapsamlı bir şekilde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Sonuç ve öneriler kısmında ise araştırmadan elde edilen sonuçlar bağlamında, sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar ile sektördeki paydaşlara yönelik geliştirilen önerilere/tavsiyelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI VE KAPSAMI

Turistik amaçlı seyahatler kişilerin farklı sebeplerle çeşitli bölgelere/ülkelere yaptıkları konaklamalı ve/veya konaklamasız yolculuklardır. Turizm amacıyla yer değiştiren bireylerin gittikleri yerlerde temel ihtiyaçların yanı sıra ortaya çıkan rahatsızlıklarının da giderilmesini istemesi sağlık alanında da çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmıştır. Gezmek maksadıyla yaşanan yerden başka yerlere giderek var olan sağlık ihtiyaçlarını veya seyahat sırasında oluşan hastalıkların tedavisi amacıyla turistlerin yaptıkları hareketler, sağlık turizmi kavramını ortaya çıkartmıştır.

Çeşitli çalışmalarda sağlık turizmi ile alakalı farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Çalışmacıların konuya bakış açıları ve yaklaşımlarındaki farklılıklar sebebiyle sağlık turizmi tanımlarının çeşitlendiğini söylemek muhtemeldir. Yapılan tanımlar, birbirine benzer özellikte unsurları kapsar. Alanla ilgili birçok kaynakta sağlık turizmi ne ait pek çok tanımlama bulunmaktadır.

Sağlık turizmi kapsamında sunulan hizmetlerin küreselleşmesiyle birlikte, kişilerin daha kaliteli ve daha az maliyetli hizmet almak istemeleri ve yaşadıkları ülkedeki sağlık sisteminde yaşanan aksaklıklar/sorunlar insanların başka ülkelerde sağlık hizmeti satın almak isteğini ortaya çıkarmıştır (Kostak, 2007: 115).

Kentleşme ve sanayileşmeyle birlikte doğanın ve kaynakların kirlenmesi, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemin bozulması kişilerin gündelik hayatlarını olumsuz etkilemekte ve farklı rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Fiziksel yorgunlukla birlikte, dolaşım, sindirim ve solunum hastalıkları da sağlıklı birey ve işgünü etkilemekte ve bu durumda üretimde azalmaya sebep olmaktadır. Gelişen bu sağlık problemlerinin çözüme kavuşturulması, insan sağlığının korunması ve işgücü için sağlıklı bireylerin işgücüne katılım oranının yüksekliği nedeniyle insanların sağlık turizmine katılımı tavsiye edilmektedir (Belkayalı, 2009: 70-72).

“Sağlık turizmi” terimi ilk defa 1973 yılında, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Uluslararası Resmi Seyahat Organizasyonu Birliğince (IUOTO) kullanılmış; gezi maksatlı seyahat edilen bir başka ülkedeki iklim, çevre, su ve doğayı kullanmak ve sağlık hizmeti sunan tesislerden faydalanmak şeklinde ifade edilmiştir (IUOTO, 1973).

Bu kapsamda sağlık turizmini “*bir turizm yoresinin sağlık hizmeti sunan işletmeleri ve servislerinin tamamı*” şeklinde tanımlamıştır (Kerstetter, 1986: 25).

Sağlık turizmi başka bir tanımda; “hastaların, sağlıklarına kavuşmalarını sağlamak ve sağlık durumlarını ayarlamak maksadıyla, günübirlik olmamak ve en çok bir yıl sürmesi koşuluyla -iş aramak veya hayatını idame ettirmek gibi bir hedef olmaksızın- bir başka ülkeye seyahat etmesi” olarak ifade edilmekte olup, genel bir ifade olarak sağlıklı bir beden ve ruh ile dinç/sağlam kalmayı hedefleyen bütün görüşleri muhtevasında bulunduran bir olgu şeklinde değerlendirilmektedir (Meuwissen, 2015: 6).

Hall (2011: 7) “sanayi toplumunun ticari olgusu” olarak tanımladığı sağlık turizmini; bireyler sağlıklarını korumak ve rahatsızlıklarının tedavi edilmesi maksadıyla insanlar hastalıklarına çare bulmak için tavsiye edilen ülkelere seyahat ederler ve sağlık turizminin uluslararasılaşma süreci de bu şekilde başlamış olur şeklinde ifade etmektedir.

Sağlık turizmi genellikle tatil ve tedavi unsurlarını birleştirerek kişideki zihni ve bedeni yorgunluklara çare bulmak maksadıyla gerçekteşirilen turizm faaliyetlerini ihtiva etmektedir. Sağlık turizmi amacıyla yer değiştiren insanlar genel olarak, yaşadıkları ülkeden lüzumsuz tıbbi masraflardan, mecburi ameliyatlardan veya hayatını tehdit eden tıbbi koşullardan kaçınmaktadırlar (Milstein ve Smith, 2006).

Tanımlarda da görüldüğü üzere sağlık turizmi muhtevasındaki hizmetler oldukça fazla ürün yelpazesine sahiptir. Bu çerçevede sağlık turizmi kapsamına termal işletmelerde verilen hizmetler, SPA-Welness tesislerinde verilen hizmetler, hastane ve kliniklerde verilen tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri, güzellik merkezlerinde verilen hizmetler, yaşlı bakım merkezlerinde verilen hizmetler ve ağız diş sağlığı merkezlerinde verilen hizmetler dâhil olmaktadır. Sağlık turizmi alanında verilen hizmetlerden faydalanmak maksadıyla bir başka ülkeye gidenlere "sağlık turisti", bu hizmetlerin sağlık turistlerine verilmesiyle ülkeye döviz girdisinin sağlandığı faaliyetlerin tamamına da "sağlık turizmi" denmektedir. Sağlık turizmi hizmetinden faydalananlar için ilk hedef kaliteli bir sağlık hizmeti almak, ikinci hedef ise bu hizmetlerden yararlanırken değişik yerler keşfetmek, gezmek, eğlenmek dinlenmek ve bunları daha uygun/düşük fiyatlara

yapabilmek ve hatta olabilirse bu giderlerin sigorta kapsamında ödemesinin yapılmasıdır.

Bazı yazarlar turizmin sağlıkla alakalı tüm dalları için ‘sağlık turizmi’ tabirini kullanmakla birlikte bazı yazarlar bu kapsamı daha dar tutmaktadır. Bilhassa medikal tedavi içeren medikal turizmi sağlık turizminden ayıran yazarlar bulunmakla birlikte, Garcia-Altes (2005) ve Connell (2006) gibi yazarlar sağlıkla alakalı bütün dallar için “sağlık turizmi” ifadesini kullanmayı tercih etmişler/devam etmişlerdir. “Sağlık turizmi” terimi uluslararası alanda daha çok/genellikle ‘medikal turizm’ terimiyle beraber kullanılmaktadır (Hall, 2011). Bu noktada, daha doğru olanı ise sağlık turizminin, medikal turizm, ileri yaş turizmi, spa-welness turizmi, engelli turizmi ve termal turizmi kapsayıcı nitelikte olduğudur.

Çoğunlukla sağlık turizmi tanımlarında sağlık talebi maksadıyla yapılan seyahatler için yaşanılan ülkeden, başka ülkelere yapılan seyahatler kastedilmektedir. Tontuş’a (2017) göre; sağlık/tedavi amacıyla yapılan yalnızca uluslararası değil, aynı ülke içinde şehirlerarası seyahatler de sağlık turizmi kapsamına dâhil olmaktadır. Benzer bir biçimde Baş (2016: 111) da “şehirlerarası yolculuk edenler için, iç sağlık turistleri” ve “ülkeler arasında yer değiştirenler için dış sağlık turistleri” ifadelerini kullanmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan sağlık turizmi tanımında da “ikamet edilen/yasanılan yerden bir başka yere (yurt içi veya yurt dışı)” seyahatlerine değinilmiştir (www.yigm.ktb.gov.tr, Erişim Tarihi: 09.09.2023). Sağlık turizmi kavramı; uluslararası/şehirlerarası ve/veya iç/dış gibi kavramlarla ayrıca tanımlanmadığı zaman, gidilen yere bakılmaksızın tüm sağlık turistlerini kapsamaktadır.

Sağlık hizmetleri faaliyeti/işi dört değişik şekilde gerçekleşmektedir: (a) ülke dışı hizmet hareketi (teşhis ve istişare maksadıyla, tahlil neticelerinin elektronik ortamda görülebilmesi), (b) sağlık hizmetinin ülke dışında alınması için tüketici tutumu, (c) ticari varlık meydana getirmek amacıyla yapılan sermaye hareketi (hastane ve klinik gibi işletmelerin kurulması), (d) sağlık görevlilerinin geçici ya da sürekli olarak seyahat hareketi (Chanda, 2002: 158-159). Hareket olarak değerlendirildiği zaman, sağlık turizmi içerisinde tüketici (sağlık talebinde bulunan) hareketleri ve sağlık hizmeti görevlilerinin hareketi incelenmektedir (Somuncu, 2017: 389). Sağlıkta insan göçü ya da beyin göçü şeklinde ifade edilen sağlık çalışanlarının hareketi; sağlık hizmeti almak

isteyenlerin, kendi lisan ve kültürlerinden bir görevliden hizmet almaları itibariyle olumlu, az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yapılan hareketin sağlık sektörü işgücünde dengesizlik meydana getirmesiyle az gelişmiş ülke(ler)nin sağlık sisteminde eksikliklere sebep olması yüzünden de olumsuz olarak yorumlanmaktadır (Hagopian, vd. 2004: 9).

Sağlık turizmi, hızlı bir şekilde büyüyen/gelişen turizm segmentlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Sağlık ve güzellikle sektörlerindeki ürün ve hizmetlerin sunulduğu sağlık turizmi, bugün makro ölçekte talep oluşturmaktadır (Chuang, vd. 2014: 49-58).

Günümüzde turizm türleri; hedef, talep, kişilerin hobi ve zevklerine göre farklılık göstererek her geçen gün çeşitlenirken, sağlık turizmi sağlıklı yaşamayı hayat tarzı haline getirip, beden ve ruh güzelliğine önem veren bireylere hizmet etmeye başlamıştır. Sağlık turizmi hizmeti alan kişilerin genellikle sağlık turizmi hizmetini istemlerindeki temel gaye tedavi olmaktır.

Sağlık turizminin kavramsal bir çerçevesini çizmek için öncelikle tanımlama üzerinde durulmalıdır. Sağlık turizmi kavramı sağlık ve turizm sözcüklerinin birlikte kullanımı ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda öncelikle bu sözcüklerin tek başlarına ne anlam ifade ettiklerine değinmek faydalı olacaktır.

1.1. Sağlık Kavramı

Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasası'ndaki tanımlamaya göre, “sadece hastalık ya da sakatlığın bulunmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal tam bir iyilik halidir. Erişilebilir en üst sağlık standardından faydalanmak; ırk, inanç, siyasi görüş, sosyal ya da ekonomik durum farkı gözetmeden her insanın en temel haklarındanır” (WHO, 2006: 1). WHO, sağlık tanımlamasında holistik (bütüncül) modele uygun şekilde kişinin sağlığını bir bütün şeklinde ele alan bir yaklaşım ortaya koymuştur (Tanrıverdi, 2016: 40). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde sağlık; “kişinin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden iyi olma durumu, vücut afiyeti, sıhhati ve esenlik içinde olması” olarak tanımlamıştır (TDK, t.y.a).

Sağlık alanında verilen hizmetler, kişilerin ve toplumların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumak maksadıyla oluşabilecek tehditleri saptamak, gereken tedbirleri almak, hastalığın ortaya çıkma durumunda ise bakım ve tedavi amacıyla sunulan faaliyetlerdir (İşbaşı, 2016: 22-23). Bu hizmetleri kaliteli ve uygun fiyata almak isteyen insanların yaptığı ülke içi ve dışı seyahatler sağlık turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır.

Sevim Koyunoğlu'nun (2003: 3) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden aktardığına göre, bütün toplumlarda sağlıklı fert olma hakkı, toplumun tüm bireylerinin istifade etmesi gereken, doğmuş olmakla kazanılan en temel insan hakkı şeklinde değerlendirilmektedir.

Sağlık kavramı, geniş kapsamlı, çok yönlü, zamanla değişen ve gelişen, kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık gösterebilen bir olgudur. Bir kişiye, bir topluluğa göre sağlıklı olan başka bir kişi veya topluma göre sağlıklı olmayabilir (TDK, 2018).

Sağlığın tanımlanmasına özgü çalışmalarda önemli bir tasnifte sağlık kavramının resmi ve gayri resmi bakış açısına göre tanımlanmasıdır. Gayri resmi tanımlar kişisel yargı, ihtiyaç ve tecrübelerden hareket edilerek yapılan ve değişkenlik gösterebilen tanımlamalar olmakla birlikte buradan yola çıkarak objektif bir sonuca ulaşmak olası değildir.

Alacahan'ın (2021: 8), Dünya Sağlık Örgütü Ottawa Sözleşmesinde aktardığına göre, sağlık en temel insan haklarından birisidir ve insanların hayatlarını sağlıklı bir birey olarak devam ettirebilmeleri için birçok ön koşul sayar. Yeterli/sağlıklı gıdaya erişim, huzur, yaşanabilir barınma olanakları, huzurlu bir yaşam ortamı ve uygun ekolojik sistem gibi bir çok ön koşulun yanında yeterli ekonomik imkanlarda bir ön koşul kabul edilmiştir.

Sonuç olarak sağlık, karmaşık ve tanımlanması güç bir kavram olmakla birlikte kavramın tüm bu tanımlarının her biri çok önemli ve birbirleri ile bağlantılıdır. Bu yaklaşımlar sağlık ve sağlık göstergelerinin tanımlanmasında ve ölçülmesinde esas çıkış noktasını oluşturmaktadırlar.

1.2. Turizm Kavramı

Sanayileşmenin arttığı ve teknolojik ilerlemenin her alanda hâkim olduğu bir dünyada insanların zihinsel iş yükleri gün geçtikçe artmakta ve doğal yaşamdan uzaklaşmaktadır. Bugünün yaşam şartlarında hava kirliliği, radyasyon, gürültü ve trafik yoğunluğu gibi pek çok olumsuzluğa uğrayan bireyler için "stres" etkeni ağırlığını zamanla her gün daha fazla hissettirmekte ve rahatlamak içinde "turizm" olgusu insan hayatına elzem bir şekilde yerleşmektedir.

Turizm kavramı ortaya çıkış ve geniş kullanım açısından bakıldığında modern bir kavram olarak kabul edilse de tarihsel olarak kelimenin kökeni eski Yunana kadar gitmektedir. Kelimenin etimolojik kökeni Sakson'larda geldiğini tahmin edilmektedir. Bu devirde İngiltere’de kullanılan Torn (Dönüş) sözcüğü turizm sözcüğünün kökeni olarak kabul edilmektedir. Bu sözcükten türeyen Torn-us ve Torn-are (dönüş veren) manasına gelmektedir. Tourism kelimesinin anlamı basitçe “geri dönmek amacıyla kalkış” olarak tercüme edilebilir. Tarihsel bağlamda turizm kavramı XII. yüzyılda İngiltere’de genellikle köylülerin iş dönemi dışında yaptıkları dinlenmek için yaptıkları seyahatleri anlatmak veya daha çok bir yere gidip geri gelmek anlamında kullanılmıştır (Alacahan, 2021: 8).

Bahar ve Kozak (2013) ise “tour” sözcüğünün İngilizceye İbranice kökenli öğrenme ve araştırma manasına gelen “torah” sözcüğünden geçtiğinin ve İbranilerin yaşadıkları yerlerin dışındaki yerlere yaptıkları yolculuklara “tour”, bu yolculukları gerçekleştiren kişilere de “tourist” dediklerini ifade etmişlerdir.

Sözcüğün Fransızca sözlük anlamında; “zevk ve merak için gezi” İngilizce sözlük anlamında ise “Avrupa ülkeleri turu (Grand tour)” ve “keyif almak ve merak için gezi” manalarını görürüz. Her iki lisanda da sözcüğün kökeni Fransızca tour İngilizce turn Türkçe karşılığı döngü, dolaşma, dönüş manasına gelmektedir (Alacahan, 2021: 9).

Turizm hadisesinin meydana gelebilmesi için iki hareketin gerekliliği genel kabul görmüştür. Bu eylemlerden ilki seyahat etmektir. Seyahat etmek kısaca bir yerden başka bir yere gitmek şeklinde tanımlanabilir. Eylemlerden ikincisi ise gidilen yerde konaklamaktır. Turizm, kişilerin, ikamet ettikleri ve çalıştıkları, kısaca hayatlarını idame ettikleri yerlerin dışına, belirli bir süre için, yaptıkları yolculuklar/geziler (iş

dışında) ve buralarda turizmciler tarafından sunulan ürün ve hizmetlerden faydalanmak amacıyla yapılan eylemin sonucunda gelişen olgudur (Meuwissen, 2015: 4).

Turizm, bireylerin kalıcı olarak yaşadıkları yerlerden, başka yerlere, dinlenme, eğlenme, kültür, sağlık, spor, bilimsel ve dini vecibeleri yapma/uygulama gibi nedenlerle bireysel veya topluluk halinde yapılan seyahatlerdir. Bu manada gidilecek yerde asgari bir gece konaklama yaparak, turistik müesseselerin verdiği mal ve/veya hizmetlerin talep edilmesiyle meydana gelen iş ve ilişkiler bütünüdür (Öğüt vd. 2003: 4). Turizm, kişilerin günübirlik veya belirli süreli konaklama hizmetlerinin karşılanmasına yönelik gerçekleşen sosyal bir kavramdır (Tengilimoğlu vd. 2001: 107). Nitekim sektör olarak turizm olgusunun geçmişi epeyce eskilere dayanmakla birlikte günümüze kadar sürekli değişimler yaşadığı bilinmektedir. Bu manada çok farklı faaliyet alanlarını barındırmakta olup, bu faaliyet alanlarından sağlık hizmeti sunumu ile ilgili olanda “sağlık turizmi” dir.

1.3. Sağlık Turizmine Başvurma Nedenleri

Hızla artan sanayileşme, ortalama yaşam süresinin artması, yaşam standartlarının iyileşmesi, insanların bilinçlenmesi ve teknolojik imkânların kullanım oranının yükselmesi sağlık hizmetlerine olan talebi artırmaktadır. Hızla artan dünya nüfusu sektöre ivme kazandırmıştır. Sağlık hizmeti talep eden bireylerin bu hizmeti yaşadıkları yerlerden değil de başka yerlerden almak istemelerindeki gerekçe, ekonomik, sosyal ve hukuki vb. olabilir (Özdemir ve Buzdağı, 2019: 164-169; Cabi, 2020: 19-24).

Bunlardan bazıları:

- Yaşadığı ülkede yüksek bedellerle alacağı sağlık hizmetinin aynısını bir başka ülke(ler)de daha düşük bedellerle alma isteği,
- Yaşadığı ülkede alacağı sağlık hizmetini daha kaliteli hizmet sunan başka bir ülkede alma isteği,
- Kendi ülkesindeki çok uzun bekleme süresi,
- Herhangi bir sebepten kaynaklı olarak kişinin alacağı sağlık hizmetinin kendi ülkesinde bilinmesini istememesi (uyuşturucu bağımlılığı, cinsiyet değiştirme operasyonları, tüp bebek tedavisi, estetik ameliyatlar vb.),

- İleri yaş (yaşlı) kesimindeki kişilerin ve engelli bireylerin farklı ortamlara gitme ve tedavi olma isteği/beklentileri,
- Sağlık hizmetiyle beraber tatil, gezi ve eğlence gibi seçeneklerin bu kapsamda sunulması,
- Ülkelerinde termal imkânları bulunmayan ve bu alanı tercih eden kişilerin, termal tesislerin bulunduğu ülkelere gitme isteği,
- Tıbbi teknolojik ekipman ve/veya sağlık hizmetlerindeki altyapı noksanlığı sebebiyle yaşadıkları ülkede yapılamayacak spesifik tedaviler (onkolojik tedavi, organ nakli vb.) nedeniyle.

1.4. Sağlık Turizminin Önemi

Sağlık turizmi hizmeti almak isteyen kişi ve kurumların bulunması ve bu talebin günden güne artan bir trend de olması; öneminin her açıdan zamanla artması; bu alanla alakalı sektörleri canlandırmış ve hizmetler sağlık turizmi alanında şekillenmeye başlamıştır. Bilhassa XX. yüzyılın sonarından itibaren kurumların/işletmelerin bu alana yönelmesinin yanında pek çok yeni müteşebbis, sağlık turizmi sektöründe hizmet vermek için rekabete başlamış ve bu maksatla modern ve yüksek kalitede işletmeler (hastane, klinik, termal tesis, vb.) kurmaya/açmaya başlamıştır. Küresel bir sektör olan sağlık turizmi gelirlerinden pastasından pay almak isteyen firmalar (küresel) ve ülkelerin çekişme halinde olması kaçınılmazdır. Sağlık turizmi gelirlerinden ülkelerin istedikleri payı alabilmeleri maksadıyla reformcu bir bakış açısına sahip olmaları, kaliteye önem vermeleri/yükseltmeleri ve uluslararası standartlara kavuşmaları büyük önem arz etmektedir (Belkayalı, 2009: 77-79).

Sağlık tesislerinin uluslararası standartları elde edebilmeleri için akreditasyon sürecini tamamlaması gerekmektedir. Akreditasyon sağlık tesislerinin uluslararası norm, içerik ve niteliğe sahip olduğunun ispatıdır. Dünya genelinde sağlık hizmetlerinde akreditasyon çalışmalarını yapmak/yerine getirmek amacıyla İtalya’da kurulan yansız akreditasyon kurumları açısından üst bir kurum, Uluslararası Sağlık Hizmetleri Kalite Derneği’dir (The International Society for Quality in Healthcare). Bu kuruluş (ISQua), dünya çapında, sağlık sektöründe akreditasyon faaliyeti yürüten kuruluşları akredite eden, akreditörlerin akreditörü olarak bilinen kurumdur. Dünyada sağlık sektöründe

akreditasyonu dendiği zaman akla ilk gelen kurumlardan olan Uluslararası Birleşmiş Komisyonu (Joint Commission International-JCI) ve Malezya ve Kanada Sağlıkta Kalite Derneği gibi dünya genelinde çalışmalar yürüten akreditasyon kuruluşları da ISQua tarafından akredite edilmiş kuruluşlardır (Gökmen, 2018: 15-17). ISQua eliyle akreditasyonu yapılan JCI, sağlık hizmeti veren kurum ve kuruluşları uluslararası alanda akredite eden, kar gayesi olmayan tarafsız bir kurudur (Joint Comission İnternational, t.y.).

Sağlık turizmi sektörü pek çok ülkenin hedef noktası haline gelmiş, ülke idareleri alana dair proje, izlence ve stratejik hedefler ortaya koymaya başlamış ve bu sektörde faaliyet gösterebilecek alt yapısı/donanımı olan kurum ve kuruluşları geliştirmeyi ve bunlara üst düzey kalite ve standart kazandırmayı hedeflemişlerdir. Zira sağlık turizminde ülkeler istenen konum ve hedeflere geldiğinde önemli bir gelir kaynağı oluşturmakla birlikte istihdamı artıracak ve bununla beraber ülkelerin kurumsal gelişimini hızlandıracak ve ülkelere farklı boyutlarda katkı sağlayacaktır.

Ülke ekonomileri açısından sağlık turizminin önemini temel hatlarıyla şu şekilde ifade etmek mümkündür (Baykar, 2019: 74,85):

- Sağlık turizmi, ekonomiye önemli bir katkı sağlayan, son dönemlerde ön plana çıkan bir hizmet sektörüdür,
- Sağlık turizmi, ülkelerin ulusal gelir düzeylerine ciddi oranda katkıda bulunmaktadır,
- Sağlık turizmi, kamu ve özel sağlık sektörünün gelişmesine/büyümesine ve rekabet gücüne sahip olmasına olanak sunmaktadır,
- Sağlık turizminin istihdamı artırmaya ve işsizliği azaltmaya katkısı çoktur,
- Sağlık turizmi, ülkelerin imajı ve tanıtımı için önemli bir faktördür.

Sağlık turizmi alanında dünya standartlarında hizmet ortaya koymayı başarmış her ülke için sağlık turizminde de başarılı olacak beklentisi kimi zaman hayal kırıklığı ile neticelenmektedir. Zira bu sektörde başarı elde etmek ülkelerin sahip oldukları doğal güzellik ve zenginliklerini kaliteli bir hizmet ile birleştirip, iyi bir sunum yapma kabiliyetiyle olanaklı değildir. Sağlık turizmi hizmeti sunan/veren ülkelerin sağlık ve turizm hizmetleriyle birlikte güvenlik ve ulaşım gibi hizmetlerinin de yüksek

standartlarda bulunması ve ülkenin dünya genelinde olumsuz bir imaja sahip olmaması gerekmektedir.

Pek çok özelliği ile izah etmeye çalıştığımız sağlık turizminde, ülkeler ve işletmelerin/kurumların başarıyı yakalamaları maksadıyla yapması gereken/gerekli olan unsurları maddeler halinde sıralayacak olursak;

- Ülke olarak uluslararası alanda iyi bir imajın bulunması,
- Kurum ve kuruluşlarını uluslararası kalite standartları düzeyine çıkarabilmiş olmak,
- Etkili, yeterli reklam ve tanıtım faaliyetinde bulunulması, yurtdışı fuarlara katılımın teşvik edilmesi ve icabında standartı yüksek özel sağlık kuruluşlarının hedef pazar olarak belirledikleri ülkelerde şube açmaları amacıyla desteklenmesi,
- Yurt dışı sigorta şirketleriyle iletişimi/diyalogu geliştirmek ve kurumsal anlaşmalar yapmak,
- Sağlık ve turizm hizmetleriyle birlikte güvenlik ve ulaşım alanında da uluslararası standartlara kavuşmak,
- Sektörde hizmet verecek/görev yapacak yabancı dil (farklı dillerde) bilen nitelikli personel yetiştirmek,
- Fiyat politikasında bir standart oluşturmak,
- Ülkenin sağlık ve turizm alanındaki kamu kurumları ile özel kurumlar arasında işbirliğini sağlamak ve bu yönde çalışmalar yapılmasını teşvik etmek,
- Gerekli yasal düzenlemeler (uluslararası standartta) ve teşvikler vermek,
- Uluslararası alanındaki iyi uygulama örneklerini yakından takip etmek, incelemek ve bunları uygulamak.

1.4. Sağlık Turizminin Tarihsel Gelişimi

Sağlık turizmi ilk kez ortaya çıktığında sadece mineralli sulardan faydalanılarak yapılan bir uygulama iken, giderek faaliyet alanı genişlemiştir. Dünyada ilk yerleşim bölgeleri Nil, Dicle, Ganj ve Fırat nehirlerinin geçtiği yerler olmuştur. Rahatsızlıkların tedavisinde suyun şifa veren gücü tarih boyunca kullanılmıştır. Termal sular/kaplıcalar

tarih boyunca şifa dağıtan hususiyetleriyle insan sağlığına faydalı olmuştur. Turizmin bir çeşidi olarak sağlık turizminin bilinirliği/tanınırlığı son dönemlerde artmış olsa da insanların sağlık maksatlı seyahatlerinin kökeni eski devirlere uzanmaktadır (Koç, 2018: 300, 310). Sağlık turizminin tarihsel gelişim sürecine ait bazı faaliyetler farklı kaynaklardan derlenerek ana dönemler halinde aşağıda listelenmiştir.

- Sümerler (M.Ö. 4000), yapılan arkeolojik kazılarda bilindik en eski sağlık tesislerinin Sümerliler eliyle sıcak su kaynaklarının çevresinde kurulduğu bulunmuştur. Kaplıcaların etrafında oldukça büyük tapınakları barındıran spor tesisleri (Gymnasim) inşa etmişlerdir (Cabi, 2020: 8,11).
- Antik Yunan (M.Ö. 3000), bugün medikal turizm olarak isimlendirdiğimiz turizm çeşidinin ilk örneklerini yapan toplumdur. Bu toplum Yunan tıp tanrısı (Asclepius) adına dünyadaki ilk sağlık merkezlerinden biri kabul edilen Asclepia mabedini kurmuştur. Yunan medeniyetinde tedavi edici mabetlere, Epidauros tesisi, Zeus ve Delphi kaplıca mabetleri (www.health-tourism.com) örnek olarak gösterilebilir. Başka bir örnek ise Dünya'nın ilk sağlık merkezi olduğu iddia edilen Anadolu'da İzmir civarındaki Asklepios Mabketleri'dir. O devirde İzmir'de yaşayan ve "Tıbbın Babası" olarak bilinen Hipokrat, insanların yöreye tedavi olmak için gelme sebeplerinden de birisidir (www.shgmturizmdb.saglik.gov.tr, Erişim Tarihi: 19.10.2023).
- Çin hanedanlığı (M.Ö. 3000) döneminde geleneksel Çin tıbbı olarak adlandırılan, tabiattaki değişim, dönüşüm ve bunun insan üzerindeki tesirlerini gözlemleyen çalışmalar şeklinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar geliştirilerek devam etmiştir (Liu, vd. 2014: 66,69).
- Eski Hindistan'da (M.Ö. 3000), yoga ve ayurveda uygulamalarının gelişmesi ve yayılmasıyla gerçek tıp uygulamalarına benzer işlemler olarak kullanılan, bugünkü "alternatif tıp" yöntemi olan uygulamalarından yararlanmak amacıyla insanlar Hindistan'a tedavi olmak için gitmişlerdir ([shgmturizmdb.saglik.gov.tr](http://www.shgmturizmdb.saglik.gov.tr), Erişim Tarihi: 25.09.2023).
- Bronz devrinde (M.Ö. 2000), bugün İsviçre içerisinde bulunan Saint Moritz'deki kaynaklarda insanların şifa bulmak için banyo yaptıkları ve mineralli suları içtikleri yönünde bulgulara ulaşılmıştır (Tontuş, 2019).

- Romalılar (M.Ö. 735) devrinde kaplıca suları pek çok maksatla kullanılmıştır. Romalılar, şifalı suların üzerine kubbeli hamamlar yaparak barış dönemlerinde kaplıca sularını tedavi ve eğlence maksadıyla kullanırken, savaş zamanında ise askerlerin hastalıklarını tedavi etmek için veya savaş öncesinde orduya moral ve güç kazandırmak amacıyla kullanmışlardır (Kevan, 1993: 121-122).
- İslamiyet'in (610) doğuşuyla beraber, özellikle “seyahat edin sıhhat/esenlik bulun” hadis-i şerifi sağlık turizmi noktasında önemli bir dayanak teşkil etmiştir. Endülüs Emevi Devletinde Avrupa'nın ilk büyük tıp okulu olan Kurtuba tıp okulu açılmış ve Avrupa'dan insanlar bu okula sağlık alanında eğitim ve hizmeti almak maksadıyla gelmişlerdir (Koç, 2018: 311, 315). Ayrıca İslam medeniyetinin yoksula, fukaraya, düşküne yardım etmeyi tavsiye eden/emreden öğretilerinin sosyal yapıya tesirinin bir etkisi olarak ekonomik imkanları bu alana yönlendiren ve vakıf olarak isimlendirilen müesseseler ortaya çıkmıştır. Bu müesseseler aracılığı ile tedavi maksatlı şifahaneler kurulmuştur. Tıp alanında İslam medeniyetinde İbn-i Sina (Batı da Avicenna olarak ünlenmiştir) gibi önemli bilim adamları yetişmiş ve modern tıbbın en önemli kaynaklarından olan El-Kanun Fi't Tıp gibi eserler yazılmıştır. Bu eser XVI. yüzyıla kadar Fransa'da tıp kitabı olarak okutulmuştur (Kaptanoğlu, 2012: 17).
- Ortaçağda Japonların “onsen” adlı sıcak mineral kaynakları, Bağdat'ta yer alan dönemin şartlarına göre tam teçhizatlı ilk hastane, Kahire'de açılan farklı tedavi üniteleri olan Mansuri Hastanesi gibi sağlık merkezleri tıp alanındaki önemli çalışmalardır (Tontuş, 2019).
- Anadolu Selçukluları (1077) devrinde Gevher Nesibe Darüşşifası açılmış ve o devirde bölgesinde önemli bir sağlık merkezi haline gelmiştir (Dündar, vd. 2019: 86, 90).
- Osmanlı İmparatorluğu döneminde (1299) hastane, imarethane ve şifahane ile birlikte şifalı içmeler, kaplıcalar gibi daha pek çok sağlık mekânı yapılmıştır. Bu mekânların esas gayesi sağlık hizmetlerinin yaygın hale getirilmesidir (Dündar, vd. 2019: 91, 95).
- Rönesans dönemi olarak adlandırılan XIV. ve XVII. yüzyıllar arasında sağlık turizmi de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu devirde Fransa'da yer alan ve sular kasabası olarak ünlenen Evian beldesi zengin mineralli su kaynakları sayesinde

bölgenin sağlık turizm merkezi haline gelmiştir. Salude Per Aqua (SPA) terimi ilk kez bu yöreyi tarif etmek amacıyla kullanılmıştır (Dikmetaş, 2014: 30, 34). Su ile gelen sağlık manasındaki SPA kelimesi de bu şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa zenginler XVI. yüzyılda Roma hamamlarını yeniden keşfetmişler ve büyük ilgi göstermişlerdir (Tontuş, 2019).

- Tedavi olmak için XVII. Ve XVIII. yüzyılda Avrupa'nın farklı ülkelerinden ve Amerika'dan Almanya'ya; XIX. yüzyılda ise İngilizler ve Fransız'ların Mısır'a gittiği bilinmektedir. XIX. yüzyılda, Avrupa'da termal sularla birlikte deniz havası ve dağ havası gibi doğal kaynaklar da sağlık turizmi maksatlı kullanılmaya başlanmıştır (Çılgınoğlu, 2018: 186).
- XIX. yüzyılda, Amerika (özellikle) ve Avrupa endüstri, sanayi ve ticaret gibi alanlarda olduğu gibi sağlıkta da dünyanın merkezi konumuna gelmiştir. Tedavi olmak maksatlı pek çok ülkeden zengin kişiler Amerika, İngiltere, Almanya vb. ülkelere yolculuk etmiştir. ABD'de 1933 yılında kurulan ABMS (Amerikan Tıp Uzmanları Heyeti) sağlık turizmi hareketliliğinin ABD'de gelişmesinin ana nedenlerindendir. Zira Amerikan Tıp Uzmanları Heyeti eliyle geliştirilen eğitimsel ve profesyonel politikalardan meydana gelen standartlar bugün dahi pek çok ülke tarafından kullanılmaktadır (www.satürk.gov.tr, Erişim Tarihi: 30.09.2023).
- Varlıklı kesimin daha iyi sağlık hizmeti almak amacıyla gelişmiş ülkelere yaptıkları sağlık yolculukları genel olarak XX. yüzyılda da devam etmiş ancak bu durum, XXI. yüzyılda nitelik ve nicelik bağlamında değişerek; gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru yönelmeye/gerçekleşmeye başlamıştır (Lunt vd., 2011: 6). Bu yüzyılda sağlık turizmi başlı başına bir sektör olmuştur.

1.5. Dünyada Sağlık Turizmi

Dünyada sağlık turizmi yükselen bir trend içerisinde. Sağlık hizmetlerinde teknolojinin gelişmesi ve buna özgü artan bağımlılık, sağlık imkânlarına eşit olmayan erişim ve hem sağlık hizmetleri hem de turizmin hızla küreselleştiğinin bir göstergesidir (Connell, 2013: 4,7). Sağlık turizmi alanında bugün yaşanan değişimler, sağlıkla alakalı seyahatlerin önceki tarzlarından niteliksel ve niceliksel olarak farklılaştığına işaret etmektedir. XXI. yüzyılda, gelişmekte olan ülkelerdeki sağlık hizmetlerinin önemli

ölçüde düşük maliyetli tedavileri barındırması ve teknolojik gelişmelerin sonucunda, internet aracılığıyla bilgi kaynaklarına kolay ulaşım ve maliyeti düşük/hızlı seyahat imkânları günümüz sağlık turizmi yönteminin ana özellikleri arasında bulunmaktadır. Bununla beraber, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hem kamu hem de özel sektör sağlık turizmi potansiyelini yüksek gelir elde edilebilecek bir dış gelir kaynağı olarak kabul etmiş ve bu yönde uygulanan destek politikaları ülkelerin bugünkü sağlık turizmi trendlerinde etkili olmuştur (Lunt, 2011).

Sağlık turizmi sektörünün ülke ekonomileri açısından en önemli özelliklerinden bir tanesi, kitle turizmiyle gelen yabancı turistlerin ortalama 750-800 ABD doları harcama yapması buna karşın sağlık hizmeti almak amacıyla seyahat eden turistlerin ortalama 8500 ABD doları civarında harcama yapmasıdır. Son dönemlerde dünya nüfusunun ortalama %3-4'lük bir kesiminin sağlık turizmi amacıyla diğer ülkelere seyahat ettiği belirtilmektedir (www.sete.gr, Erişim Tarihi: 17.09.2023).

Sağlık alanında hizmetlerin çeşitlenmesi ve artması neticesinde, uluslararası alanda sağlık turizminin gelişmesi hızlanmıştır. Bugün, bu sektörün önemini gören ve sağlık turizmi hizmetindeki insan faktörünün (kalifiye) önemini farkında olan ülkeler, bu alan için GSMH'larından daha fazla kaynak ayırmaktadırlar (Kostak, 2007: 100). Dünyada sağlık turizmi alanında bazı ülkeler önemli atılımlar/yatırımlar yaparak bu sektörde ön sıralara yerleşmiştir. Bu atılım ve uygulamalardan başarılı olanlardan bazıları genel hatlarıyla aşağıda açıklanmıştır:

- Tayvan'da XX. yüzyılın sonlarında ve XXI. yüzyılın başlarında, sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlara devlet tarafından bu sektörün gelişmesi amacıyla yarım milyar ABD dolarına yakın destek verilmiştir. Bununla birlikte uluslararası havaalanlarında "Uluslararası Sağlık İrtibat Ofisleri" açarak ülkeye bu maksatla gelen sağlık turistlerine yardımcı olmak/yönlendirmek hedeflenmiştir. İlaveten, sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren 406 kurum ve kuruluşun tanıtımı/reklamı dünya çapında yapılmaktadır (Aydın ve Aydın, 2015: 3,5).
- Almanya, termal turizm alanında özellikle Baden-Baden, Bad Furring ve Bad Griesbach gibi termal kent oluşumlarıyla ilgi çekmektedir. Bu kentler Avrupa'nın en önemli /bilinen termal bölgesi olmakla birlikte buralar, sağlık

turizmi için hizmet veren termal tesisleriyle termal kent markasını ön plana çıkartmaktadır. Böylelikle sağlık turizm odaklı pazarlama faaliyetleri yürütülmektedirler (www.yigm.ktb.gov.tr, Erişim Tarihi: 09.09.2023).

- Hindistan, son dönemlerde sağlık turizminde kaliteli hizmeti ucuza sunan bir ülke olarak sağlık turistlerinin ilgisini çekmektedir. Amerika ve Avrupa'dan temin edilen teknolojik imkânlar ve eğitimini yurt dışında almış hekimler, batı dünyasının bilim ve metodunu Hindistan'a götürerek sağlam bir sağlık turizmi alt yapısı kurmuşlardır (Dikmetaş, vd. 2014: 39,41).
- Brezilya, özellikle branşın da ün yapmış estetik cerrahlara sahip olmasından dolayı bu alanda uluslararası alanda tercih edilen bir medikal turizm merkezi konumuna gelmiştir (Aydın ve Aydın, 2015: 9,11).
- Malezya, bölgesinde en iyi sağlık turizmi hizmeti veren ve en çok tercih edilen ülkelerin başında gelir. Sağlık turizmi maksadıyla ülkeye gelen turistlere, Penang ve Kuala Lumpur uluslararası havalimanlarında, Malezya Sağlık Seyahat Konseyi tarafından salon ve konsiyerj gibi hizmetler verilerek bu noktada fark oluşturmayı hedeflemektedir (Stephano, 2018).
- Tayland'da sağlık turizmi alanındaki çalışmalar 1970'lerde cinsiyet değişimi operasyonlarıyla başlamıştır (Korkmaz ve Aydın, 2015: 35, 40). Tayland hastanelerine yaptığı teknolojik yatırımlar sayesinde 2002 yılında JCI akreditasyon belgesi alan ilk Asya ülkesidir (Tengilimoğlu, 2013: 52,53). Üstelik Tayland hükümeti, 2003'de başlattığı "Centre of Excellent Health Care of Asia" girişimiyle Tayland'ı dünya genelinde bir medikal turizm merkezi haline getirmeyi amaçlamıştır. Ülkeye daha çok sağlık turisti çekmek maksadıyla, uluslararası standartta yeni sağlık tesislerinin yapımı için yatırım yapanlara vergi istisnası uygulanmıştır. Tayland özellikle termal tesisleri ve masajı ile ünlenmiş olup, Asya'nın termal merkezi olarak bilinmektedir (Gülen ve Demirci, 2012: 10,27).
- Singapur'un, gelişmiş teknolojiye sahip olması, tedavi kalitesindeki yüksekliği ve saygın üniversitelere sahip olması sağlık turizminde bölgesel bir güç olmasını sağlamıştır. Singapur biyotıp alanında oldukça gelişmiş ülkelere birisidir (www.researchandmarkets.com, Erişim Tarihi: 11.10.2023).

- Kosta Rika, konumu itibariyle Amerika'ya yakın olması, doğal güzellikleri ile beraber sunduğu sağlık turizmi sebebiyle de çok fazla ziyaret edilmektedir. Bilhassa organ nakli konusunda branşında uzman hekimlere sahip olması ve estetik cerrahisinin gelişmiş olması sağlık turizminde öne çıktığı alanlardır. Diğer ülkelere kıyasla üçte bir fiyatına check-up, diş tedavisi ve yanında tercih edilen bir tatil seçeneği içeren paket programlar sunarak sağlık turizmi alanında daha fazla hastayı ülkeye çekmeyi amaçlamaktadır (Gülen ve Demirci, 2012: 44).
- Amerika Birleşik Devletleri, yüksek medikal teknolojiye ve küresel alanda ünlü branşının “en iyi” doktor ve hastanelerine sahip olması sebebiyle dünyanın pek çok ülkesinden üst gelir grubunda sağlık turistlerini çekmektedir. Amerika'nın sağlık turizmi alanındaki yatırımları yalnızca ülke sınırları içinde kalmamış, başka ülkelerde de sağlık turizmi alt yapıları oluşturarak sağlık turizmi pastasında daha büyük pay almayı amaçlamıştır (Tengilimoğlu, 2013: 66). Yabancı hastalara hizmet vermek ve onları çekmek için kurulan Philadelphia International Medicine sağlık kompleksi aynı zamanda sağlık turizmini diğer ülkelerde yapmak/vermek amacıyla başka ülkelerde yatırım yapmaya yönelmiştir (Aydın ve Yılmaz, 2010).
- Meksika, ülkedeki JCI (Joint Commission International - Uluslararası Sağlık Akreditasyonu) akreditasyonuna sahip hastane sayısı (2021 yılında 6 tane) fazla olmamasına karşın son senelerde en hızlı büyüyen sağlık turizmi bölgesidir. Meksika'nın özellikle lokasyonu (ABD'ye sınır komşusu olması) ve fiyat açısından avantajlı olmasıyla özellikle ABD vatandaşları tarafından tercih edilmektedir. Ülkede medikal alanda diş tedavisi, obezite cerrahisi, kök hücre tedavileri, kozmetik cerrahi ve ortopedik cerrahiler ve ön plana çıkmaktadır (Işık, 2018: 7,11).
- Güney Afrika, sağlık turizminde, kozmetik cerrahi alanındaki kaliteli hizmet ve düşük maliyetleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu alanlarda Güney Afrika'yı en çok ziyaret eden sağlık turistleri ABD'den gelmektedir. Komşu ülkelerindeki yetersiz tetkik ve tedavi seçenekleri nedeniyle de hasta çekmektedir (Gülen ve Demirci, 2012: 28).

- Türkiye, tarihi alanları ve tabi güzellikleriyle önemli bir seyahat destinasyon merkezi konumundadır. Türkiye sağlık turizmine yönelik son yıllarda yaptığı çalışmalarla ciddi bir mesafe kat etmiş, estetik ve özellikle saç ekimi konusunda dünya çapında tercih edilen bir nokta haline gelmiştir (www.bloomberg.com, Erişim Tarihi: 01.10.2023). Türkiye'de JCI belgesi alan 44 sağlık kurumu bulunmakla birlikte, Türkiye, dünyada bu alanda akredite olan kuruluşlar sıralamasında ilk üç sırada yer almaktadır (www.medium.com, Erişim Tarihi: 01.10.2023).

1.6. Sağlık Turizmine Yönelik Uluslararası Eğilimler

Sağlık turizmi hızlı gelişen yapısı ve kendine ait özellikleriyle uluslararası alanda değişik açılardan incelenmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar, sağlık turizmiyle alakalı akreditasyonlar ve düzenlemeler oluşturmakla beraber değişen sağlık turisti profillerine uygun projelere destek vermektedir. Dünya genelinde bazı uluslararası örgütlenmeler, sağlık turizmiyle ilgili çalışmalar yürütmekte ve/veya bu alandaki bazı yatırımları desteklemektedir. Dünya genelinde sağlık turizmine yönelik üç eğilimden bahsedebiliriz. Bunlar:

- **Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)**

Dünya Turizm Örgütü, sağlık turizmiyle alakalı direkt bir faaliyet yürütmemekle beraber konuya turistin sağlığı bakımından bakmaktadır. UNWTO, turistin ya da toplumun sağlığına menfi olarak tesir edebilecek etmenler ve tehlikeler nedeniyle turizmin gelişmesinin etkilenmemesi, sektörün mukavemetinin ve esnekliğinin korunması amacıyla alınması gerekli önlemleri, Dünya Sağlık Örgütü ile birlikte, Uluslararası Sağlık Düzenlemesi (Birleşmiş Milletler, Dünya Turizm Örgütü) çalışmalarını yürütmektedir. Turizm sektörünün gelişmesini menfi şekilde etkileyecek bulaşıcı hastalık gibi durumların engellenmesi noktasında Uluslararası Sağlık Düzenlemeleri çalışmaları çok büyük öneme sahiptir (www.rcm.unwto.org, Erişim Tarihi: 28.09.2023).

- **İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)**

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) turizmin geleceğini biçimlendirmek ve turizm sektöründeki büyük yenilikleri analiz etmek amacıyla “2040'lara Doğru

Turizmin Yarınlarını Daha İyi Şekillendirmek İçin Megatrend Analizi” konulu büyük bir çalıştay tertip edilmiştir. Bu çalıştay kapsamında, dünyadaki birçok ülke (Türkiye’de dâhil) için sağlık turizmi hizmetinden yararlanan turistlerin turizm talep analiziyle tespit edilmesi önemli bir husustur. Turizm talep analizi sayesinde turistlerin talepleri belirlendiği için bu istekler istikametinde hizmet üretilmesinin sektör açısından önemi büyüktür (www.oecd.org, Erişim Tarihi:15.10.2023).

- **Avrupa Birliği (EU)**

Turizm sektörüne Avrupa Komisyonunca ayrılmış pek çok fon bulunmaktadır. Sağlık turizmi Avrupa Birliğinde katma değeri yüksek olan yerel imkanların kullanılmasıyla bölgesel ve ülkesel gelişmeyi destekleyen bir turizm türü şeklinde görülmekte ve bu sektördeki çalışmalar Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kapsamında desteklenmektedir (www.yigm.kulturturizm.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.10.2023)

1.7. Türkiye’de Sağlık Turizmi

Türkiye, turizmin birçok farklı türüyle her sene milyonlarca turisti ağırlayarak yüksek gelir elde etmektedir. Turizmin bir çeşidi olan sağlık turizmi de Türkiye için oldukça önem arz etmektedir (Çetinkaya, 2010: 14). Türkiye ağırladığı turist sayısı (2022 yılı) yönünden dünyada 4. sırada bulunurken, turizmden elde edilen gelir sıralamasında dünya genelinde 7. sırada bulunmaktadır (www.turizmguzel.com, Erişim Tarihi: 15.10.2023).

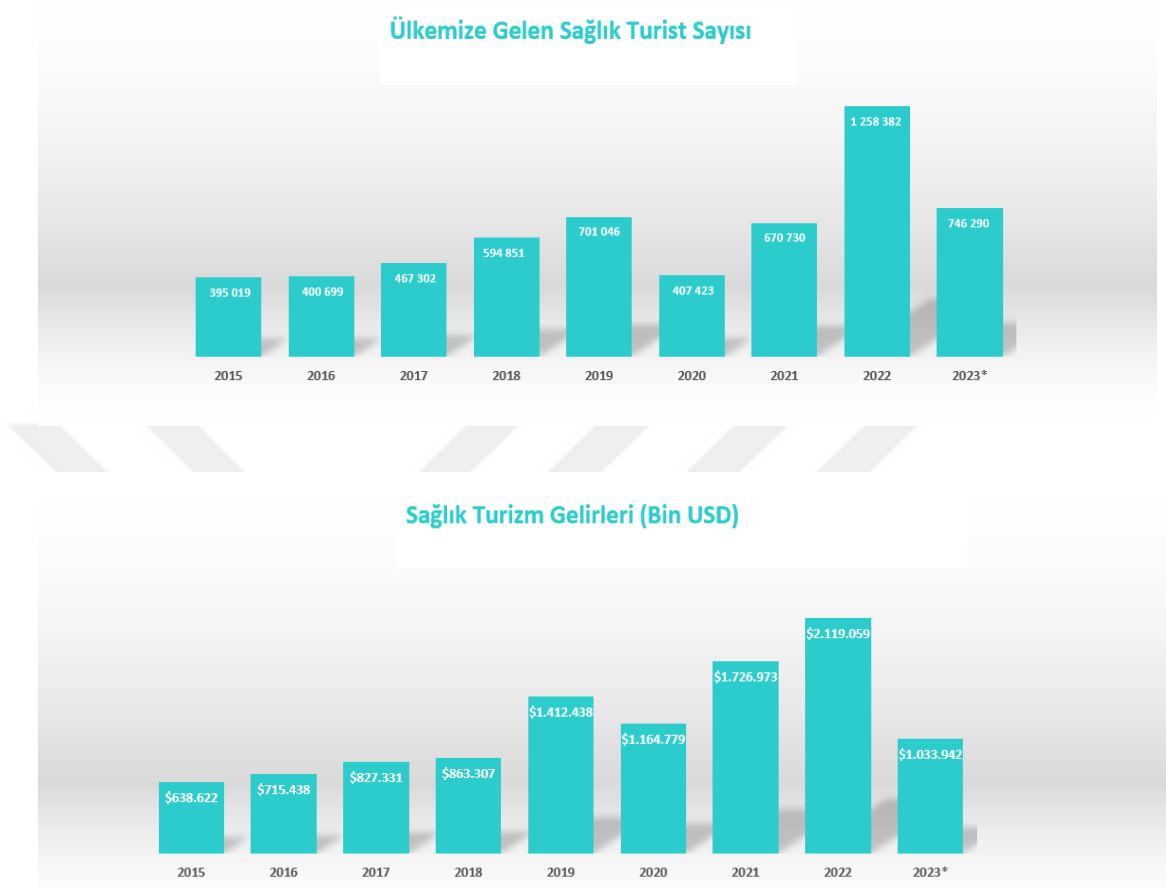
Türkiye’de sağlık turizmine Onuncu Kalkınma Eylem Planında önemli oranda yer verilmiş ve bu kapsamda; sağlık turizminin ilerlemesi/geliştirilmesi ve sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ve ilgili paydaşlar arasındaki işbirliğinin artırılması maksadıyla, “Sağlık Turizmi Bölge Koordinatörlüğü” yapılanması planlanmıştır. Bu kapsamda; İstanbul (Avrupa-Anadolu), İzmir, Ankara, Adana, Erzurum, Antalya, Bursa ve Muğla illerinde sekiz adet bölge koordinatörlüğü kurulmuştur. Oluşturulan bu sisteme göre, bölge koordinatörlükleri ve buralara bağlı olan il temsilcilikleri, sorumlu bulundukları bölgedeki sağlık turizminin geliştirilmesine dair çalışmaların teşvik edilmesini sağlamakla görevlidirler (www.ohsad.org, Erişim Tarihi: 12.09.2023).

Sağlık Bakanlığının 2019-2023 Stratejik Planı kapsamında “Türkiye’nin sağlık turizminde tercih edilen ülkeler arasına dâhil olması” hedeflenmiştir. Bu amaca ulaşmak maksadıyla geliştirilen stratejiler arasında; sağlık turizminden elde edilen geliri ve sağlık turisti sayısını çoğaltmak amacıyla etkili tanıtım/reklam faaliyetlerinin yapılması ve sektör içerisinde farklı paydaş ve kurumlarla işbirliklerine gidilmesi, sağlık turizminin farklı türleriyle bir bütün olarak geliştirilmesi, fiziki ve teknik altyapının iyileştirilmesi/geliştirilmesi, ulusal marka çalışmalarının yapılması, gerekli hukuki düzenlemelerin yürürlüğe konması bulunmaktadır (www.dosyamerkez.saglik.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.10.2023).

Türkiye’de Sağlık Bakanlığı Sağlık Turizmi Dairesi aracılığıyla yabancı turistlere/vatandaşlara; 7 gün 24 saat süreyle İngilizce, Rusça, Arapça, Almanca ve Rusça olarak, 112 acil hizmet, Alo 184 - SABİM şikâyet hattı ve hastanelerde hastalara yönelik çevirmenlik hizmetleri sunulmaktadır (www.saglikturizmi.org.tr, Erişim Tarihi: 29.10.2023).

Türkiye’ye dünyanın birçok ülkesinden sağlık turisti gelmekte olup, bu turistleri geliş nedenlerine göre beş temel grupta değerlendirebiliriz. Bunlar; Almanya, Belçika, Fransa, , İngiltere ve Hollanda gibi çok sayıda Türk nüfusu bulunan ülkeler; Balkan (bazı) ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri gibi altyapı, donanım ve personel (kalifiye) noksanlığı bulunan ülkeler; Amerika, Almanya, İngiltere gibi sağlık hizmeti sunumunun yüksek fiyatlı olduğu ve sağlık sigortaları kapsamının kısıtlı olduğu ülkeler; Kanada, Hollanda, İngiltere gibi arz-talep dengesinin sağlanamadığı için uzun bekleme süreleri bulunan ülkeler; Sudan, Yemen ve Afganistan gibi müşterek anlaşma/sözleşmeler nedeniyle Türkiye’ye ücretsiz hasta gönderen ülkelerdir. Türkiye’ye medikal turizm alanında en çok hasta gönderen ilk on ülke; Libya, Almanya, Irak, Azerbaycan, Rusya, İngiltere, Hollanda, Romanya, Bulgaristan ve Norveç olarak sıralanmaktadır (www.who.int, Erişim Tarihi: 09.09.2023).

Tablo 1. Türkiye'ye Gelen Sağlık Turist Sayısı Ve Sağlık Turizm Geliri (2015-2023)

Kaynak: www.ushas.com.tr, Erişim Tarihi: 01.10.2023.

Türkiye'ye gelen sağlık turisti sayısı son dokuz yıllık periyotta sürekli bir artış göstermektedir. Bunun istinası, 2019 yılı sonlarında Çin merkezli ortaya çıkan, tüm dünyaya yayılan ve 2020 Mart ayında Türkiye'de de görülen Covid-19 virüsü sebebiyle 2020 yılında bir önceki yıla göre düşüş yaşanmakla birlikte Türkiye'nin sağlık turizm geliri yönünden bir yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir.

Yıl bazlı incelediğimizde, 2015 yılında 395.019 sağlık turisti ve bunun karşılığında 638.622 ABD doları gelir elde etmiştir. 2016 yılında 400.699 sağlık turisti ve 715.438 ABD doları; 2017 yılında 467.302 sağlık turisti ve 827.331 ABD doları; 2018 yılında 594.851 sağlık turisti ve 863.307 BD doları; 2019 yılında 701.046 sağlık turisti ve 1.412.438 ABD doları gelir elde etmiştir. 2020 senesinde tüm dünyayı etkisi altına alan

salgın hastalık nedeniyle sağlık turisti sayısında önemli bir azalma olmuştur. 2020 senesinde 407.423 hasta, sağlık hizmeti almak için Türkiye'yi tercih etmiş ve bu hastalardan elde edilen gelir 1.164.779 ABD doları olmuştur. 2021 yılında 670.730 sağlık turisti Türkiye'yi tercih etmiş ve bunun karşılığında 1.726.973 ABD doları gelir elde etmiştir. 2022 yılında toplam 1.258.382 kişi sağlık hizmeti almak için Türkiye'ye gelmiş ve buradan elde edilen gelir 2.119.059 ABD doları tutarında gerçekleşmiştir. 2023'ün ilk yarısında toplam 746.290 kişi sağlık hizmeti almak için Türkiye'yi seçmiş ve buradan elde edilen gelirden 1.033.942 ABD doları tutarında gerçekleşmiştir.

Türkiye konu itibariyle Dünya'nın en önemli jeotermal kuşağı üstünde bulunmaktadır. Mevcut kapasitesine göre doğal termal suyu kaynak zenginliği ve kaynak potansiyeli noktasında Avrupa'da birinci sırada bulunurken, Dünyada ilk yedi ülke arasında bulunmaktadır. Kaynakların sayısı kadar ehemmiyetli olan bir diğerkonuyorsa termal suların sıcaklığı, debisi, fiziksel ve kimyasal özellikleridir. Türkiye'deki kaynakların önemli bir bölümünün doğal çıkışa sahip olması, kür tedavisi amacıyla lazım gelen mineral değerin fazla olması, kükürt, radon ve tuz, yönüyle zengin olması, kaynakların bulunduğu yerlerin iklim özelliklerinden dolayı kür sezonunun uzun olması, Türkiye'nin termal turizmdeki önemli avantajlarıdır. Türkiye'de 1600'e yakın termal kaynak bulunmakla beraber, konaklama tesisleriyle birlikte 200'den fazla termal işletmesi yer almaktadır (www.shgmturizmdb.saglik.gov, Erişim Tarihi: 25.09.2023).

Türkiye'nin Avrupa'ya yakın bir konumda olması nedeniyle özellikle ileri yaş turizmi açısından avantaj sağlamaktadır. Türkiye'de Akdeniz ve Ege Bölgeleri ileri yaş turizmi için ön plana çıkan bölgelerdir. İleri yaş turizmi açısından Türkiye'nin elinde bulundurduğu imkanlar arasında; son yıllarda yaygınlaşan özel sektöre ait hastaneler ve şehir hastaneleri ile beraber buralarda sunulan yüksek teknolojide ve kalitede sağlık hizmeti, yoğun bakım, palyatif bakım kapasitesi ile geriatri ve geriontoloji alanındaki kapasite ve sağlık profesyonelleri sayısının artması oldukça önemlidir (Tengilimoğlu, Tosun 2020: 149-152).

Turizm istatistiklerine bakıldığında Türkiye'ye gelen turistlerin yüzde 60'ından fazlası Avrupa Birliği ülkelerinden gelmektedir. Avrupa'da nüfusun yaşlanması Türk turizm sektörünü olumlu yönde etkileyecektir. Bu noktada, Türkiye'nin bu pazar için elverişli turistik ürünler ve pazarlama yöntemleri geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye, yaşlı

turistlerin seyahatine ilişkin iklim ve kolay ulaşılabilir olma avantajını iyi kullanmalıdır. Türkiye tatillerini özellikle fitness ve sağlık amaçlı kullanmak isteyenler için özellikle tatil köyleri ve tesisler kurarak turizm sezonunu uzatmalıdır (Avcıkurt 2003: 152-153).

Hızla gelişen sağlık turizmi alanında standartizasyonun sağlanması ve gelişimi amacıyla, Sağlık Bakanlığı bünyesinde 31 Mart 2010 tarihinde Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü adıyla bir birim kurulmuştur. Bu birimle birlikte tek elden koordinasyonun sağlanması benimsenmiş ve yalnızca bir adres gösterilmiştir. Bu koordinatörlüğün vazifeleri:

- Sağlık turizmiyle alakalı mevzuat çalışmalarında bulunmak,
- Sağlık turizmi ve turistlerin sağlığına dair inceleme, planlama ve araştırma yapmak,
- Sağlık turizmi alanında sektörün sürekliliğini ve gelişimini sağlamak,
- Sağlık turizmiyle alakalı kurumlar arasındaki iletişim, uyumu ve koordinasyonu sağlamak,
- Sağlık turizmi sektöründe Türkiye'yi bölgesinde ve Dünyada bir cazibe merkezi haline getirmek, olarak tespit edilmiştir.

Sağlık turizmi alanında bu düzenlemeden sonra, pek çok mevzuat değişikliği yapılmıştır. Bunlardan bazıları:

On Birinci Kalkınma Planında (2019-2023), büyüme hedeflenen sağlık turizminde tanıtım ve yatırımların gerçekleştirilmesi, sağlık turizmi potansiyelinin hem nitelik (vasıf), hem de nicelik (sayı) olarak artırılması, yasal düzenlemelerin çıkartılması, akreditasyon ve ilgili denetlemelerin oluşturulması, sağlık turizminin türleri arasında uyumun hayat geçirilmesi gibi unsurlara yer verilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Sağlık Bakanlığı bünyesindeki Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi'nin (USHAŞ) 2018 yılında kurulmuş olup, görevlerinden bazıları; sağlık hizmetlerinin tanıtma faaliyetlerini uluslararası alanda gerçekleştirmek, sağlık turizmi sektöründeki aracı işletmelere yetki belgesi vermek, sağlık turizmi alanında hizmet veren özel ve kamu sağlık kuruluşları için sözleşmeler düzenlemek, çalışmaların eşgüdüm,

akreditasyon, ücretlendirme, bilgilendirme ve mevzuatsal gibi konularda işbirliği içinde olmak bulunmaktadır (<https://www.ushas.com.tr>, Erişim Tarihi: 01.10.2023).

Sağlık kuruluşlarının ülke genelinde eşit seviyede bulunması ve kaliteli hizmet verecek biçimde planlanması ve bu kuruluşların denetlenmesi gibi tensikatlar getiren “7/5/1987 tarihli ve 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu”, özel sağlık kuruluşlarının tasnif edilmesi, kuruluş, faaliyet ve personelle alakalı ölçütlerin tespit edilmesi, denetlenmesiyle alakalı düzenlemeler yapan “27/3/2002 tarih ve 24708 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Özel Hastaneler Yönetmeliği”, termal tesislerin özelliklerinin tespit edilmesi, kuruluşu, çevre düzenlemesi, ilgili birimlerin, personelin ve tedavi unsurlarının özellikleri, denetimi gibi unsurları kapsayan “24/7/2001 tarih ve 24472 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kaplıcalar Yönetmeliği”, hasta haklarını tanımlayan, uyulmaması halinde başvuru alan hasta hakları birimi ve kurulunun görevleri ve yapısını belirleyen “1/8/1998 tarih ve 23420 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hasta Hakları Yönetmeliği” bu alanda ele alınabilecek diğer kanuni düzenlemelerdir (Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, 1987; T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1998, 2001, 2002).

Türkiye’de sağlık turizminin geliştirilmesi amacıyla devlet tarafından verilen destekler arasında; T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından sağlanan destekler ise şunlardır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020):

“31.01.2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak uygulamaya konan 2015/8 sayılı “Döviz Kazandırıcı Hizmet Ticaretinin Desteklenmesi Dair Kanun”, 20.05.2020 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak uygulamaya konan 2564 sayılı “Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektörleri Markalaşma Desteklerine Dair Kanun” ile 09.05.2020 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak uygulamaya konan 2641 sayılı “Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektörlerinin Pazara Girişte Dijital Faaliyetlerinin Desteklenmesine Dair Kanun”

T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından verilen bir başka destek ise; ülke dışında Türk markalarının desteklenmesi maksadıyla Turquality® başlığı altında oluşturulan “Marka Destek Programı” ve “Turquality Destek Programı” dır. Müracaatı değerlendirilen kuruluşlardan sonucu 50-80 puan arasında olanlar Marka Destek Programına, 80 ve üzerinde olanlar ise Turquality Destek Programına alınmaktadır. Marka Destek

Programında destekleme süresi dört yıl şeklinde belirlenmiş olup destek miktarı da diğer programa göre daha düşüktür (Aktepe ve Açikel, 2017: 376). Bu programlarda “2006/4 sayılı Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Türk Malı İmajının Oluşturulması ve Turquality®’nin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ” ve “2564 sayılı Döviz Kazandırıcı Hizmet Sektörleri Markalaşma Destekleri Hakkındaki Karar” kapsamında verilen destekler; patent, kira, danışmanlık, Pazar araştırması, fuar, istihdam, tanıtım giderleri, marka tescili, sertifikasyon, dekorasyon ve pazara giriş evrakları gibi alanlarda verilmektedir (Turquality, t.y.a, t.y.b).

Sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren tesislerin rekabet gücünü artırmak için sağlanan desteklerden bazıları da:

“31.12.2012 tarihli ve 28514 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği; 6322 sayılı Kanunla Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 10’uncu maddesine eklenen (ğ) bendi ile 15.06.2012 tarihinden itibaren Sağlık Bakanlığınca ruhsatlandırılmış olmak şartıyla sağlık turizmiyle uğraşan işletmelerin de elde ettikleri kazancın %50’sinin beyan edilen kurum kazancından indirilebileceği hüküm altına alınmıştır”(T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018a: 23).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından sağlık turizmine teşvik/destek sağlamak amacıyla ülkemizde yerleşik olmayan yabancılara KDV istisnası getirilmiştir. 6/07/2018 tarihli ve 30470 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğe göre KDV istisnası “...koruyucu hekimlik, teşhis, tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri” kapsamında uygulanmaktadır (Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 2018).

1.8. Sağlık Turizmi Çeşitleri

Dünyada nüfusun yaşlanması, sağlık sistemlerinin değişen özellikleri kişilerin yaşam tarzındaki değişiklikler ve turizmin çeşitlenmesi sağlık turizminin gelişmesi için fırsatlar oluşturmuştur. Sağlık turizmi çeşitleri bireylerin ihtiyaçlarına göre farklı alanlarda hizmet vermektedir. Sağlık turizmi talep noktasında incelendiğinde değişik turist tipleri ile karşılaşılmaktadır. Sektöre olan talep bağlamında bir tasnif yapılırsa;

sağlık turizmi talep edenler beş ana grupta kategorize edilmektedir. Eric Cohen (2008: 25-26) tarafından yapılan bu sınıflandırmada:

- a) Yalnızca turistler: Tatil maksadıyla gidilen yerlerde yalnızca tatil hizmetlerinden yararlanan kişilerdir.
- b) Tatilde tedavi hizmeti alan turistler: Tatil maksadıyla gidilen yerlerde değişik sebeplerle plansız/programsız bir şekilde sağlık hizmeti alan kişiler.
- c) Hem tatil hem de tedavi maksadı bulunan turistler: Asıl gayesi sağlık hizmeti almak olmayan lakin seçimini tatilleri esnasında sağlık hizmeti alabilecekleri destinasyondan yana kullanan kişiler.
- d) Tedavi sürecinde tatil yapan turistler: Başlıca maksadı sağlık hizmeti almak olan ve sağlık hizmeti esnasında tatil yapan kişiler.
- e) Yalnızca hasta olanlardır: Gayesi yalnızca sağlık hizmeti olmak olan ve tatil gayesi gütmeyen kişilerdir.

Son dönemlerde ortaya çıkan yeni destinasyonlar ve sektörün çeşitlenmesi sağlık turizminin katlanarak büyümesini sağlamıştır. Alanla ilgili yapılan bilimsel araştırmaların neticesine bakıldığında zaman sağlık turizminin çeşitleri hakkında ortak bir görüş birliğine varılamadığı görülmektedir. Sağlık turizmi çeşitleri ile alakalı değişik sınıflandırmalar mevcuttur. Bu noktada yapılan çalışmalarda genel olarak tercih edilen ve sağlık turizmini beş temel başlık altında ele alan çalışmaları dikkate alarak bizde beş başlık altında sağlık turizm çeşitlerini inceleyeceğiz. Bunlar; termal sağlık turizmi, medikal turizm, yaşlı turizmi (3. Yaş turizmi), spa-wellness turizmi ve engelli turizmi biçimindedir (Gencay, 2007: 173,175).

1.8.1. Medikal Turizm

Tıp turizmi olarak da bilinen medikal turizm, bir sağlık turizmi çeşidi olmasıyla birlikte terim olarak genelde sağlık turizmi ile birlikte/yerine kullanılır. Genel anlamda medikal turizm sağlık turizmi kapsamında bir kavramdır (Tengilimoğlu, 2018: 29). Literatürde, turizm ve sağlık bağlantısını anlatan sağlık turizmi ve medikal turizm gibi kavramların birbirlerinin yerine kullanılabileceğini ifade eden yazarlar bulunduğu gibi, farklı

özellikleri sebebiyle ayrı kullanılması gerektiğini belirtenler yazarlarda bulunmaktadır (Connell, 2006: 1094; Cook, 2010: 139; García-Altés, 2005). Medikal turizm için tıp turizmi (Tontuş, 2017), medikal seyahat (Hopkins, vd., 2010: 185), ulus ötesi tıbbi/tedavi edici seyahat (Kangas, 2010: 350), uluslararası hasta göçü (Fisher ve Sood, 2014: 246) gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Harahsheh'in (2002: 26) aktardığına göre Jallad medikal turizmi, "Belirli vücut rahatsızlıklarının tedavisi için ya da hastanelerde/tıp merkezlerinde/polikliniklerde tıbbi gözetim altında cerrahi müdahale" şeklinde tanımlamıştır.

Bir başka tanımda medikal turizm; esas çıktısı tıbbi tedavi olmakla beraber, konaklama/ağırlama ve seyahat gibi turizm öğelerinin de önem arz ettiği sağlık hizmeti ile turizm hizmetinin birleşimi bir kavramdır (Heung, vd., 2010: 237). Sağlık hizmetleri bağlamında tanımlandığında; medikal turizm sağlık hizmetlerinin küresel seviyede ticari bir etkinlik şekline gelmesinin bir neticesidir (Hopkins, vd., 2010: 185).

Medikal turizmin genel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Gonzales, vd., 2001):

- Medikal turizm, branşında uzman ve nitelikli personel bulunması gerekli bir turizm çeşididir.
- Medikal turizmde sunulan hizmetin (hizmet sunucusunun) yalnızca ulusal normlara sahip olması yeterli olmayıp, ilaveten uluslararası normlara da sahip olması gerekmektedir.
- Hizmet sunumunun yapıldığı işletmede mutlaka yabancı dil (mümkünse birkaç farklı dil) bilen personel bulunmalıdır.
- Medikal turizm, yüksek katma değerli bir turizm çeşididir.
- Medikal turizm, hasta ve yakınları amacıyla pek çok turizm çeşidinin geliştirilmesini desteklemektedir.

Medikal turizm, belli bir hastalığı bulunan kişilerin özellikle ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşuna sunulan hizmetleri kendi ülkelerinden daha düşük maliyetle alabilmek amacıyla başka ülkelere yaptıkları yolculuklardır. Hastalar tedavi olmak amacıyla yaptıkları harcamalarda tercih ettikleri ülkeye göre farklılık göstermekle birlikte ortalama %50, %70 ve %80 oranına kadar tasarruf edebilmektedirler (www.who.int, Erişim Tarihi: 28.10.2023).

Medikal turizmin etkin bir biçimde uygulanabilmesi amacıyla turizm sektörünü oluşturan işletmelerin (ulaşım, konaklama, yiyecek-içecek), sağlık sektörünü oluşturan işletmelerin (özellikle dünya standartlarında akredite edilmiş sağlık kuruluşları) ve aracı işletmelerin uyum içerisinde çalışması gerekmektedir. Bununla beraber sektörde faaliyet gösteren işletmeler müşterilerin/hastaların istek ve ihtiyaçlarını en yüksek seviyede karşılayabilmelidirler (www.who.int, Erişim Tarihi:28.10.2023).

Medikal turizm, kendi sektörünün yanında başta sağlık sektörü olmak üzere, ulaşım, ilaç endüstrisi ve ağırlama gibi bağlantılı sektörleri de pozitif yönde etkileyerek ekonomik kalkınma ve büyümeye olumlu etki yapmaktadır. 2019 yılı verilerine göre dünyada ortalama 20-24 milyon kişinin medikal turizm çerçevesinde başka ülkelerdeki sağlık kurumlarına başvurmuş ve bu sayının yıldan yıla hızla artış göstermesi ekonomik manada sektörün önemini ortaya koymaktadır (Rejeb, vd. 2019:1).

Öteki sağlık turizmi türleriyle karşılaştırıldığında, medikal turizm; kaybedilen/bozulan sağlığın yeniden kazanılması için gerekli tıbbi tedavi mecburiyetiyle gerçekleştirilen, tıbbi tedavi sebebiyle beklenti ve riski daha fazla olan, varış yeri tercihinde en elverişli tıbbi tedavi alternatifinin etkili olduğu, birincil ve en önemli seyahat gerekçesini tıbbi tedavinin teşkil ettiği bir sağlık turizmi çeşidi şeklinde değerlendirilmektedir (Connell, 2006: 1093). Medikal turizm yeni bir olgu değildir. Geçmişte yetersiz/elverişsiz tıbbi hizmetlere sahip ülkelerdeki zengin kişilerin, yeterli ve kaliteli tıbbi ekip ve ekipmana sahip gelişmiş ülkelere seyahat gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bugün bu yönelim, gelişmiş ülkelere, benzer kalitede ve daha düşük maliyetli tıbbi hizmet ile tatil seçeneğini birleştiren gelişmekte olan ülkelere kaymıştır (Cohen, 2008: 25).

Kangas'a (2010: 348) göre medikal seyahatlerin ülke fark etmeksizin taşıdığı müşterek ayrıcalıklar bulunmaktadır. Bunlar; tedavi amacıyla varış yeri seçimi, seyahat ve sağlık hizmetinin ayarlanması ve çoğu zaman bilinmeyen bir yere seyahat gibi ortak süreçleri kapsamaları, tıbbi seyyahların sağlık problemleri sebebiyle çektikleri acıyı dindirmek/azaltmak maksadıyla harekete geçmeleri, takip ettikleri sağlık hizmetinin teknolojik işlemlerden meydana gelmesi, tıbbi seyahatin; kendi ülkelerinde tedavinin sağlanamaması/verilememesi gibi gerçekleştirilememiş beklentiler sebebiyle yapılması, bu seyahatlerin finans, tüketim, ulaşım ve iletişimin global düzeyde erişilebilirliği nedeniyle ortak küresel pazarda gerçekleşmesidir.

Medikal turizmde verilen hizmetler üç grupta incelenmektedir. Bunlar (Bookman, 2007):

- İnvaziv; bulaşıcı olmayan hastalıklara sahip bireylere uzmanların tatbik ettiği işlemleri ifade etmektedir. Bu işlemler tedavi ve iyileşme sürecinin kısa olması sebebiyle medikal turistlere turizm faaliyetleri için vakit kazandırmaktadır. Bu uygulamalar arasında, yüksek teknoloji gerektiren, genellikle sigorta kapsamına dâhil olmayan diş tedavileri, plastik cerrahi, estetik cerrahi, hassas göz cerrahisi, onkoloji tedavileri ve eklem protezleri de bulunmaktadır.
- Teşhis ya da tanı hizmetleri; kemik yoğunluğu testi, kan taraması, kalp stres testleri, lipid profili tarama testleri ve elektrokardiyografi gibi hizmetlerden oluşmaktadır ve bu hizmetler yeni teknolojiye sahip ülkelerde yoğunlukla bulunmaktadır.
- Yaşam tarzı hizmetleri; sağlık, stresi düşürme, yaşlanmayı geciktirme ve düzenli beslenme gibi hedeflere yönelik olarak yoga, akupunktur ve ayurveda gibi geleneksel tıp yöntemleriyle son teknolojik ürünlerini bir araya getirmektedir. Bu hizmetler ülkelerde (genellikle) oteller, kaplıcalar ve tıbbi klinikler aracılığıyla sunulmaktadır.

Yapılan çalışmalarda medikal turizmde karar vermeyi etkileyen etmenler olarak; tıpla alakalı olanlar (tıbbi uygunluk, uzman personel sayısı/çeşitliliği ve altyapı kalitesi), iktisadi sebepler (fiyat, sigorta), sosyal/kültürel nedenler (dil, din, sağlık sistemine yatkınlık, mesafe ve etik duyarlılığı), hükümet uygulamaları (mevzuat, ulusal güvenlik, altyapı yatırımları, sağlık ve güvenlik politikaları, iş ahlakı ve erişilebilirlik,) (Lee ve Kim, 2015) olarak bulunmuştur.

Ülkelerin medikal turizmde marka (değerli, güvenilir, kalıcı) oluşturmak amacıyla taşınması gerekli bazı nitelikler vardır. Bunlar (Geva, 2019: 9): dünya normlarında tıbbi altyapı, her alanda kendini yenileyen ve gelişen başarılı konaklama hizmetleri, varış yerine farklı ve kolay ulaşım seçenekleri, ülke genelinde gelişmiş ulaşım altyapısı, tüm alanlarda/hizmetlerde güvenilirlik, açıklık ve şeffaflık, herkesi benimseyen, güven veren ve misafirperver bir kültürün varlığı şeklinde sıralanmaktadır.

Medikal turizm, sağlık turizm sektörü içerisinde en fazla büyüyen alanlardan birisi olmakla birlikte, insanların medikal tedavi olmak maksadıyla uzaktaki ülkelere seyahat

etmenin yanında kültürel ve sosyal anlamda da tatilci olan bir turizm çeşididir (Connel, 2006: 262). Tedavi ya da cerrahi işlemler sebebiyle kişilerin yaşadığı ülkeden başka ülkelere seyahatlerindeki sürekli artışla birlikte sektörde büyük bir pazar oluşmuştur.

İnternet teknolojisindeki hızlı gelişmeler ve uluslararası seyahatin kolaylığı bu endüstrinin büyümesini hızlandırmıştır. Medikal turizmde dikkate değer bir nokta, dünya genelinde tıbbi maksatlı seyahat eden kişilerin yarısından fazlasını, özellikle kozmetik, tüp bebek, kısırlık (infertilite) ile ilgili hizmet alan kadınlar (Cesario, 2018: 269) oluşturmaktadır.

Medikal turizm açısından bu yüzyılın başlıca özellikleri şunlardır (Constantin 2015: 60);

- Medikal tedavi hizmeti almak isteyen turist sayısı gün geçtikçe artmaktadır.
- Medikal tedavi hizmeti almak isteyen kişiler düşük fiyatlarla yüksek kaliteli tedaviler için gelişmiş ülkeler yerine gelişmekte olan ülkelere seyahat etmektedir.
- İnternetin yoğun kullanımı ve bilgi kaynağı haline gelmesiyle internet tabanlı oluşturulan yeni altyapılarla hasta tüm süreçlerdeki yaklaşık maliyeti (seyahat bedelini ve yararlanacağı sağlık hizmetinin maliyeti vb.) önceden öğrenebilmekte/hesaplayabilmektedir.
- Sağlık turizmine yatırım ve teşvikler (hem özel hem de kamu sağlık sektörü) sadece gelişmiş ülkelerde değil, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde de yapılmaktadır.

1.8.2. Yaşlı (İleri Yaş) Turizmi

Olgunluk döneminin ileriki süreçlerinde, fiziksel ve ruhsal değişimlerin yaşandığı evre yaşlılık olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılık sürecinde, insan bedenindeki bütün organizmalar, biyolojik olarak yüklendikleri vazifeyi tam anlamıyla yapamaz ve ileri düzeyde fonksiyon yitimi meydana gelir ve bu yitimlerin neticesinde kişi korumasız/savunmasız ve dayanıksız hale gelir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre ise biyolojik düzeyde yaşlanma; giderek farklı hücresel ve moleküler hasarın birikmesinin tesirinden meydana gelmektedir. Biriken bu hasar zihinsel ve fiziksel kapasitede

aşamalı bir biçimde azalmaya, hastalık riskinin artmasına ve sonunda ölüme sebep olmaktadır (www.who.int, Erişim tarihi: 15.10.2023).

XIX. ve XX. yüzyıllarda teknoloji gibi ve daha pek çok alanda meydana gelen gelişmeler, sağlık ve sosyal hayata da büyük ivme kazandırmış ve bunun neticesinde ortalama yaşam süresi tüm dünyada artmıştır. Bu yükselmeye birlikte, “demografik değişim” ya da “demografik deprem” olarak nitelendirilebilecek değişimler yaşanmıştır (www.matso.org.tr, Erişim tarihi: 15.10.2023). Bununla süreçle beraber, yeni popülasyonun gereksinimleri tüm alanlarda olduğu gibi turizm sektöründe de kendine yer bulmuş ve yeni bir turizm çeşidinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geriatri turizmi olarak da adlandırılan bu turizm türü, ileri yaştaki bireylerin sağlığının korunması, ortaya çıkabilecek rahatsızlıklar amacıyla önlem alınması, tanı ve tedaviler için gerçekleştirilen seyahatler olarak tanımlanmıştır.

Kendi temel gereksinimlerini karşılamayan/gideremeyen, başkasının bakımına/yardıma muhtaç olan yaşlıların, temel ihtiyaçlarını karşılamak/temin etmek maksadıyla başka destinasyonlara seyahat etmeleri ileri yaş turizmini ortaya çıkarmıştır (Çetinkaya ve Zengin, 2009). Bakıma muhtaç yaşlı bireylerin, bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla farklı ülkelere seyahat etmeleri, yaşlı turizmi olarak tanımlanmaktadır (Özsarı ve Karatana, 2013).

Üçüncü yaş turizmi, yaşlı bakım turizmi ve ileri yaş turizmi kavramları sürekli yanlış tanımlar olarak karşımıza çıkar ve birbirine karıştırılmaktadır. Bu kavramlar birbirinden farklı kavramlardır (Çataloğlu, 2020).

Üçüncü yaş turizmi: Yaş olarak orta yaş grubu üzerindeki kişilerin, turistik faaliyetlere katılması olarak ifade edilmektedir.

Yaşlı bakım turizmi: 60 yaşın üzerindeki kişilerin, koruyucu sağlık hizmeti almak, sağlığı geliştirici hizmetler amacıyla ya da rehabilite edici hizmetlerden faydalanmak maksadıyla seyahat etmeleridir.

Dünyada yaşlı nüfusun gittikçe çoğalması bu gruba mensup kişilerin sağlık, sosyal hizmet ve sosyal güvenlik gibi alanlarındaki gereksinimlerinin karşılanmasına dair sosyal ve ekonomik problemleri de birlikte getirmektedir. Bu problemler Dünya’daki

bütün ülkelerin müşterek sorunları haline gelmiştir. Doğurganlık oranının düşmesi ve yaşam süresinin yükselmesiyle beraber, özellikle gelişmiş ülkelerdeki mevcut pazarlarda yaşlı turist sayısı artmaktadır. Yaşanan bu süreç tüketicilerin ihtiyaçları, tıbbi bakıma/desteğe yakınlık gereksinimi gibi birçok değişkeni muhtevasında barındırmaktadır. Sosyo-demografik özellikleri, ihtiyaç ve motivasyonları bakımından ayrışık (homojen olmayan) bir özelliğe sahip olan bu kişilerin meydana getirdiği pazar gün geçtikçe büyüyüp gelişmektedir (Tengilimoğlu ve Tosun 2020: 139).

İleri yaş (yaşlı) turizmi, özellikle 65 yaş ve üstü bireylerin bakım gerektirici tedavilerini/ihtiyaçlarını içine alan bir sağlık turizmi çeşididir. Türkçe literatürde ileri yaş ve/veya yaşlı turizmi olarak da ifade edilen bu turizm türü için yabancı literatürde elderly/senior/third age/silver tourism gibi kavramlar/terimler kullanılmaktadır (Zengingönül, vd., 2012: 13).

Dünya sağlık örgütüne göre yaşlı kavramı 65 yaş ve üstü için kullanılırken, Birleşmiş Milletler (BM) ise 60 yaş ve üzeri kişiler için bu kavramı kullanmaktadır. Lakin yine de gelişmiş ülkeler için 60-65 yaş sınırı yaşlı olarak değerlendirilmemektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Son çalışmalara göre; 2025 de Avrupa Birliği ülkelerinde 65 yaş üzerindeki nüfus, 25 yaş altındaki nüfustan çok olacaktır. Dünya genelinde en hızlı yaşlanan nüfus Japonya ve Kuzey Avrupa'da bulunmaktadır (Tontuş, 2015). 2025 de Batı Avrupa'da 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfusun beşte birini oluşturacağı hesaplanmaktadır (Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği, 2009: 84). WHO'ya göre; Dünya genelinde 65 yaş üstü nüfus 2010 yılında (tahmini) 524 milyon kişi (dünya nüfusunun %8'i) 2019 yılında ise 65 yaş ve üstü nüfus insan sayısı 800 milyon olarak gerçekleşmiştir. Yaşlı nüfusun 2030 yılında 1,4 milyara ve 2050 yılında ise 2,1 milyara yükseleceği öngörülmektedir (www.who.int, Erişim Tarihi: 28.10.2023). Dünya nüfusu içerisindeki oranı artan ileri yaş (yaşlı) grubu, ekonomik anlamda yeni bir tüketici pazarını ortaya çıkarmıştır.

Turizm hadisesinin gerçekleşmesi için boş zamana ihtiyaç vardır. Yaşlı nüfusun büyük çoğunluğunun emekli olması nedeniyle, bu kesim için zaman seyahatte bir engel teşkil etmez ve istedikleri zaman seyahat etme özgürlüğüne sahiptirler. Bu rahat hareket etme kabiliyeti nedeniyle mevsimsel yoğunluğun bulunduğu zamanları tercih etmek zorunda

kalmazlar, mevsim haricinde daha düşük maliyetle tatil yapma olanağına sahip olurlar. Bu sebeple turizm sektörü için yaşlı nüfus önemli bir potansiyel barındırmaktadır (Zengingönül vd., 2012).

Yaşlı nüfusun artmamasıyla birlikte kronik hastalıklarda gözle görülür biçimde artmakta, bu durumda tedavi sürecini sürekli hâle getirmektedir. Batı ülkelerinde sağlık hizmeti maliyetlerinin ve yaşlı nüfus oranının yüksek olması, aynı tedaviye ihtiyacı olan kişi sayısındaki çoğunluk, benzer şartlara sahip, daha düşük maliyetli ve bekleme süresi olmayan ülkelere gidip tedavi olma seçeneğini doğurmuştur.

Avcıkurt'a (2009: 148) göre ileri yaş grubundaki turistler daha genç yaştakilere nazaran farklı tüketici davranış ve niteliklerine sahiptirler. Yaşlı turistler, daha yüksek bütçesi olan, eğitim seviyesi yüksek, kaliteli hizmet beklentisi olan, daha fazla boş zamanları bulunan, daha uzun kalış süreleri bulunan, sezon haricinde seyahat edebilen, deneyim odaklı turistlerdir. Bu sebeple gün geçtikçe büyüyen ve önemli bir turizm pazarı haline gelen ileri yaş turizmine yönelik ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi turizm ekonomisine katkı sağlayacaktır. Zsarnoczky'de (2016) bu hususta benzer özelliklere temas etmiş olup, ilaveten, bu yaş grubunun özellikleri arasında; çoğunlukla kadınlardan oluşması, daha fazla iletişime gereksinim hissetmeleri, güvenli bölgeleri tercih etmeleri, alacakları/almak istedikleri sağlık hizmetlerini araştırmaları, benzer hizmetleri almanın görüş ve önerilerini dikkate almaları, ulaşımında araçtan çok ulaşılabilirliğin önem arz etmesi bulunmaktadır.

Açıklamalar çerçevesinde ileri yaş turizminin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İleri yaş turizmine katılan bireylerde yaş sınırı 65 olmalı,
- Bireyler, temel ihtiyaçlarını gideremeyecek durumda olmalı,
- Bireylerin bu uygulama için yeterli zamanları olmalı,
- Sağlık hizmeti veren destinasyonlarda sektör mevsimsel olmamalı, yılın tamamında hizmet vermeli,
- Sağlık hizmetiyle birlikte hastaları motive edecek faaliyetler olmalı.

İleri yaş (yaşlı) turizmi kendi içerisinde bakımın çeşidine göre farklılıklar göstermektedir. Bunlar:

- **Sağlıklı Yaşlı Bakımı**

Herhangi bir bağımlılığı veya hastalığı bulunmayan, akıl ve ruh sağlığı bütünlüğü olan yaşlılar sağlıklı yaşlı kategorisine dâhildir. Bu grubun bakımın gereksinimlerini vermeyi hedefleyen bir tesiste değişik hobi alanları, yürüyüş parkuru, farklı mağazalar, bisiklet yolu ve yaşlarına uygun biçimde düzenlenmiş aktivite alanları bulunmalıdır. Teknik personelle birlikte hemşire, fizik tedavi uzmanı ve pratisyen hekimde bulunmalıdır (Işık, 2018).

- **Kronik Hastalıklara Sahip Yaşlı Bakımı**

Bulaşıcı olmayan en az bir çeşit kronik hastalığa sahip yaşlıların sağlık hizmeti aldığı ve/veya kontrol altında tutulduğu bakım alanıdır. Bu kategorideki yaşlı bireylerin sahip olduğu hastalıklar, ciddi/önemli bir tıbbi bakım gerektirmeyen (çok ileri düzeyde olmaması kaydıyla) kronik hastalıklardır. Bu gruptaki hastalılar (genellikle) diyabet, demans ve hipertansiyon gibi rahatsızlıklardır. Sağlık hizmeti verilen merkezlerde yaşlı bakım personeli ile birlikte hemşire, fizik tedavi uzmanı ve uzman bir hekimde (dâhiliye veya geriatri) bulunmalı, gerekli tetkiklerin yapılması için laboratuvar hizmeti de verilmelidir (Tontuş, 2017).

- **Rehabilitasyon ve Tedavi Öncelikli Yaşlı Bakımı**

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre, bu kategorideki hastalar ağır bir ameliyat/operasyon ya da hastalık geçirmiş yaşlıların en az bir ay süreyle gereksinim duydukları sağlık hizmetini almaları gereken hastalardır. Bu maksatla açılan tesislerin daha fazla tıbbi desteğe ihtiyaç duyulduğunda temel hastane hizmetlerini verebiliyor olması gerekir. Rehabilitasyon amaçlı hizmetlerde bulunması gerekenler arasındadır. Diyaliz hastaları bu gruba dâhildir. Termal bölgelere kurulması öncelikli tercih olan bir tesiste yaşlı bakım teknisyeni/teknikeri, hemşire, fizik tedavi uzmanı, sosyal hizmetler uzmanı ve yine dâhiliye veya geriatri doktorlarından birisi olmalı, temel laboratuvar ve görüntüleme hizmetleri verilmelidir (Dünya Sağlık Örgütü, 2019).

- **Palyatif (Terminal Dönem) Yaşlı Bakımı**

Palyatif bakım yaşam evresinin son dönemine girmiş ve ölümcül durumu olan hastalara uygulanan bakımdır. Bu grupta, yalnızca hasta olan birey değil yakın aile fertleri de özel hizmet alırlar. Hasta için buradaki esas amaç, hayatta kaldığı sürece yaşam kalitesinin artırılması/korunmasıdır. Bu tesislerde teknisyen/tekniker, hemşire, fizik tedavi uzmanı,

sosyal hizmetler uzmanı, psikolog, din görevlisi ve en az bir tane olmak üzere dâhiliye ya da geriatri uzmanı bulunmalıdır (Işık, 2018).

1.8.3. Spa-Wellness Turizm

İngilizce bir sözcük olan wellness, well-being ve fitness sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur (Gül, 2019: 22). Bu iki kelimededen ortaya çıkması sebebiyle wellness kavramı sağlıklı ve iyi olma halinin sürdürülmesi hali, yeteneği, anlamına da gelmektedir. Bu maksatla wellness başlığı altında yapılanlar “doğal yaşam, beslenme, yoga, egzersiz uygulamaları, ayurveda, diyet, taichi, aroma terapisi, reiki ve spor” gibi etkinliklerdir (Özbek, 2011: 33). Wellness kelimesi ilk kez 1959 yılında Dr. Halbert Dunn’ın araştırmasında kullanılmıştır (Gönülateş, 2014: 4). Bu kavram “...beden, zihin ve ruh sağlığını hem dengede tutmak hem de yükseltmeye yönelik yaşam tarzı felsefesi...” manasına gelmektedir (Işık, 2016). Temel gayesi, kişinin sağlığını korumak ve yaşam kalitesini artırmak olan wellness bireyin kendi tercihi olup, belli bir hastalığı bulunmasa da sağlıklı etkinlikler yapmak amacıyla insanların seyahat etmesidir. Medikal turizmde olduğu gibi bir zorunluluklar bulunmamaktadır (Weiermair ve Steinhäuser, 2003).

Aklın, bedenin ve ruhun iyilik hali olarak tanımlanan “wellness” bireylerin artan stres etkisinden arınması ve kişilerin kendisini iyi hissetmesine yardımcı olan her türlü masaj, cilt bakımı ve doğal ürünlerin kullanıldığı bir uygulamadır (Gülen ve Demirci, 2012).

Wellness hizmeti almak isteyen kişiler sağlıklıdır ve sağlıklarının bozulmaması amacıyla farklı aktiviteler aramaktadır (Asadi ve Daryaei, 2011). Mueller ve Lanz Kaufmann’a (2001) göre, sağlık turistleri iki ayrı gruba ayrılmaktadır. İlki, sağlık turizmine tedavi amaçlı bir yaklaşım sergilerken, ikinci grup ise sağlığı geliştirme ve dengede tutmak/korumak maksatlı dâhil olmaktadır. Wellness turistleri de ikinci grup içerisinde yer almaktadır.

Latince kökenli olan spa terimi, “Sanus Per Aquam” ifadesinin baş harflerinin kullanılmasıyla oluşmakta ve sudan gelen sağlık manasına gelmektedir. Spa kullanımını çok eski dönemlere kadar gitmektedir. Roma döneminde SPA uygulamalarının yapıldığı

su ve çamur içerisindeki mineraller sayesinde beden ve zihinsel anlamda rahatlamaya yönelik uygulamaların yapıldığı bilinmektedir (Kostak, 2007: 24).

SPA tesisleri sundukları sağlık hizmetine ve bulundukları yere göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre SPA türleri şöyle sıralanmaktadır (zbek, 2011: 32; Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği, 2009: 75-76):

- Medispa/Tıbbi SPA: SPA ve wellness hizmetleri ile birlikte medikal tedavinin yani tıbbi bakım hizmetinin verildiği yerlerdir.
- Kulüp SPA: Fitness ağırlıklı olmak üzere günlük olarak SPA hizmeti de veren işletmelerdir.
- Günlük SPA: Günlük olarak SPA hizmeti veren tesislerdir.
- Resort Otel SPA: Bir konaklama tesisi içerisinde bulunan, SPA hizmeti, fitness ve wellness hizmetleri veren yerlerdir.
- Destinasyon SPA: Bu merkezlerde, profesyonel görevlilerce eğitim ya da sağlıklı yaşamın geliştirilmesi maksadıyla hizmet sunan yerlerdir.
- Kruvaziyer/Gemi SPA: Kruvaziyer gemilerde SPA ve wellness hizmet sunumunun yapılmasıdır.

Spa hizmetini termal turizmden ayıran temel fark, spa’larda mineralli suların yerine şebeke suyu, tuzlu su karışımları veya aromalı esans içeriklerinin de kullanılabilir olmasıdır. Bu özelliklerden hareket edecek olursak, termal turizm, termal su kaynağına bağlı iken spa “su” odaklı olsa da suyun kaynağına bağlı değildir. Spa, içerik ve mekn olarak daha çok bağımsız kullanıma sahiptir (Karagülle, 2007; Ergüven, 2012) diyebiliriz.

1.9.4 Engelli Turizmi

BM’ye göre engelliler “...diğerleriyle eşit bir temelde topluma tam ve etkili bir şekilde katılımlarını engelleyebilen farklı engellerle etkileşim halinde bulunan; uzun süreli fiziksel, zihinsel, duygusal ya da ruhsal bozukluklara sahip...” kişilerdir (The United Nations Department of Economic and Social Affairs Disability [Undesa], 2006: 3). WHO’ya göre engellilik, dünya genelinde her yedi kişiden birini etkilemesi sebebiyle küresel bir halk sağlığı problemidir. Dünya nüfusunun yaklaşık %15’i engelli bir birey

olarak yaşamını sürdürmektedir. Türkiye’de ise nüfusun %12’si (9 milyon kişi) engelli kişilerden oluşmaktadır (Tengilimoğlu ve Gürcü, 2017: 154).

Engellilik, doğuştan veya sonradan oluşan bir rahatsızlık, bir kaza sonucu, bireyin kendi kendisine yapması gereken bedensel ve/veya zihinsel faaliyetleri tek başına yerine getirememesi durumunu ifade eder.

Her turist gibi engelli turistlerin de turizm faaliyetlerine katılım motivasyonları farklılık arz etmektedir. Turizm faaliyetleri içerisinde turist olarak yer almaları; tatil ve kültür gibi sebeplerle olabileceği gibi, sağlık gerekçesiyle de olabilmektedir. Bu çerçevede engelli turizminin iki alt alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki engelli bireylerin tedavi süreciyle alakalı teknolojik tedavi olanakları, termal kaynaklar, hidroterapi gibi hizmetlerin sunulduğu özellikle sağlık tesislerinde merkezi sinir sistemlerini güçlendirecek tedavilerin paket halinde verildiği tedavi amaçlı sağlık hareketi, ikincisi ise; engelli kişilerin tatil yapma isteğini/beklentisini, bu bireylere göre düzenlenmiş/dizayn edilmiş özel tesislerde karşılayabilmelerine olanak sağlayan sağlık hareketidir (Cavlak ve Cavlak, 2019).

İlk gruptaki engelli turizmi, engelli kişilerin özel bakım ve rehabilitasyonla tekrar topluma kazandırılabilmesi amacıyla yapılan turizm faaliyetleridir. Bu kişilerin oluşturdukları turizm faaliyeti olarak ifade edilen “engelli turizmi”, insanların mobilite, görme, işitme ve zihinsel yönden erişimine olanak sağlayan, bağımsız ve eşit şekilde evrensel olarak tasarlanmış turizm, hizmet, ürün ve çevrelerinin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (UNWTO, 2020). Engelli turistlerin sağlık hizmeti almak için yaptıkları seyahatler sağlık turizmi içerisinde ele alınmaktadır (Yılmazdoğan, 2015: 195).

Dünya genelinde engelli bireyler önemli bir pazar alanı oluşturmaktadır. Bu kişilere sunulan turizm hizmetlerinde rehabilitasyon hizmetine yönelen ülkeler turizm sektörü gelirlerinden daha çok pay almaya başlamışlardır. Bu durumun zamanla artarak devam edeceği öngörülmektedir. Engelli bireylerin sağlık turizmi uygulamalarından yararlanabilmesi amacıyla yapısal ve hizmet öğelerinin sağlanması gerekmektedir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 183-195).

Sağlık turizm türlerinde destinasyonda engelli bireylerin rahat edebilecekleri otel ya da diğer konaklama türlerinin bulunması gerekir. Sağlık turizmi için gidilen ülkelerde uzman hekimler, fizyoterapistler, diyetisyenler ve rehabilitasyon uzmanlarından oluşan insan kaynağı gereklidir. Ülkelerin sağlık turizmi için sundukları hizmetin kalitesiyle ülkelerin sağlık turizminden aldığı pay doğru orantılıdır.

İkinci grup engelli turizmde, engelli bireylerin turizm faaliyetinden yararlanması (engelsiz bireyler gibi) esastır. Bu bireyler için turizmi ulaşılabilir kılmak ekstra maliyet gerektirmektedir. Turizm destinasyonunun erişilebilir olması ulaşımın, konaklamanın ve diğer faaliyet yerlerinin ulaşılabilir olması anlamına gelmektedir. Özellikle tesis içerisinde yürüyemeyen engelli bireyler için tekerlekli sandalye alanlarının bulunması engelli kişilerin erişimini kolaylaştıran önemli bir faktördür (Shelton ve Tucker, 2005).

Engelli bireylerin tüm faaliyet alanlarından yararlanması isteniliyorsa onlar engelsiz yaşam alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Çok fazla sayıda engelli bireyin olduğu günümüz dünyasında bu bireyleri turizme dâhil etmek amacıyla turizm sektörü paydaşları daha çok gayret gösterip, destinasyonları engelli turistlerin rahatlıkla ulaşabileceği ve kullanabileceği alanlar haline getirmelidirler. Bu konuyla alakalı Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nın yedi ilkesi bulunmaktadır (Tontuş, 2017). Bunlar:

I. Adil Kullanım: Yapılan ve uygulanan yöntem ve tasarımların tüm engellerden arındırılarak tüm herkes için kullanılabilir olması gereklidir.

II. Kullanım Esnekliği: Tasarım ve düzenleme, tüm kesimlerin gereksinim ve tercihlerine uygun olmalıdır.

III. Basit ve Sezgisel Kullanım: Tasarımın/dizaynın kullanımı, katılımcının bilgi ve becerisi gözetilmeksizin herkese uygun bir şekilde anlaşılabilir ve uygulanabilir olmalıdır.

IV. Algılanabilir Bilgi: Tasarım/dizayn, çevre koşullarına ya da kullanıcının duyuşal becerisine bakılmaksızın gereken bilgiyi kullanıcıya anlaşılır bir biçimde iletebilmelidir.

V. Hata Payı: Tasarım/dizayn, yanlışlıkla/kazara oluşan kötü ve tehlikeli sonuçları en az seviyeye indirmelidir.

VI. Asgari Fiziksel Gayret: Tasarım/dizayn, en düşük düzeyde güç kullanarak etkili ve rahatlıkla kullanılabilmelidir.

VII. Yaklaşım ve Kullanım için Ölçü ve Alan: Kullanıcının fiziki durumu ve hareketleri dikkate alınmadan kullanım, erişim ve uygulama için alan ve ölçüler oluşturulmalıdır.

1.9.5. Termal Turizm

Sağlık turizminin başka bir çeşidi de termal turizmi olup, sağlık turizmi çeşitlerinin en eskisidir. Termal suların rahatsızlıklara faydalı olduğu ve insanlara huzur verdiği düşünüldüğünden eski çağlarda termal sulara saygı duyulur ve bu sular korumaya alınır ve belli günlerde bu yerlerde kutlamalar düzenlenirdi. Etimolojik olarak “term”, latince kökenli bir kelime olup “sıcak” manasına gelmektedir (Mergen ve Erdoğan, 2006).

Termal Turizm, modern yaşamın sonucunda ortaya çıkan baskı, stresi, fizyolojik ve psikolojik dengesizlikleri hafifletmek ve hasta bireylere sağlık bakımı ya da terapi uygulamak amacıyla doğal kaynakların kullanılması, fiziksel ve zihinsel olarak turistlerin sağlıklarını tedavisine destek olmak amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir. Termal turizm dünya çapında giderek daha yaygın ve önemli hale gelmektedir. Termal Turizmin başlıca hedefleri; koruyucu sağlık hizmetleri (koruyucu tıp); terapötik tedavi hizmetleri (tedavi edici tıp) ve iyileştirme tedavilerinin (rehabilitasyon) performansını artırmasıdır (Alpoim 2010).

1.9.5.1. Termal Turizmle İlgili Kavramlar

Termal Kaynak: Termal yapılar, yeryüzünde yer kabuğuyla çekirdek arasında bulunan manto adlı yapının, yeryüzüne çıkan suları ısıtmasıyla oluşmaktadır. Bu yapılar jeotermal kaynak olarak da isimlendirilmektedir. “Isısı 20 °C üzerinde olan, yer yüzeyinin farklı tabakalarında kendi kendine meydana gelmiş ısı ve diğer sulara oranla mineral değeri çok olan, tuz, gaz ve çok az ölçüde element barındıran, faydalı radyoaktif seviyesinde bulunan tedavi edici (tedaviye yardımcı) özelliği bilimsel çalışmalarla kanıtlanmış, yeryüzüne kendiliğinden çıkan veya insan eliyle çıkartılan sıcak mineralize sular termal kaynakları oluşturmaktadır” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Alan ve

Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 1993).

Mineralli Su: Yeraltından doğal yolla ya da insan eliyle (sondajlama) çıkartılan, bir litresinde en az 1 gr çözünmüş mineral barındıran, kimyasal ve bakteriyolojik kirlenmeye uğramamış olan, tedavi edici ve fizyolojik etkisi bilimsel olarak kanıtlanmış sulardır (Kaplıcalar Yönetmeliği, 2004).

Kür: Sağlığı koruma ya da bozulan sağlığı iyileştirmek maksadıyla uygulanan, sağlığa olumlu tesiri ispatlanmış doğal kaynakların kullanıldığı, ek olarak destek tedavileri de başvurulduğu belli kurallara ve aşamaları bulunan tedavi yöntemidir. Kür; uzman doktorlar tarafından hazırlanan tıbbi bir plana uygun olarak tatbik edilen, doğal tedavi faktörleri ile uygulanan ve başka tedavi yöntemlerinin de kullanıldığı, iklim ve ortam değişikliğiyle alakalı olan bir tedavi metodudur” (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmelik, 1991).

Kendisine kür tatbik edilen ya da kür tatbik edilmesi amacıyla bir termal tesiste belirli bir tedavi programı boyunca kalan ve kendisine kür tatbik edilen kişiye “kürist” denmektedir. Kür uygulaması yapılan kişinin mutlaka hasta/tedaviye ihtiyacının olması mecburi değildir. Sağlıklı bireylerde sağlıklarını korumak için kür uygulamalarından yararlanmaktadırlar. Sağlıklarına yeniden kavuşmak veya bedeni hastalıklarını tedavi ettirmek maksadıyla termal turizm tesisine gelen kişiler kendi aralarında; ağır/hafif hasta olanlar; yürüyebilen/yürüyemeyen hastalar, yaşlı ve genç hastalar olarak sınıflandırılabilir (Kozak, 1992: 35).

Kür, yalnızca termal sular ile yapılan banyo şekillerini kapsamaz. Hidromineral suların (maden suları) sağlık amacıyla kaynağında içilmesine içme, bu maksatla yapılan kür uygulamasına ise içme kürü denmektedir (Karagülle, 2002: 18). Kaplıca tedavisi kür biçiminde yapılmakla birlikte, çağdaş bir kaplıca kürü; fizik tedavi, egzersiz tedavisi, psikoterapi, diyet, ve sağlık eğitimini de içine almalıdır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği, 1991).

Kaplıca Tedavisi: Bu tedavi yöntemi; sağlığa olumlu katkısı kanıtlanmış kaynak suların, hekim tavsiyesi ve/veya gözetiminde belli sayı ve zamanda değişik yöntemlerle kişilere uygulanmasıdır. İhtiyaç durumunda beraberinde destek tedaviler de

uygulanabilir. Soğuk, ılık, sıcak banyolar, oturma banyoları, egzersiz havuzları gibi uygulamalar örnek olarak sayılabilir (Kaplıcalar yönetmeliği, 201).

Hidroterapi: Hastaların gündelik hayatlarında yapamadığı veya yapmakta zorlandığı egzersizleri, hastaya uygun şekilde derecesi ayarlanmış/belirlenmiş tedavi havuzlarında suyun kaldırma kuvvetinin yardımıyla düzenli olarak kürler halinde uygulanmasıdır (Kaplıcalar yönetmeliği, 2001).

Balneoloji: Sözcük manası banyo bilimi olan balneoloji, toprak, su, yer altı ve doğa menşeli tabi terapötik etkenlerin bilimi olarak tanımlanabilir. Balneolojik kaynakların kendilerine has kimyasal ve fiziksel özellikleri bulunmaktadır. Bu sebeple, balneolojik kaynakları araştıran temel bilimler arasında Jeoloji, Hidroloji, Kimya, Fizik, Klimatoloji, Tıp ve Biyoloji bulunmaktadır. Balneolojisi bu farklı disiplinlerin çıktığı, iç içe geçtiği interdisipliner bir bilim dalı şeklinde ortaya çıkmış ve bu bilimsel alanlarda yapılan çalışmalarla gelişmiştir (Kaplıcalar Yönetmeliği, 2004).

Klimaterapi (İklim Tedavisi): Termal bölgelerinde (özellikle), hava sıcaklığı, güneş etkisi, rüzgâr şiddeti ve hızı, nem ve benzeri iklimsel faktörlerin sistematik olarak, dozlara ayrılmış şekilde, kür usulünde uygulanmasıdır (Kaplıcalar yönetmeliği, 2004).

1.9.5.2. Termal Tedavi Uygulamaları

Termal Banyo Uygulaması: Bu uygulamada küvette kişi başı en az en az 225 lt, en fazla 350 lt su olması gerekmektedir. Kaplıca suyu çok olan tesislerde banyo küvetindeki su miktarı 350 lt yi aşmamak kaydıyla, akıntılı olarak daha çok su verilmesi, daha faydalı olması açısından uygun olmaktadır (Sandıkçı, 2008: 18-19).

Termal Havuz Uygulaması: Doktor tavsiyesi doğrultusunda, termal suyla doldurulmuş havuzlarda seanslar şeklinde yapılan uygulamalardır (Sandıkçı, 2008: 19).

Rehabilitasyon Havuzu Uygulaması: Bu uygulama, rehabilitasyon hastaları için hazırlanmış özel donanıma sahip havuzlarda yapılmaktadır. Hastalara bu havuzlarda kür(ler) şeklinde tedavi uygulanır. Havuzun ısı derecesi, havuzda yaptırılacak egzersizler/hareketler ve havuzda hastanın kalış zamanı hekim tarafından belirlenir. Bu uygulamanın tesislerde yapılması özel izin gerektirmektedir.

Çamur Banyosu (Peloidoterapi) Uygulamaları: Termal suyun çıktığı kaynaktan doğal olarak çamur şeklindeki toprağın ya da başka yerde hazırlanmış toprağın kaplıca suyu ile karıştırılarak çamur haline getirilmesiyle elde edilebilir. Çamur banyosu kişinin vücuduna/hastalıklı bölgeye tatbik etmesi/sürmesi ile uygulanmaktadır (Sandıkçı, 2008, 20).

Gaz Banyosu Uygulaması: Karbondioksit gazı barındıran kaynak sularla veya içine karbondioksit katılmış sularla kürler şeklinde tatbik edilen uygulamalardır (Sandıkçı, 2008, 22).

Basınçlı Duş Uygulaması: Basınçlı suya karşı ayakta durmak biçiminde tatbik edilen uygulama, en çok 20 dakika süren bir kür şeklinde uygulanır (Sandıkçı, 2008, 22).

Su Altı Masajı Uygulaması: Bu uygulama, genellikle bir küvet içerisinde 28-38 °C arası su sıcaklığında uygulanmaktadır (Sandıkçı, 2008, 21).

İnhalasyon Uygulaması: İçerisine ilaç karıştırılan ya da ilaçsız şekilde termal suyun belirli sistemlerden geçirilerek buharlaştırılması ve bu buharın ortama verilerek solunum yoluyla vücuda alınması biçiminde tatbik edilen uygulamalardır. Suyun bakteriyolojik olarak temiz olması önemlidir (Sandıkçı, 2008, 21).

İçme Kürü Uygulaması: Muhtevastaki kimyasal bileşenler sayesinde tedavi edici etkisi ispatlanmış içilebilir su belgesi bulunan suların, doktor tavsiyesinde sınırlı miktarda ve belli aralıklarla içilmesi uygulamasıdır. İçme küründe en mühim nokta suya dezenfeksiyon ya da başka maksatla katkı maddesi konulmamalı ve içme yerinin hijyenik şartlarda olması gerekmektedir (Sandıkçı, 2008, 20).

Termal tesislerde bahsettiğimiz uygulamalar haricinde masaj, elektroterapi, cilt bakımı, sauna, Türk hamamı, wellness, epilasyon, fitness, güneş terapi, iklim terapisi gibi uygulamalar da bulunmaktadır.

1.9.5.3. Termal Turizmin Özellikleri

Termal turizmin sahip olduğu nitelikler aynı zamanda, bu turizm dalının diğer turizm çeşitlerine göre tercih edilme sebeplerini de ortaya koymaktadır. Bu özellikleri sayacak olursak (Zengin ve Eker, 2016):

- Sağlığın insanlar için çok önemli bir faktör olduğu düşünülürse, insanların sağlıklarını korumak ve tedavi olmak için termal tesislere olan talebi gün geçtikçe artmaktadır
- Termal turizmin bütün bir yıl boyunca hizmet sunuyor olması, gelirdede sreklielik oluşturmaktadır.
- Termal turizmin yıl boyunca hizmet sunması aynı zamanda istihdama da olumlu yansıyarak işsizliği azaltmaktadır
- Termal turizm tesisleri, kişilerin sağlıklarını korumak ve geliştirmek için tercih ettikleri bir alan olmasının yanında, eğlence ve keyif maksatlı hizmetlerde sunmaktadır.
- Termal turizm amacıyla yer değiştiren kişiler, farklı turizm çeşitlerine de dâhil olabildikleri için çeşitlilik oluşmaktadır.
- Termal turizm farklı turizm çeşitleriyle çok rahat bir şekilde entegre olabildiği için bölgesel olarak sürekli ve düzenli bir turizm ilerlemesi sağlar.
- Termal turizm, turistik çekiciliği bulunmayan yerlerin, bilinirliğini ve tanınırlığına katkı sunmaktadır.
- Termal turizme yapılan yatırımların geri dönüşü daha hızlı olmaktadır.
- Termal tedavilerin uzun konaklama gerektirmesi, yabancı turistler için fazla harcama yapmayı gerektirmekte olup, buda ülke ekonomisine daha fazla döviz girdisi sağlamaktadır.

1.9.5.4. Termal Tedavilerde Kullanılan Su eşitler

Termal su denildiği zaman çıkış kaynağındaki ısısı en az 20 C ve üzerinde bulunan sular akla gelmektedir. Fakat suyun termal su olması için sadece sıcaklık derecesi yeterli olmamakta, içeriği, sıcaklığı ya da değişik özellikleri bakımından tedavi edici veya fayda sağlayıcı etkisi ispatlanmış olması gerekmektedir. Termal tedavilerde kullanılacak sular belirli standartlara göre tasnif edilmekte olup, çeşitine göre etki mekanizması ve yaralı olduğu alanlar farklılaşmaktadır. Kaynak suların ısı değeri, bazı

etmenlerin yanında, suyun ne kadar derinden geldiği hakkında da bilgi vermeye yardımcı olmakta olup, sıcaklık değeri yüksek sular daha derinden gelirken, sıcaklık değeri düşük (soğuk) sular yüzeye daha yakın kaynaklardan gelmektedir (Aslan, 1995: 40).

Kaynak sular kimyasal bileşimlerine göre sınıflandırıldığında bir litresinde en az bir gram mineral bulunan sulara "Mineralli Sular" denilmektedir. Mineralli sular bulundurduğu minerallerle adlandırılmaktadır. Klorürlü, Karbonatlı, Hidrokarbonatlı ve Sülfatlı sular mineralli suların türlerindendir. Aynı zamanda mineralli suların sıcaklık değeri 20 °C den yüksek ise bu tür kaynak sulara da "Termomineral Sular" denmektedir. İnsan sağlığına faydasından dolayı radyoaktif madde barındıran maden sularına "Gençlik Suyu" da denilmektedir. 35-100 Eman/litre radyoaktif madde bulunan sulara "Zayıf Radyoaktif Sular", 100-300 Eman/litre radyoaktif madde bulunan sulara "Orta Radyoaktif Sular", 300 Eman/litreden daha çok radyoaktif madde bulunan sulara "Kuvvetli Radyoaktif Sular" denmektedir (Aslan, 1995: 41).

Sağlığın korunmasında/geliştirilmesinde ve bozulmuş sağlığın tedavi edilmesinde olumlu etkileri ispatlanmış kaynak suların dört temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar (Aslan, 1995: 41):

- Doğal bir kaynaktan çıkması,
- Bakteriyolojik açıdan saf olması,
- Tedavi edici özelliğinin bulunması,
- Muhtevasında sağlığa olumlu etkileyebilecek, mineral, radyoaktif madde ve gaz bulunması,

1.9.5.5. Termal Turizmin Diğer Turizm Çeşitlerinden Üstünlükleri

Turistler kaliteli bir şekilde zamanlarını değerlendirmekle birlikte zinde kalmak ve kaybolan sağlıklarını kazanmak amacıyla turizm etkinliklerine katılmaktadırlar. Bu bağlamda, turistlerin arayışları karşısında, termal turizm alternatifi olabildiğince güçlü bir seçenek olarak tercih edilmektedir. Dünyada ve Türkiye’de termal turizm oldukça dengeli büyüyen sağlık turizmi türleri arasında bulunmaktadır (Tuna, 2019: 127).

Termal turizmin öteki turizm çeşitlerine göre bazı üstünlükleri/farklılıkları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları (Tengilimoğlu ve Sevin, 2002: 559):

- i. Turizm seçenekleri sunarak bölgesel turizmin dengeli olarak gelişmesini sağlar.
- ii. Termal turizm tesislerinin insan sağlığını geliştirici ve iyileştirici aktivitelerden yararlanan bireylerin sağlıklı, zinde ve mutlu insan olmalarına yardımcı olacaktır. Dinlenen, sağlıklı ve ağrılarından kurtulan bireylerin daha verimli/faydalı olduğu kanıtlanmıştır.
- iii. Dinlenme ve tedavi amacına yönelik turizm hareketlerini termal kaynakları bulunan lakin turistik cazibesi olmayan yörelere çekerek buralarda ekonomik hareketlilik sağlanması.
- iv. Termal turizm, alternatif turizm imkanlarının çeşitlendirilmesini sağlar.
- v. Termal turizm hizmeti alacak hastalar için uzun kür süreleri (en az 21 gün) olmasından dolayı, uzun kalış süresinin olması.
- vi. Sağlık turizmi faaliyetlerinin neredeyse bütün bir yıl yapılabilmesi.
- vii. Termal merkezlerin, yatırım geri dönüşüm oranının diğer turizm türlerine göre kısa olması.
- viii. Kişilerin çalışma gücü ve verimini azaltan ya da çalışmalarına engel olan, dolayısıyla da ülke ekonomisinde de üretim ve verim kaybına sebep olan birçok rahatsızlığın cerrahi müdahaleye gerek olmadan termal tedaviler ile giderilmesi ya da azaltılmasının mümkün olması.

1.10. Sağlık Turizmi Paydaşları

Paydaş(lar), bir sektörün/işletmenin faaliyetlerine etki eden ya da bunlardan etkilenen kuruluşlar, gruplar ya da fertler olarak (Byrd, 2007) tanımlanmaktadır. Sağlık turizm paydaşları, sağlık turistleri için ilk veri sağlayıcılarıdır. Sağlık turizmi yalnızca bir sektörle veyahut tek tip işletmelerle alakalı olan bir turizm türü değildir. Sağlık turizmi birçok kamu ve özel kurum ve kuruluşu etkilemektedir. Sağlık turizmi paydaşları olarak nitelendirilen bu kurum ve kuruluşlar genel hatlarıyla aşağıda açıklanmaktadır.

1.10.1. Kamu Kurumları

a) T.C. Sağlık Bakanlığı: Türkiye’de sağlık turizminin gelişmesindeki şüphesiz en önemli paydaşlardan birisi Sağlık Bakanlığı’dır. Sağlık Bakanlığı’nın sağlık turizmine ilişkin faaliyetleri, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Sağlık Bakanlığı, sağlık kurum kuruluşları, sağlık tesisler, kaplıcalar, içme ve kür merkezlerini kurallara uygun hizmet verip, vermediklerini denetler. Termal suların tahlillerini/analizlerini yaparak, iyi geldiği hastalıklar ve varsa yan etkilerini belirler (İncekara, 1996).

b) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Bakanlık, Türkiye’de sağlık turizmi mevzuat, yatırım, planlama, teşvik, eğitim ve denetim konularında ve özel sektör yatırımlarının önünü açması noktasında önemli vazifeler üstlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulan Sağlık Turizmi Çalışma Gurubu ile Sağlık Bakanlığı’nca oluşturulan Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü kapsamında çalışmalar yapılmaktadır. Termal Turizmin geliştirilmesi yönünde bakanlık tarafından 2007 yılı içerisinde hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi ve Termal Turizm Master Planı kapsamında faaliyetler yürütülmektedir (www.yigm.ktb.gov.tr, Erişim Tarihi: 09.09.2023).

c) T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: Temel paydaş olarak Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının görevi devletin uygulayıcı kuruluşlarına sağlık turizmin alt yapısının oluşturulması için yol göstermektir (www.sbb.gov.tr, Erişim Tarihi: 14.11.2023).

1.10.2. Diğer Paydaşlar

Diğer paydaşlar sunulan hizmetin merkez belirleyicisi statüsündedirler. Nitelikli ve kaliteli hizmet bağlamında öteki paydaşlara nazaran hâkim konumdadırlar (Sayılı vd., 2007: 626).

a) Müşteriler: Sağlık turisti olarak hizmetinden faydalanmak amacıyla, yaşadığı ülke dışında başka bir ülkede bulunan sağlık hizmeti sunumu yapılan tesislere/işletmelere seyahat eden/giden kişilere müşteri/hasta denmektedir. Sağlık turizminin en önemli paydaşlarından.

b) İşletmeler/Tesisler: Tedavi maksadıyla başka ülkelerden gelen hastaların tedavi sürecinin tüm aşamalarını geçirdikleri mekânlardır. Sağlık turizmi, tedavi ile birlikte sağlık profesyonellerince tesislerde yapılan medikal sağlık bakım hizmetlerini ve diğer sağlık turizmi türlerini kapsayabilmektedir (Goodrich ve Goodrich 1991). İşletmelerde sağlık turistine sunulan sağlık hizmetinin kalitesi, süresi ve fiyatı belirleyici olabilmektedir. Bunlardan herhangi birindeki eksiklik kişiyi sağlık turizminde rakip alternatif işletmelere/destinasyonlara yöneltecektir.

c) Seyahat Acenteleri: Seyahat acenteleri sağlık turizmi açısından hizmet sunmakta ve özellikle paket tur satışı çerçevesinde bütün hizmet süreci boyunca sağlık turistine destek olarak önemli bir paydaş görevi üstlenmektedir.

d) Sigorta Şirketleri: Sağlık turizminin talebinde dolaylı olarak etkin olan sigorta şirketleri; sektörün önemli aktörleri arasında bulunmaktadır. Bazı sigorta şirketleri (özellikle gelişmiş ülkelerde) müşterilerine sadece kendi ülkelerinde tedavi hizmetlerini kapsayan ve ödeme taahhüdü vermelerinin yanında farklı bir ülkede sağlık hizmetiyle beraber tatil giderlerini de ödeme taahhüdü sunmaktadır. Çünkü gelişmiş ülke para birimlerinin diğer ülke (gelişmekte olan) para birimlerine göre değerli olması nedeniyle kişi, aynı miktar para ile kendi ülkesine kıyasla farklı bir ülkede çok daha yüksek alım gücüne sahip olmaktadır. Bu husus da sigorta şirketlerinin müşterilerini sağlık turizmine teşvik etmelerine neden olmaktadır. Sağlık turizmi sektöründe faaliyet yürüten sigorta şirketleri bu faaliyet nedeniyle pek çok kazanım sağlamaktadırlar. Hizmet verdikleri kişilere daha kısa sürede kaliteli sağlık hizmeti alma olanağı vermekle beraber bu hizmetleri tatil alternatifiyle birleştirerek müşterilerinin daha çok fayda elde etmesini sağlayan sigorta şirketleri bununla birlikte bu faaliyetlerini bir reklam aracı olarak da kullanabilmektedir. Sağlık turizmi paydaşı olan sigorta şirketlerinin bu uygulamalardan kazanımlarını sıralayacak olursak (Kabukçuoğlu, 2013: 6-7)

- Yüksek seviyede müşteri beğenisi kazanmak,
- Müşteri beğenisini daha az bir maliyetle sağlamak,
- Sağlık turizmi faaliyetleriyle rakipleri arasında fark oluşturmak,
- Bu uygulamaları reklam aracı olarak da kullanarak müşteri artışını yakalamak,

- Farklı ülkelerden kültürel, teknolojik ve ekonomik gibi pek çok alanda bilgi birikimi/tecrübe kazanmak ve bunları kendi iş sahasında uygulama olanağı bulmak,

e) Ulaşım Sektörü: Ulaşım, sağlık turistlerinin, konaklama, yeme-içme ve sağlık hizmeti gibi faaliyetlerin dışında bulunan, lakin destinasyona gidiş ve dönüş sırasında yaşanan süreç olarak ifade edilmektedir. Ulaşım sürecinde turistin sağlık şartları da göz önünde bulundurulmalıdır. Sağlık turizmi hizmetinin önemli bir parçası olan ulaşım sürecinde yaşanan olumsuzluklar müşteri memnuniyet düzeyini de benzer şekilde olumsuz etkilemektedir.

f) İletişim ve Bilişim Sektörü: İletişim ve bilişim sektörü, sağlık turizmi hizmetlerinin pazarlanmasından hizmet sunumuna kadar geçen süreçte sağlık turizmini destekleyen merkezi aktörlerden birisi olarak göz önünde bulundurulmalıdır. İnternet teknolojisinin hayatın her alanına girmesi ve yoğun bir şekilde kullanılmasıyla, hem müşteriler/hastalar hem de diğer paydaşlar için bilgi ve iletişim sektörü çok önem arz etmektedir (Burkett, 2007).

g) Kolaylaştırıcılar: Sağlık turizminde kolaylaştırıcılara genellikle medikal turizm alanında ihtiyaç duyulmaktadır (Somuncu, 2017: 389). Yapılan araştırmalar özellikle yurtdışında sağlık hizmeti arayışında olan hastaların zamandan tasarruf sağlamak amacıyla, geniş ve güvenilir bilgi ağına sahip olmasından dolayı rezervasyon ve seyahat işlemlerinde tıbbi seyahat kolaylaştırıcılarından faydalandığı görülmektedir. Hastalara hastane tercihi sunma, ulaşım, konaklama, gezi gibi turizm organizasyonlarından ve bakım takibine varana kadar kolaylık sağlamaktadırlar (Mohamad, vd., 2012: 362). Sağlık turizminde kolaylaştırıcıların ana amacı, özellikle medikal turistler ve sağlık hizmeti sunucuları (hastane, poliklinik vb.) arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmaktır (Bristow, vd., 2011).

h) Akreditasyon Kuruluşları: Gelişmekte olana ülkelerin sağlık hizmeti (özellikle medikal alanda, hastane ve sağlık çalışanları gibi) konusunda, gelişmiş ülkelerde olumsuz bir imajı (genellikle) bulunmaktadır. Bu algıyı gidermek ve hastaların güvenini kazanmak/artırmak amacıyla, gelişmekte olan ülkelerdeki pek çok sağlık hizmeti sunucusu, verdikleri sağlık hizmetinin belli bir kalite standartında olmasını sağlamak/kanıtlamak için uluslararası akreditasyon kuruluşlarından akreditasyon ya da

sertifika olarak kendilerini tanıtmaktadır (Botterill, vd.). Sağlık turizminde akreditasyon medikal alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. “Akreditasyon, bağımsız bir kuruluşun sağlık hizmeti veren kuruluşları belirli bir dizi standarda sahip olup olmadığını kontrol etmek (denetlemek) amacıyla değerlendirdiği süreçtir” (Bookman, 2007) ve akredite olmuş bir sağlık hizmeti sunucusu akredite olmayan bir sağlık hizmeti sunucusuna nazaran daha olumlu algılanır (Debata, vd., 2013). Dünya genelinde sağlık turistleri hizmet almak maksadıyla uygun ülke ve tesisleri incelerken, ilk olarak hizmet alacakları hastanelerin akreditasyon belgesine sahip olup olmadığını kontrol etmektedirler.

ı) Sağlık Hizmetleri Pazarlamacıları: Sağlık turizmi sektöründe, diğer pek çok sektörde olduğu gibi, pazarlama, reklam ve tanıtım faaliyetleri sağlık turizminin hem yerel hem de uluslararası alanda tanıtılması/anlatılması için çok önemli farkındalık yöntemidir (Sarwar, vd., 2016). Yapılan araştırmalar, sağlık turizmi sektörünün bugün insanlar tarafından nasıl görüldüğü/algılandığı noktasında sağlık hizmeti pazarlamacılarının önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymuştur (Crooks, vd., 2010). Sağlık turizmi sektöründeki en önemli bilgi kaynağı olarak ağızdan ağıza bilgiler söylenebilir. Ağızdan ağıza iletişim, hastalar, arkadaşlar, akrabalar ve sağlık çalışanları gibi diğer insanların deneyimlerinden elde edilen herhangi bir bilgi veya geri bildirimdir (Verma ve Yadav, 2021). Bu yöntem hedef ülke/tesis seçimini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Abdolvand ve Asadi, 2019).

İKİNCİ BÖLÜM: YALOVA ÖLÇEĞİNDE SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİ

Yalova sahip olduğu coğrafi konumu, iklim şartları, tabiatı, tarihi ve kültürel zenginlikleri ve zengin termal kaplıca kaynaklarıyla önemli bir turizm noktasıdır. Yalova bu özelliklerinin yanında, Türkiye'nin en önemli/büyük sanayi/endüstri ve ulaşım ağlarının yoğunlaştığı bir sahada bulunmaktadır. Yalova'nın önemi bölgedeki ulaşım altyapı ve sistemlerinin gelişmesiyle birlikte daha da artmaktadır.

2.1. Konum ve Coğrafi Özellikler

Yalova coğrafi olarak, batı ve kuzeyinde Marmara Denizi, güney kesiminde Gemlik Körfezi ve Bursa, doğu tarafındaysa Kocaeli'nin bulunduğu, Armutlu Burnu ve İzmit Körfezi arasında kalan, üç tarafı denizle çevrili bir yarımada özelliğindedir. Yalova'nın koordinatları; 29°12' 40" ve 29°18' 50" Doğu Boyamları ile 40°37'13" ve 40°39'55" Kuzey Enlemleri arasındadır (Kök, vd., 2022). Yüz ölçüm olarak büyüklüğü 798 km² olup Türkiye'nin en küçük yüz ölçüme sahip ilidir ve Türkiye'nin %0,11'lik bölümünü kapsamaktadır (Kaçar, 2019: 11).

Yalova, ekseriyetle dağlık bir arazi yapısına sahip olup, doğu kıyılarında düz alanlar bulunmaktadır. Gemlik ve Kocaeli boyunca uzanan Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarıyla Armutlu Yarımadası'nın kuzey kesiminde bulunan Yalova'nın en yüksek yeri 926 m ile Beşpınar Tepesidir (www.yalova.csb.gov.tr/, Erişim Tarihi: 10.11.2023).

Sosyal ve kültürel zenginliği, jeostratejik konumu ile önemli bir sahil kenti olan Yalova; coğrafi özelliğinin getirdiği üstünlük ve yüksek erişilebilirlik olanaklarıyla ön plana çıkmaktadır. Yalova'nın önemli bir özelliği de yakınındaki illerin yazlık sayfiye yeri konumunda olmasıdır (Cumhuriyet Döneminde Yalova, 2019). Geniş bir ulaşım ağına sahip olan Yalova'ya kara ve deniz yoluyla ulaşım sağlanmaktadır. Ulaşım noktasında Yalova'yı etkileyen en önemli yatırımlardan biri; İstanbul-Bursa-İzmir Otoban projesi ve bu proje içerisinde hizmete giren Osmangazi Köprüsü'dür. Bununla beraber Sabiha Gökçen Uluslararası Havaalanı'na, Kocaeli Cengiz Topel Havaalanı'na ve Bursa Yenişehir Havaalanı'na yakın bir mesafede bulunması hava yolu ulaşımında da avantajlı bir konuma getirmektedir. Bölgede mevcut bir demir yolu hattı bulunmamasına karşın, İstanbul ve Kocaeli'nden geçen Yüksek Hızlı Tren hatlarına kolay ulaşılabilir bir

konumdadır (Kök, vd., 2022). Özellikle İstanbul'a gidiş gelişte denizyolu ulaşımı çokça tercih edilmektedir. Feribot seferleriyle İstanbul'a yolcu, araç ve yük taşımacılığı yapılmaktadır. Yaz aylarındaki turizm kaynaklı (özellikle deniz ve doğa turizmi) yaşanan mevsimsel yoğunluk sebebiyle Armutlu ilçesi ve Esenköy beldesine de feribot seferleri yapılmaktadır.

Yalova'ya ulaşım noktasında, vasıtalı ve vasıtasız birçok ulaşım olanağıyla ulaşılabilir olması; özellikle yaz aylarında tatil bölgesi olarak tercih edilme oranı ve kullanım hacmini de arttırmaktadır. Yörenin tabiat özelliklerine bakıldığında; floranın makilik ile ormanlardan meydana geldiği, güney kesimindeki yamaçlarda yoğun bir şekilde kayın, kestane, kızılıçık, ıhlamur, meşe ve gürgen gibi geniş yapraklı ağaçların olduğu gür/sık ormanlar bulunmaktadır. İklim olarak Yalova, yaz dönemleri sıcak ve kurak, kış ayları ise ılık ve yağışlıdır. Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında bir özellik ihtiva etmekle beraber bazı zamanlar/dönemler karasal iklim özelliği de görülmektedir. Bu sebeple standart bir iklim türüyle sınırlandırılmamaktadır (www.ilimiz.net, Erişim Tarihi: 14.11.2023).

2.2. Tarihçesi

Yalova'nın antik dönemlerdeki adı tam olarak bilinmemekle beraber, şehir merkezine yakın konumda yer alan kaplıcalar, Antik dönemlerde Pythia Therma olarak isimlendirilmiştir. Altınova Hersek bölgesinin adı olan Pylai ve Termal bölgesinde bulunan kaplıcalarının olduğu alanın adı olan Pythia kelimeleri birleştirilerek Pylopythia adının kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklarda ise Xenodochion adının kullanıldığı görülmüştür (www.yalova.gov.tr, , Erişim Tarihi: 04.09.2023).

Bugün, Altınova ve Çiftlikköy ilçeleri arasında kalan alan, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında yazlık sayfiye bölgesi olarak kullanılmış, bölge Yalakovası veya Halizones şeklinde isimlendirilmiştir. Yalova için XV. ve XVI. yy. tarihçileri, Yalıova, Yalakova ve Yalakabad şeklinde isimler kullanmışlardır. Ünlü Türk gezgin Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Osman Bey'in kumandanlarından Kara Yalvaçoğlu'nun Yalova'yı fethetmesi sebebiyle Kara Yalovaç adının kullanıldığını aktarmıştır. Kâtip Çelebi ise Cihannüma eserinde Yalova bölgesi için Yalakabad ve Yalıova isimlerini kullanmıştır. Bu isimler XIX. yy. da, bölgede çalışmalar yapmış

Avusturyalı ünlü tarihçi Hammer tarafından da teyit edilmiştir. Atatürk, Yalova'yla alakalı 16/17.8.1931 tarihli bir çalışmayı imzalarken, YALİ OVA ve YALOVA notunu eklemiştir (www.yalova.gov.tr, , Erişim Tarihi: 04.09.2023).

Doğan'ın (2009: 76), Hasluck'dan (1910) aktardığına göre antik dönemlerde Samanlı Dağları'na "Arganthonios" adı verilmiştir. Tarih öncesi (Prehistorik) dönemlerde Yalova'nın bir geçiş güzergâhı olduğu; yörede yapılan başka bir arkeolojik kazıda bulunan Neolitik döneme ilişkin (M.Ö. 8000-5500) keşiflerle, yerleşim tarihinin bu devirlere dek uzandığı ortaya konmuştur. Yöre M.Ö. 1200'lü yıllarda Frigler'in egemenliğine girmiş, sonrasında M.Ö. IV. yy. da Bitinyalılar tarafından yerleşim alanı olarak kullanılmış, M.Ö. 70'li yıllarda Roma İmparatorluğu, M.S. I. yüzyılda Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. 1075 yılında İzmit'i alarak başkent yapan Kutalmışoğlu Süleyman Şah döneminde Yalova Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına katılmıştır. XI. yüzyılda tekrar haçlı kuvvetlerinin eline geçen yöre, 1302'de Bafeus Muharebesi sonrasında 1326 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir (Tuncel, 2013: 306; www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi: 04.09.2023). Halil İnalcık (2010: 65), bu muharebeyi Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine giren Yalova, devlet salnamelerine (yıllık) göre 1530 yılında İzmit Vilayeti'ne (Liva) bağlı bir kasabayken (Yalak-Abad), 1867 yılında Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti (Liva) Merkez Sancağı'na bağlı bir kaza, 1901 yılındaysa İzmit Sancağına bağlanmış, 7 Ağustos 1920 ile 19 Temmuz 1921 arasında Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olan Yalova 1927 yılında belde, 2 Aralık 1929 da İstanbul iline bağlı bir ilçe olmuş ve 6 Haziran 1995 tarihinde il statüsü elde etmiştir (www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi: 04.09.2023).

2.3. Yalova' nın Sağlık Turizmi Kaynakları

Türkiye'de modern anlamda kaplıca (termal) turizmi Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk'ün teşvikiyle başlatılmış olup,. Türkiye'nin ilk "modern kaplıca tesisleri" Yalova'da yapılmış ve tesis günümüzde T.C. Sağlık Bakanlığı eliyle işletilmektedir" (www.shgmturizmdb.saglik.gov.tr, Erişim Tarihi: 28.10.2023). Termal yöresindeki kaplıcalara yönelik, Yalova Termal Turizm Merkezi uygulaması 06.09.1982 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 16.12.2006 tarihinde ise sınır değişikliği uygulanmıştır.

Oluşturulan, Termal Turizm Merkezinin 3.503 hektarlık bölümün, 2.582 hektarlık kısmı Termal, 316 hektarlık alanı Çınarcık ve 308 hektarlık bölümüyse Merkez ilçe sınırları içerisinde bulunmaktadır. Yalova Termal Turizm Merkezinin esas maksadı yörenin kaplıca tedavi uygulama merkezi haline getirilmesidir (www.termal.bel.tr, Erişim Tarihi: 04.09.2023). Yalova'nın zengin termal kaynaklara sahip olan bir diğer bölgesi Armutludaki kaplıcalar ise Türkiye'nin birinci derece önemli ve gözde termal kaynaklarından (yalova.ktb.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2023). Armutlu 'da ki termal kaynaklar, çevresi maki ve ağaçlarla çevrili bir vadide dere yatağı boyunca sıralanmış birçok mambadan oluşmaktadır.

Termal yöresindeki termal sular; sülfat, kalsiyum ve florür içerikli miks termomineral sular türündedir. Toplam mineralizasyonu yaklaşık olarak 1500 mg/L seviyesindedir. Membağından ortalama 66°C ısı ile çıkan su, renksiz, bariz-sülfür-hidrojen kokulu, densitesi 4 de 1,001306, resistivitesi 18 de 5609, kondüktivitesi 18 de 0,173,101 ve Ph değeri de 7,8 civarındadır. Armutlu kaplıcaları ısısı 57°C ile 73°C, Ph değeri 6,2–6,5, akış hızı ise 10 lt/sn, mineral değeri 2.100-2421 mg ve radyoaktivitesi çok olan termal kaynak türündedir. Kimyasal tasnife göre, Armutlu kaplıca suları; sülfatlı, bikarbonatlı, kalsiyumlu, klorürlü, sodyum ve karbondioksitli bir bileşim ihtiva etmekte olup bu sular, radyoaktivitesi yüksek (1.04 milimikroküri/lt) termal su çeşidine girmektedir (yalova.ktb.gov.tr, Erişim Tarihi: 10.09.2023).

Termal yöresindeki kaplıcalarda göz suyu-mide suyu ve ayak suyu olarak isimlendirilen şifalı sular yer almaktadır. Yapılan tahliller neticesinde suların pek çok yararı bulunduğu saptanmıştır. Bunlar; “içme ve banyo uygulamalarıyla; metabolizma rahatsızlıkları, vücutta biriken fazla asidin atılması, romatizma rahatsızlıkları, ağrı eşliğini yükseltilmesinde, beslenmeye bağlı bazı rahatsızlıklar, içerdiği florür ve sülfat nedeniyle diş çürüklerinin önlenmesinde, solunum (üst/alt) yolları, astım, idrar yolları, kas yorgunluğu, kan dolaşımı, kalp hastalıkları ve psikolojik rahatsızlıklar gibi pek çok hastalığa olumlu anlamda tesir ettiği bilinmektedir” (Uluç, 2019: 260).

Armutlu bölgesindeki kaplıcalarda, romatizmal hastalıklar başta olmak üzere, cerrahi müdahale geçirmiş ağrılı batın rahatsızlıkları, müzmin iltihaplı ve ağrılı kadın rahatsızlıkları, bacaklardaki bazı bölgelerdeki damar tıkanıkları, kanda artan kolesterol, lipid oranı gibi yağ cisimlerinin temizlenmesinde, diyabet, gut gibi metabolizma

kaynaklı rahatsızlıklarda, hareket sistemine bağlı ağrılı kas rahatsızlıkları, asit ürik birikiminin idrar yoluyla atılmasında ve bazı ortopedik rahatsızlıklarda etkilidir. Bu yöredeki içme kürü uygulamaları; müzmin böbrek iltihap ve taşlarına, , müzmin mide-bağırsak rahatsızlıkları, safra kesesi hastalıklarında, fonksiyon ve salgı bozukluklarında yararlı olmaktadır. İnhalasyon (teneffüs etme) kürleri ise; üst solunum yolu ve sinüsleri alerjik ve müzmin iltihaplarının tedavisinde uygulanmaktadır (<http://www.armutlu.gov.tr/> Erişim Tarihi: 17.10.2023).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YALOVA’NIN SAĞLIK TURİZMİ POTANSİYELİNİN TESPİT EDİLMESİNE DAİR NİTEL BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada Yalova ilinde, sağlık turizmi alanında hizmet sunan, termal ve spa-wellness tesislerinin, sağlık turizmine ilişkin güçlü ve zayıf tarafları, fırsat ve tehditlerini ortaya koymak ve bu çerçevede Yalova'nın sağlık turizminde yerini belirlemek olup, aynı zamanda Yalova ilinin sağlık turizm potansiyelini artırmak için yapılabilecekleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Küreselleşme, reformcu yaklaşımlar ve gelişen teknolojiyle birlikte iktisadi manada önem arz eden ve ülkeler için önemli bir kazanç kaynağı haline gelen turizm sektörü farklı turizm çeşitleriyle gelişimini hızlandırmıştır. Katma değerli bir turizm çeşidi olan sağlık turizmi; sağlık kurum ve kuruluşlarının gelişimine sunduğu katkı ile birlikte, tedavi amaçlı gelen yabancı hastalara bütüncül bir anlayışla verilen diğer hizmetler (barınma, ulaşım vb.) ülke hatta özellikli bir şekilde incelendiğinde il ekonomilerine de katkı sunmaktadır (Altıparmak, 2020: 23).

Yalova ilinde sağlık turizmi kapsamında daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yalova'nın sağlık turizm kapsamında termal ve spa-wellness turizme ilişkin potansiyeli ortaya koymaya ve bu potansiyeli artırmaya yönelik hangi çalışmaların yapılması gerektiğini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, Yalova'nın sağlık turizminde termal ve spa-wellness turizm potansiyelinin geliştirilmesi maksadıyla yetkili birimlerin, ilgili kurum ve kuruluşların, şehrin güçlü ve zayıf taraflarını görmelerine, şehrin termal turizm bağlamında fırsatlarının neler olduğunu bilmelerine ve şehrin termal turizm potansiyeline tehdit oluşturan etmenlerin neler olabileceğini belirleme imkânı sağlayabilecektir. Bu hususlarla beraber, çalışma verilerinin analizi neticesinde sunulacak öneri ve tavsiyeler, Yalova'nın sağlık turizm potansiyelinin arttırılması noktasında önem taşıdığı ifade edilebilir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Yalova ilinin sağlık turizmi potansiyelinin tespiti ve bu potansiyeli artırmak için yapılabileceklerle yönelik çalışmada nitel araştırma yaklaşım yöntemlerinden birisi olan

mülakat tarzı tercih edilmiş olup swot analizi ile Yalovanın sağlık turizminde güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Sağlık turizmi alanının multidisipliner bir saha olması bu durumun gerekçesidir (Yıldırım, 2018: 3).

Nitel araştırma yöntemleri kişilerin fikirleri, algıları, tecrübeleri ve düşünceleri, deneyimleri ve duyguları gibi subjektif verilerle ilgilenmekle birlikte nitel yöntem tekniğiyle yapılan çalışmalar kavramsal bir çerçevede başlayabileceği gibi tümevarımcı bir anlayışla da teori geliştirilebilir (Saruhan ve Özdemirci, 2018: 332). Nitel Genelleme nitel araştırmalarda hedef değildir.

Nitel çalışmalarda çoğunlukla araştırmada gözlemlenen vakalara ait veriler toplanırken araştırma yapan kişinin sürece ilişkin algısının da göz ardı edilememesi gerekir. Nitel yöntem çalışmalarında, nitel içerik çözümlemesi kullanılır. Araştırma yapan kişi kelime, cümle ve anlatımın anlam derinliğine inerek teori geliştirebilir (Saruhan ve Özdemirci, 2018: 333).

Çalışmada ilk olarak alanla ilgili literatür taraması yapılmış, literatür taraması yapılırken sağlık turizmiyle alakalı paydaşlara ziyarette bulunularak mülakat soruları amacıyla ön hazırlık yapılmıştır. Asli veri olarak mülakatlarda yarı yapılandırılmış mülakat formları kullanılmış/uygulanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, görüşülen ile yüz yüze (veya online/e-posta) yapılan, resmi bir soru listesi olmadan, hazırlanan soruları sorarak, görüşülenin duygu ve görüşlerini derinlemesine analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen nitel veri toplama yöntemlerinden bir tanesi olup, yüz yüze görüşme yönteminde maksat görüşülenin tesir altında bulunmadan fikir ve hislerini alenen anlatmasına imkân tanıyarak kaydetmektir (Özen, 2010).

Araştırma Yalova'da bulunan en az 40 yatak kapasiteli termal ve spa-wellness tesis yöneticileri ve ilgili birim yetkilileri, Yalova termal turizm birliği başkanı ve sağlık turizmi paydaşları ile yüz yüze ve/veya e-posta (online) olarak soru cevap biçiminde yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Turizm önemli bir türü olan sağlık turizmi uzun zamandır yapılıyor olması ve yükselen bir trendi bulunmasına karşın konuyla alakalı veriler de eksiklikler vardır ve fikir birliği bulunamamaktadır. Literatür araştırmasında karşılaşılan en önemli sorun, bazı yabancı ve yerli literatürde sağlık turizmin genellikle medikal turizm olarak kastedilmesidir (Koç, 2021: 53).

Yapılan çalışmada; Yalova ilinde termal ve spa-wellness turizm tesis yöneticileri ile sağlık turizm paydaşlarının, Yalova'nın sağlık turizminde güçlü ve zayıf taraflarıyla fırsatları ve tehditlerine yönelik görüşlerini saptamak amacıyla hazırlanmış “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ndan elde edilen/ulaşılabilir verilerle sınırlıdır. Bir başka sınırlılıksa araştırmaya katılma hususunda yaşanmakla birlikte, bazı termal ve spa-wellness işletmelerinin yöneticileri farklı gerekçelerle araştırmaya dâhil olmak istememiştir.

Araştırmada kullanılan mülakat formu kapsamında termal, spa-wellness turizm tesis yöneticileri ve sağlık turizmi paydaş yetkililerinden cevaplar alınmıştır. Araştırmaya ilişkin bulgular, yorumlar ve araştırmaya dair neticeler, tesis ve paydaş yetkililerinden alınan cevapların doğru olduğu varsayılarak yazılmıştır.

3.4. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Yalova'da bulunan termal ve spa-wellness tesisler ile sağlık turizm paydaşları oluşturmaktadır. Araştırmada Yalova'nın termal ve spa-wellness sağlık turizmindeki mevcut durumunun incelenmesi nedeniyle örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda görüşmeler, Yalova'daki en az 40 yatak kapasiteli termal ve spa-wellness tesisleri ve sağlık turizm paydaşlarının evreni temsil edeceği varsayılmaktadır.

Yalova Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü ve Yalova termal turizm birliğinden en az 40 yatak kapasiteli termal ve spa-wellness turizm tesislerin listesine ve sağlık turizm paydaşlarına ulaşılmıştır. Söz konusu tesislerden tamamı ile irtibat kurulmuş ancak bu tesislerden 12'si ve paydaşlardan 13'ü görüşme yapmayı kabul etmiştir.

3.5. Veri Toplama

Araştırmada kullanılan veri toplam yöntemi yarı yapılandırılmış mülakat metodudur. Yüz yüze görüşmeler toplam 12 kişi ile gerçekleşmiş olup, 10 kişiyle de görüşme e-posta ortamında soru cevap şeklinde yapılmıştır. Görüşme yapılan kişi ve kurum sayısı toplam 22'dir. Görüşmeler 2024 Ocak ayında gerçekleştirilmiştir.

Sorular 3 adımda hazırlanmış olup; birinci adımda literatür taraması sonucunda elde edilen bilimsel neticelerden faydalanılmış, sonraki adımda akademik manada yapılan görüşmelerden istifade edilmiş, üçüncü ve son adımda ise sektör temsilcileri/paydaşların sağlık turizmiyle alakalı görüşlerinden yararlanılmıştır.

Karşı karşıya (yüz yüze) yapılan mülakatlarda oppo reno 5 marka cep telefonu ile ses kaydı alınmıştır. Ses kaydı almak için katılımcıların onayı/izni alınmıştır.

Mülakatlara görüşmeye katılanlara yöneltilen kendilerini tanıtmalarıyla alakalı sorularla başlamıştır. Sonrasında Yalova ilinin sağlık turizmi potansiyelini saptamaya ve ölçmeye dair sorular yöneltilmiş ardından ilin güçlü ve zayıf tarafları, sağlık turizmini geliştirme noktasında yapılabileceklerin neler olabileceğiyle ilgili sorularla devam edilmiştir. En son aşamada sağlık turizminin gelişmesini engelleyici etmenler ve bu etmenleri çözebilmek/ortadan kaldırmak yapılması gereken çalışmaların/adımların neler olabileceğine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

3.6. Araştırmaya İlişkin Bulguların İncelenmesi

Araştırma kapsamında katılımcılar ile yüz yüze ve/veya e-posta aracılığıyla yapılan görüşmeler sonucunda Yalova ili ile ilgili detaylı güncel bilgilere ulaşılmıştır. Termal ve spa-wellness turizm tesis yöneticileri ve sağlık turizm paydaşları ile yüz yüze ve/veya e-posta aracılığıyla görüşme yapılarak; Yalova özelinde termal ve spa-wellness sağlık turizminin geldiği nokta, sağlık turizmi potansiyeli, güçlü ve zayıf tarafları, sağlık turizmiyle alakalı tanıtım ve pazarlama faaliyetleri, akreditasyon faaliyetleri, yerel idarenin desteği, sağlık turizmi hizmeti veren kurum ve kuruluşlar, sağlık turizmi paydaşlarıyla, ilin ekonomik ve sosyal bakımdan kalkınması ve hak ettiği noktaya gelip marka destinasyonu haline gelebilmesi amacıyla sağlık turizmi potansiyelini artırmak

içi atılacak adımlar, yapılması gereken ve kaçınılması gerekli hususlar, görüşmeye katılanların sorulara verdikleri cevaplar bağlamında ele alınıp değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Demografik Değişkenler	Gruplar	Frekanslar	Yüzde (%)
Yaş	25-32 yaş	3	12,50%
	32-40 yaş	4	16,70%
	41-48 yaş	5	20,80%
	49-56 yaş	5	20,80%
	57 yaş ve üzeri	7	29,20%
Cinsiyet	Kadın	11	45,80%
	Erkek	13	54,20%
Eğitim	Ön Lisans	5	20,80%
	Lisans	9	37,50%
	Yüksek Lisans	2	8,30%
	Doktora	1	4,20%
	Diğer	7	29,20%
Meslekte Çalışma Süresi	2-6 yıl arası	5	20,80%
	7-11 yıl arası	9	37,50%
	12-16 yıl arası	6	25%
	17 yıl ve üzeri	4	16,70%
Kurum Türü	Kamu Kurumu	2	11,10%
	Özel Kurum	16	88,90%

Görüşmeye katılanların demografik dağılımları incelendiğinde; katılımcıların yaşlarına göre dağılımlarında; %12,5'nin 25-32 yaş aralığında, %16,7'nin 23-40 yaş aralığında, %20,8'nin 41-48 yaş aralığında, %20,8'nin 49-56 yaş aralığında ve %29,2'sinin 57 yaş ve üzeri olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılanların %45,8'i kadınlardan, %54,2'i erkeklerden oluşmaktadır. Eğitim durumlarına göre dağılımı ise %20,8'i ön lisans, %37,5'i lisans, %8,3'ü yüksek lisans, %4,2 si doktora ve %29,2'sinin diğer eğitim derecelerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan tesis yöneticilerinin ve paydaşların %20,8'i 2-6 yıllık, %37,5'i 7-11 yıllık, %25'i 12-16 yıllık ve %16,7'i 17 yıldan fazla çalışma süresine sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların –müşteriler/hastalar hariç- kurum statüleri incelendiğinde ise; %11,1'nin kamu kurumunda, %88,9'nun özel kurum olduğu anlaşılmıştır.

Görüşmeye katılanların bilhassa vurgu yaptıkları konu imaj ve markalaşma hususunda yeterli sağlık turizmi alt yapısı bulunan (bazı hususlarda eksiklikler belirtilmekle birlikte) Yalova'nın bu alanda tanıtım eksikliğinin bulunduğudır. Bu durumun sebebi noktasında uyumlu çalışma noksanlığı, kamu ve özel kurumlar arasındaki iletişim/koordinasyon noksanlığı ve gereken sinerjinin yakalanamadığı ifade edilmiştir. Bu sorunun çözümü olarak da öncelikle kamu-özel sektör arasındaki bazı mevzuatsal sorunların gerekli düzenlemeler yapılarak giderilmesi gerektiği noktasında görüş birliği mevcuttur. Sağlık turizminin tanıtımı amacıyla özellikle Yalova'nın bilinirliği yüksek, "Termal Kaplıcaları" ve "Armutlu Kaplıcaları" gibi önemli tarihi ve turistik mekânların kısa film veya video çekilerek ulusal ve uluslararası mecralarda (özellikle sosyal medyada) yayınlanmasının etkili bir reklam olacağını ve bu markalar ile ulusal ve uluslararası fuarlara katılım sağlamanın şehrin imajına önemli katkılar sağlayacağı belirtilmiştir. Bunlarla birlikte "Yürüyen Köşk" ve "Termal Atatürk Köşkü" gibi turistik bölgelerin tanıtımının sağlık turizmine katkısı olacağı vurgulanmıştır.

Sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren tesislerin reklam çalışmalarının (özellikle dijital) ve sosyal medya (farklı) mecralarında ve web site içeriklerinde (özellikle sağlık turizmine yönelik) eksiklik/yetersizlik olduğu ve yabancı dil seçeneğinin daha fazla (en az dört dil) olması gerektiği belirtilmiştir. Yalova'nın sahip olduğu doğa, deniz, kültür ve tarih turizminin sağlık turizmi ile entegre edilemediği ifade edilmiştir.

Sağlık turizminin geliştirilmesi gerektiği hususunda görüşmeye katılanlar ortak noktada buluşmuşlardır. Öncelikle, Yalova'nın sağlık turizminin tam kapasite ile kullanılabilmesinin şehre olan katkısının yüksek olacağı belirtilmiş, akabinde sağlık turizminin geliştirilmesi hususunda yurt içi, yurt dışı (özellikle) çalışmalara önem verilmesi gerektiği, bu konuda üniversite ile birlikte çalışmalar yapılması, çalıştay, kongre ve sempozyumların daha fazla yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yerel idarelerin katkısının çok önemli olduğu ve yerel idarelerle ortak çalışmalar yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.

Görüşülenlerden bazıları, Yalova'ya yakın havaalanlarında (özellikle Sabiha Gökçen Havalimanı ve İstanbul Havalimanı) sağlık turizmi ile ilgili enformasyon birimlerinin oluşturulmasının sağlık turizmi açısından faydalı olacağı, sağlık turizminde hedef

Ülkelerin belirlenerek o ülkelerden billboard çalışması yapılabilceğini, yine hedef ülkelerde sosyal medya reklamlarının yapılmasının faydalı olacağını ifade etmiştir.

nemli bir hususta fiyat politikası konusunda tesisler arasında (fazla) fiyat farklarının bulunduğu ve bir tavan fiyat uygulamasının olmasının gerektiği ve böylece haksız rekabetin de engellenmiş olacağını vurgulanmıştır.

Görüşmeye katılanları ortak noktada görüş bildirdiği bir diğer husus ise sağlık turizminin gelişmesi amacıyla sağlık hizmeti sunumunun bir paket dâhilinde sağlık turistlerine sunulmasının faydalı olacağıdır. Bu hususta tur şirketleri ve tesislerin anlaşma yapılması, gezi turları, kültür turizmi, deniz turizmi ve yayla turizmi gibi seçenekler eklenerek paket programlar hazırlanması gerektiğidir. Yani sağlık turizmi amacıyla gelen kişi hem “tedavi” olmalı hem de Yalova’nın diğer tatil imkânlarından faydalanmalıdır.

Pazarlama ve tanıtım hususunda sosyal medya araçlarının daha etkili/faal kullanılması gerektiğini ifade eden görüşülenler; Google Adwords, sosyal medya (facebook, instagram, X, youtube, tik tok) platformları kullanılarak pazarlama tanıtım kampanyası yapılabilceğine dair öneriler sunmuştur.

Tablo 3. Sağlık Turizm Tesislerinde Sunulan Termal, Spa-Wellness Hizmetleri Dağılımı

	Termal Kür	Termal Havuz	Buhar Ted.	Sauna	Hidro-terapi	Medikal Masaj	Cilt Bakımı	Fizik Ted.	SPA	Wellness
1	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓
2		✓		✓					✓	✓
3	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
4		✓		✓					✓	✓
5		✓		✓				✓	✓	✓
6	✓		✓							
7				✓		✓	✓		✓	✓
8		✓	✓	✓						
9				✓					✓	✓
10	✓	✓		✓						
11		✓		✓	✓	✓		✓	✓	
12	✓		✓	✓				✓	✓	

Sağlık turizm tesislerine sunulan termal ve spa-wellness hizmetleri dağılımında, 11 tesiste sauna, 9 tesiste SPA, 8 tesiste termal havuz, 6 tesiste wellness hizmeti, 5 tesiste buhar tedavisi, 5 tesiste termal kür, 4 tesiste fizik tedavi uygulaması, 4 tesiste medikal masaj, 2 tesiste cilt bakımı ve 2 tesiste hidroterapi uygulamasının yapıldığı görülmektedir.

Görüşmeye katılanlardan bazıları Yalova'nın sağlık turizmi potansiyelini değerlendirdiklerinde sağlık turizmi ile ilgili birtakım altyapı/düzenleme eksikliklerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle sağlık turizmi tesislerinin bulunduğu

lokasyonların yerleşim yerleri ile iç içe olduğu ve bunun neticesinde sağlık turistlerinin rahat hareket edemedikleri, tesislere toplu taşıma ile ulaşımında çoğu zaman zorluk yaşandığı, toplu taşıma araçlarının sağlık turizmi tesislerine gidecek yolcu sayısına göre tesislerin bulunduğu lokasyona ulaşım sağladığı aksi durumda tesislere aktarma yapılarak veya tesise yakın bir yerden yürüyerek ulaşım sağlandığı ifade edilmiştir.

Yalova ilinin güçlü ve zayıf tarafları değerlendirildiğinde görüşmeye katılanların vermiş olduğu cevaplar aşağıda verilmiştir.

Güçlü yönler olarak;

- Yalova'nın coğrafi konumu,
- İstanbul ve Bursa gibi çok önemli turizm merkezlerine yakınlığı,
- Farklı ulaşım araçları (Kara, deniz ve hava yolu) ile ulaşılabilir olması,
- Zengin içerikli termal suyu,
- Tesislerde yatak kapasitesinin yüksek talebi karşılayabilir olması,
- Turizm açısından zengin bir coğrafyaya sahip olması,
- İklimi ve doğasının tercih edilen bir özellikte olması sayılabilir.

Zayıf tarafları ise;

- Tesis ve çevre özellikleri (kalitesi) arasında uyumsuzluk olması,
- Bazı bölgelerde çarpık ve düzensiz yapılaşma sebebiyle doğal çevrenin gitgide tahrip olması/bozulması,
- Tesislerde çalışan personelin dil bilgisinin (özellikle farklı dillerde) yeterli olmaması, Farklı yabancı diller bilen personel sayısının az olması,
- Farklı yabancı dillerde yönlendirme levhalarının (bazı tesislerde) yeterli olmaması,

- Sağlık turizmi sektöründe hizmet veren, çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar arasında iletişim ve birlikte çalışma hususunda eksikliklerin bulunması,
- Yeterli tanıtım faaliyetlerinin bulunmaması. Özellikle yurt dışı tanıtımlarına ağırlık verilmemesi,
- Engellilere yönelik düzenlemelerin (bazı tesislerde) eksikliği,
- Tesislerin bulunduğu bölgelerde sosyal donatı alanlarında, yeme içme ve eğlence alanlarının yetersiz olması ve farklı kültürlerdeki insanlara hizmet sunma noktasında yetersiz kalınması,
- Sektörde faaliyet gösteren aracı kurumların (Sağlık Bakanlığı onaylı/izinli) sayısı yetersizliği,
- Özellikle “yabancı” sağlık turistlerine karşı, bölge esnafının yaklaşım tarzındaki olumsuzluk,
- Sağlık turizmine yönelik bilimsel/akademik toplantı ve programların (çalıştay, kongre ve sempozyum vb.) yeterli sayıda yapılmaması,
- Tesislerin web sitelerindeki içerik eksikliği,
- Yerel olarak sağlık turizmi bilincinin yeterince gelişmemiş olması,
- Yerel olarak sağlık turizmi paydaşlarının yeterli sayıda ve kurumsal/profesyonel yapıda olmaması,
- Tesisler tarafından sosyal medyanın yeterince aktif ve farklı sosyal medya mecralarının kullanılmaması,
- Sektörde çalışan uzman elemanların sık iş değiştirmesi sayılabilir.

Sağlık turizmine ilişkin fırsatlar;

- Ulaşım kolaylığı,
- Tesislerin, diğer illerdeki benzer tesislere oranla uygun fiyatlı olması,

- Bekleme süresinin çok kısa olması,
- Tüm yıl sağlık turizmi yapılabilir olması,
- Yalova Üniversitesinde açılacak sağlık turizmi bölümü ile kalifiye personel teminin kolaylıkla sağlanması,
- Diğer turizm türleri ile entegre olabilmesi sayılabilir.

Sağlık turizmine ilişkin tehditler;

- Türkiye’de farklı bölgelerde yaşanan büyük depremler ve beklenen olası büyük İstanbul depreminin uluslararası kamuoyunda oluşturmuş olduğu kötü imaj,
- Tesislerin genelinde standart bir fiyat politikasının olmaması,
- Sağlık turizmi bölgelerinde ve yakınlarında farklı sosyal ve kültürel faaliyet eksikliği sebebiyle konaklama süresinin azlığı ve bölgede sağlık turizmi olgusunun tam anlamıyla oturmamış olması,
- Avrupalı (bazı) turistlerin, Ortadoğulu turistlerle aynı tesisi/bölgeyi paylaşmak istememesi.
- Yabancı tur operatörlerinin satış kataloglarında bölgedeki termal ve spa-wellness turizmi olanaklarına yeterince yer verilmemesi sayılabilir.

Görüşmeye katılanlar, bölgenin güçlü ve zayıf tarafları hakkında düşüncelerini ifade ederken, güçlü tarafların ön plana çıkartılarak zayıf olunan tarafların iyileştirilmesi ve geliştirilme çalışmalarının yapıldığı takdirde, sağlık turizmi alanında ciddi bir potansiyel kazanılmasının hiçte zor olmayacağını vurgulamışlardır.

Tablo 4. Sağlık Turizm Tesislerinden Hizmet Alan Müşterilerin Ükelere Göre Dağılımı

	Ortadoğu	Rusya	Almanya	Hollanda	İngiltere	Avusturya	İsviçre	Fas	İran	Fransa	Ukrayna
1	✓	✓	✓	✓					✓		
2	✓	✓						✓			
3	✓		✓		✓						✓
4	✓		✓			✓				✓	
5	✓							✓	✓		
6		✓			✓		✓			✓	
7	✓	✓		✓							✓
8	✓	✓	✓					✓			
9	✓		✓						✓		
10	✓	✓					✓				
11	✓		✓		✓				✓		✓
12				✓				✓			
13	✓	✓				✓					
14	✓		✓							✓	✓
15		✓		✓					✓		

Gelen müşterilerin ülkelere göre dağılımında sağlık turizm tesis yetkilileri ve sağlık turizm paydaşı yöneticilerinin verdikleri cevaplarda, 12 yönetici Ortadoğu bölgesi, 8 yönetici Rusya, 7 yönetici Almanya, 5 yönetici İran, 4 yönetici Hollanda, 4 yönetici Ukrayna, 4 yönetici Fas, 3 yönetici Fransa, 3 yönetici İngiltere, 2 yönetici İsviçre, 2 yönetici Avusturya'dan müşteri geldiğini ifade etmişlerdir.

Yalova iline hangi bölgelerden/ülkelerden sağlık turisti çekilebilir sorusuna görüşmeye katılanlar tarafından verilen cevap: hedef bölge/ülke seçiminde öncelikli olarak birincil öncelikli ülkelerin tespit edilmesi ve bunlara örnek çalışmaların yapılması gerektiğidir. Özellikle uzun yıllardır Arap turistler tarafından tercih edilen bir yer olması, Arap coğrafyasını en yakın hedef kitle konumuna getirmektedir. Diğer taraftan, Arap

turistlerin son birkaç yıldır Doğu Karadeniz bölgesine yönelmesi ve bu açıdan Arap turistler nazarında Yalova'nın cazibesini kaybetmeye başladığı değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu noktada, Arap turistlerin tekrar Yalova'yı tercih etmeleri için farklı çözüm önerileri sunulmaktadır. Bunlardan bazıları, Arap coğrafyasında büyük bir reklam kampanyasının başlatılması, fuarlara geniş çaplı katılımların sağlanması, Arap coğrafyası ile çalışan turizm acenteleri ile daha yakın işbirliğine gidilmesi, daha fazla Arap turisti bölgeye çekecek yeni atılımların yapılması. Bunların dışında, Arap coğrafyası dışındaki diğer ülkelerden de daha fazla sağlık turisti çekmek için benzer çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Hedef ülkeler/bölgeler sıralandığında;

- Kuzey Afrika
- Avrupa ülkeleri
- Balkan ülkeleri
- Azerbaycan
- İran
- Kazakistan
- Özbekistan
- Türkmenistan
- Kırgızistan

Yapılan görüşmelerde, sağlık turizmi tesisleri arasında koordinasyon sağlanmasının sağlık turizmini artırıcı bir etkisi olacağı ifade edilmiştir. Termal ve spa-wellness tesisler ile paydaşlar arasında kurulacak güçlü işbirliklerinin Yalova'da sağlık turizminin potansiyelini artıracığı belirtilmiştir. Bu noktada ilgili kurum ve kuruluşların (Yalova termal turizm birliği gibi) daha aktif rol oynaması gerektiği vurgulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

En eski turizm hareketliliklerinden birisi olan sağlık turizmi, bugünde sağlık sektörünün önemli bir unsuru/paydaşı konumundadır (Connell, 2006). Dünya genelinde modern/kurumsal anlamda XX. yüzyılın son çeyreğinde gelişmeye başlayan sağlık turizmi, Türkiye’de de XXI. yüzyılın başından itibaren büyüyen ve gelişen bir sektör haline gelmiştir.

Bu araştırmada Yalova ilinin mevcut sağlık turizmi potansiyeli, mevcut potansiyelin artmasının önündeki engeller ve bu potansiyeli artırabilmek için yapılabilecekler hususunda öneriler ortaya konmuştur.

İlk olarak sağlık turizmi kavramı ve kapsamı ortaya konarak, sağlık ve turizm kavramları hakkında bilgiler verilmiştir. Sağlık turizmine başvurulma sebepleri ve önemi ile sağlık turizmin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Daha sonra, dünyada ve Türkiye’de sağlık turizmi ve sağlık turizmine yönelik uluslararası eğilimler hakkında bilgiler verildi. Sağlık turizmi çeşitleri başlığı altında, medikal turizm, yaşlı (ileri yaş) turizmi, spa-wellness turizm, engelli turizm ve termal turizm alt başlıklar olarak incelendi. Çalışmanın konusu itibariyle, termal turizmle ilgili kavramlar, termal tedavi uygulamaları, termal tedavilerde kullanılan su çeşitleri, termal uygulamaların ve termaminal suların tamamlayıcı tedavide kullanıldığı rahatsızlıklar ve termal turizmin diğer turizm çeşitlerinden üstünlükleri detaylı bir şekilde incelendi. Son olarak sağlık turizmi paydaşları başlıklar halinde genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise Yalova ilinin genel özellikleri ve sağlık turizmi potansiyeli hakkında yapılan araştırmanın sonuçları paylaşılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde sağlık turizmi sektöründe hizmet veren termal ve spa-wellness turizm tesis yetkilileri ve sağlık turizmi paydaş yöneticileri ile yapılan mülakatlarda araştırmaya dair hazırlanan sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar sonucunda Yalova’nın var olan sağlık turizmi potansiyeli, mevcut potansiyelin büyümesine mani olan unsurların neler olduğu ve yapılması gerekenler hususunda bilgilere ulaşılmıştır.

Araştırmanın bu kısmında yer alan bulgular ve yorumlar ile ilgili söylenebilecekler; Yalova'nın termal (özellikle) ve spa-wellness turizmi noktasında sağlık turizmi yapılabilecek yeterli düzeyde kaynağa sahip olduğu gözlenmektedir. Fakat Yalova'nın sağlık turizmi yönünden -özellikle- yurt dışında yeterli tanınırlığa sahip olmadığı görülmektedir. Yalova, termal ve spa-wellness turizmi yönünden önemli avantajlarının bulunmasına karşın özellikle tanıtım ve reklamların eksik/yetersiz kalması nedeniyle bu alanda yeterince sağlık turisti çekememektedir. Sağlık turistleri sağlık hizmeti almak istedikleri ülkeleri seçerken öncelikle kaliteli hizmeti uygun fiyata almayı tercih ederler. Sonrasında, bekleme süresi olmayan veya çok kısa olan yerleri seçerler. Bunlara ilaveten, sağlık turizmi için gittikleri ülkede, beraberinde yeni yerler (tarihi ve turistik) görmek ve farklı turizm etkinliklerine dâhil olmak isterler. Bu noktada Yalova, belirttiğimiz faktörlerin birçoğuna sahip bir ildir. Lakin uluslararası alanda yeterli tanıtım faaliyetlerinin olmaması, aracı kurum/paydaş yetersizliği, kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve koordinasyon eksikliği gibi nedenlerle sektör içerisinde hak ettiği konumda bulunmamaktadır. İfade edilen eksikliklerin giderilmesi neticesinde Yalova'nın sağlık turizmi sektöründe daha başarılı olması sağlanabilir.

Yalova'ya gelen sağlık turistlerinin ülkelerine bakıldığında, en fazla; Ortadoğu ülkeleri, Rusya ve bazı Avrupa ülkelerinden geldikleri görülmektedir. Görüşme yapılan katılımcılardan bazılarının bu konu ile ilgili yapmış olduğu tespit; bazı Avrupa ülke turistlerin, özellikle Ortadoğu coğrafyasından gelen turistlerin tercih ettiği destinasyonları tercih etmemesi nedeniyle Yalova'nın bu ülke turistleri tarafından tercih edilmemesinin bir dezavantaj olduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya dâhil olan termal ve spa-wellness tesis yöneticileri ile sağlık turizmi paydaşları bu noktada hedef ülkeler olarak Kuzey Afrika ülkeleri, İran, Balkan Ülkeleri ve Türk Cumhuriyetlerini görmektedirler.

Multidisipliner bir alan olan sağlık turizminde başarının yakalanması için; sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren (ilgili olan) kurum ve kuruluşların koordinasyon içinde olmak, paydaşlarla (sigorta şirketleri, seyahat acenteleri vb.) beraber çalışmalar yapmak sağlık turizmi yönünden Yalova'yı bir üst noktaya çıkarabilir.

Termal ve spa-wellness turizminde farklı tedavi yöntemlerinin (Hidro Terapi, Balneoterapi, Stangerbad Banyosu gibi) uygulanması, sosyal aktivitelerin çoğaltılması,

spor tesislerinin ve eğlence merkezlerinin kurulması sağlık turizmi alanında olumlu etkiler yaratacaktır. Birçok farklı hastalığa faydalı olan bir termal kaynağa sahip olan Yalova’da termal suların faydalanılarak bir Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezinin bulunmaması en önemli eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalova genelinde fizyoterapist eşliğinde fizik tedavi uygulamasının yapılan tesis sayısının çok az olması ve diğer tesislerde bu yönde bir yapılanmanın olmaması önemli bir dezavantajdır. Yalova, termal turizm alanında hizmet veren benzer destinasyonlarla karşılaştırıldığında, Yalova’da termal su destekli bir fizik tedavi merkezi/hastanesinin bulunmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Ulaşım açısından kolay ulaşılabilir bir destinasyon olan Yalova, il içi tesislere ulaşım (özellikle toplu taşımada) zor ulaşılabilir bir il konumunda olduğu bazı görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Yalova Armutlu arasındaki kara yolu bağlantısının bazı noktalarında çok uzun yıllardır devam eden yol yapım çalışması ve heyelanlar neticesinde ulaşım yaşanan sıkıntılar, hastaların bu bölgeyi tercih etmemesinde önemli bir etken olmaktadır.

Sonuç olarak, Yalova ili sahip olduğu güçlü yönler ve fırsatları ile sağlık turizmi alanında daha fazla pay elde edebilecek potansiyele sahiptir. Sektör içerisinde bulunan paydaşlarla beraber çalışılıp, her paydaş üzerine düşen görev ve yükümlülükleri yaparsa, özellikle reklam ve tanıtım hususunda gerekli girişimler ve çalışmalar yapılırsa Yalova’nın sağlık turizmi alanında önü çok açıktır.

KAYNAKLAR

- Abdolvand, M. A., & Bani Asadi, M. (2019). Explaining the phenomenological pattern of the concept of health tourism with an emphasis word of mouth advertising of health centers. *Journal of healthcare management*, 10(2), 7-22.
- Alacahan, E. (2021). *İstanbul ili hastanelerine yönelik sağlık turizm talebinin değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altıparmak, E. (2020). *Sağlık turizminin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin analizi: Kahramanmaraş ilinde bulunan hastaneler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Alpoim, M. (2010). *Análise à procura termal*. University of Aveiro, Portugal, Master Thesis. Erişim adresi: <https://ria.ua.pt/bitstream/10773/1776/1/2010000841.pdf>. Erişim tarihi: 27 Eylül 2023
- Armutlu kaplıcaları. Erişim adresi: www.yalova.ktb.gov.tr/TR-131602/armutlu-kaplica.html. Erişim tarihi: 10 Eylül 2023
- Armutlu da termal turizm. Erişim adresi: <http://www.armutlu.gov.tr/termal-turizmi>. Erişim tarihi: 17 Ekim 2023
- Asadi, R., & Daryaei, M. (2011). Strategies for development of iran health tourism. *European Journal of Social Sciences*, 23(3), 329-344.
- Aslan, Z. (1995). Termal hizmetlerin oluşturulmasında termal suyun standartlarının belirlenmesi. *Ekoloji Çevre Dergisi*, 4(14), 40-42.
- Avcıkurt, C. (2003). “Avrupa’da olgun yaş pazarı ve turizme etkileri”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(9), 141-157.
- Aydın, B., K., & Aydın, G. (2015). Dünyada ve Türkiye’ de sağlık turizmi pazarlama uygulamaları ve karşılaştırılmaları durum analizi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (16), 1-21.
- Aydın, D., & Yılmaz, C. (2010). *Temel sağlık hizmetleri genel müdürlüğü (sağlık turizmi birimi) medikal turizm araştırması (birinci bölüm)*. Ankara, Ekim–Aralık.
- Baş, M. (2016). *Engelli turizmi*. (1.Basım), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayar, K. (2019). *Dünyada ve Türkiye’de sağlık turizminin önemi ve gelişimi: Antalya yöresi araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Belkayalı, N. (2009). *Jeotermal enerji kaynaklarının sağlık, turizm ve rekreasyon amacıyla kullanımı ve ekonomik değerinin tespiti: Yalova termal kaplıcaları örneği*, Ankara: TMMOB Jeotermal Kongresi, 69-80.
- Bookman, M. (2007). *Medical tourism in developing countries*. Erişim adresi: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230605657>, Erişim tarihi: 25 Ekim 2023
- Botterill, D., Pennings, G., & Mainil, T. (2013). *Medical tourism and transnational health care*. Erişim adresi: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230605657>, Erişim tarihi: 25 Ekim 2023
- Bristow, R. S., Yang, W., & Lu, M. (2011). Sustainable medical tourism in Costa Rica. *Tourism Review*, 66(1/2), 107-117.
- Burkett, L. (2007). Medical tourism, concerns, benefits, and the American legal perspective. *Journal of Legal Medicine*. 28(2), 223-245.
- Byrd, E. T. (2007). Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: applying stakeholder theory to sustainable tourism development. *Tourism review*, 62(2), 6-13.
- Cabi, A. (2020). *Sağlık turizmi*. Konya: Sage Yayınları.
- Carrera, P. M., & Bridges, J. FP. (2006). Globalization and healthcare: understanding health and medical tourism. *Expert Review Of Pharmacoeconomics And Outcomes Research*, 6(4), 447-454.
- Cavlak, N., & Cavlak, H. (2019). Avrupa'da erişilebilir turizm politikası ve Türkiye. *Balkan Journal of Social Sciences*. 15(8), 34.
- Cesario, S. K. (2018). Implications of medical tourism. *Nursing for Women's Health*, 22(3), 269-273.
- Chanda, R. (2002). Trade in health services. *Bulletin Of The World Health Organization*, 80(2), 158-163.
- Chuang, T. C., Liu, J. S., Lu, L. & Lee, Y. (2014). The main paths of medical tourism: from transplantation to beautification. *Tourism Management*, 45(1), 49-58.
- Cohen, E. (2008). *Medical tourism in thailand. assumption university graduate school of business e-journal*, 1(1), 24-37. Erişim adresi: <http://www.assumptionjournal.au.edu/index.php/AU-GSB/article/view/381/335>, Erişim tarihi: 17 Eylül 2023

- Connell, J. (2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and... surgery. *Tourism management*, 27(6), 1093-1100.
- Connell, J. (2013). Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism management*, (34), 1-13.
- Cook, P. S. (2010). Constructions and experiences of authenticity in medical tourism: The performances of places, spaces, practices, objects and bodies. *Tourist Studies*, 10(2), 135-153.
- Constantin, A (2015). International health tourism. *Asociatia Română de Turism Medical*, 4(1), 59-72.
- Crooks, V. A., Kingsbury, P., Snyder, J., & Johnston, R. (2010). What is known about the patient's experience of medical tourism? A scoping review. *BMC health services research*, 10(1), 1-12.
- Çataloğlu, S. (2020). Yaşlıya yönelik turizmin yansımaları ve değişen yaşlılık. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 61.
- Çetinkaya, T. (2010). *Sağlık turizmi açısından Bursa ili'nin pazarlanabilirliği konusunda sağlık çalışanlarının görüşlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Çetinkaya, T. & Burhanettin, Z. (2009). *Yaşlı bakımı ve turizm*. Panel Bildiri Kitapçığı, Sakarya, 172-181.
- Çılgınoğlu, H. (2018). Sağlık turizminin temel özellikleri, eğilimleri ve pazarın küreselleşmesi üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies Economics, Finance and Politics*, 13(22), 179-192.
- Dikmetaş Y. E. , Dikmetaş H. , Coşkun U., N. & Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünya'da sağlık turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, (2), 27-42.
- Dündar M., Emekli R. & Şener E. (2019). Anadolu'daki tıbbın doğuşu, dünyadaki ilk tıp okulu olarak: Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası. *Bilimname*, 79-103.
- Dünya turizm gelir sıralması. Erişim adresi: www.turizmguzel.com/haber/turkiye-turizm-gelirinde-dunyada-kacinci-sirada#:~:text=T%C3%BCrkiye%20turist%20say%C4%B1s%C4%B1nda%204'%C3%BCnc%C3%BC,2022'de%20820%20dolara%20%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1. Erişim tarihi: 15 Ekim 2023
- Ergüven, M. H. (2012). *Turizmde termal ve SPA hizmetlerinin yeri ve önemi*. N. Kozak (Editör). Termal ve SPA Hizmetleri içinde (58-76). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Fisher, C. & Sood, K. (2014). What is driving the growth in medical tourism? *Health Marketing Quarterly*, 31, 246-262.
- Future of tourism. Erişim adresi: www.oecd.org/cfe/tourism/Tourism-meeting-Issues-Paper-on-Analysing-Megatrends-to-Better-Shape-the-Future-of-Tourism.pdf. Erişim tarihi:15 Ekim 2023
- García-Altés, A. (2005). The development of health tourism services. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 262-266.
- Debata, B. R., Sree, K., Patnaik, B., & Mahapatra, S. S. (2013). Evaluating medical tourism enablers with interpretive structural modeling. *Benchmarking: An International Journal*, 20(6), 716-743.
- Doğın, Ö. (2009). “Nüfus coğrafyası açısından bir inceleme: Silivri”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20, 1-19.
- Gencay, C. (2007). *Sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmede turizm sektörü*. M. Bulu ve İ. H. Eraslan (Editörler). Sağlık turizmi içinde İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi, 172-179.
- Geva, I. (2019, Spring). The role of governments in creating a medical travel destination. *Destination Health Magazine*, Spring, 8-13. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/335620931_SPRING_2019_Destination_Health_Magazine_Full_Version, Erişim tarihi: 10 Ekim 2023
- Gonzales, A., Brenzel L. & Sancho J. (2001). *Health tourism and related services: Caribbean development and international trade*. Final Report. 57-8.
- Goodrich, J. N., & Goodrich, G. E. (1991). Health care tourism. *Managing Tourism*. Butterworth-Heinemann: Oxford, 108-114.
- Gökmen, K. D. (2018). Türkiye sağlık hizmetleri kalite ve akreditasyon enstitüsü (TÜSKA) sağlıkta akreditasyon standartları. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 1(1), 14-20.
- Gönülateş, S. (2014). *Sağlıklı yaşam ve egzersiz*, E. Zorba (Editör). Yaşam Boyu Spor içinde (1-56). (3.Baskı), Ankara: Atalay Matbaacılık.
- Gül, H. (2019). *Sağlık turizmine yönelik stratejiler ve Türkiye ekonomisine katkısı*. (1.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gülen, K. G., & Demirci, S. (2012). *Türkiye’de sağlık turizmi sektörü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Hall, C. M. (2011). *Health and medical tourism: a kill or cure for global public health?* *Tourism review*, 66(1/2), 4-15.

- Hagopian, A., Thompson, M., Fordyce, M., Johnson, K.E. and Hart, G. L. (2004). The migration of physicians from sub-saharan Africa to the United States Of America: Measures of the African brain drain. *Human resources for health*, 2(17), 1-10. DOI:10.1186/1478-4491-2-17.
- Harahsheh, S. S. (2002). *Curative tourism in jordan and its potential development*. 26. United Kingdom: Bournemouth University.
- Heung, V. C. S., Kucukusta, D. & Song, H. (2010). A conceptual model of medical tourism: Implications for future research. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 27(3), 236-251.
- Hopkins, L., Labonte', R., Runnels, V. & Parker, C. (2010). Medical tourism today: what is the state of existing knowledge? *Journal Of Public Health Policy*, (31), 185-198.
- International health tourism. Erişim adresi: www.rcm.unwto.org/risk-crisismanagement/international-health-regulations. Erişim tarihi: 28 Eylöl 2023
- Istanbul hair transplant center. Erişim adresi: www.bloomberg.com/news/articles/2021-09-27/how-istanbul-became-a-global-destination-for-male-hair-transplants. Erişim tarihi: 01 Ekim 2023
- Işık, M. (2018). A'dan Z'ye sağlık turizm, İstanbul: Onemedit Medical in Yayınları.
- Itb world travel trends report (2013/2014). Erişim adresi: https://sete.gr/media/1848/131213_itb-world-travel-trends-report-2013-2014.pdf. Erişim tarihi: 17 Eylöl 2023
- İnalçık, H. (2010). "Tarih: sadece tarihten ibaret midir? Osmanlı devleti'nin kuruluş tarihi", kuruluş: Osmanlı tarihini yeniden yazmak. E. Ayla (Editör), 2. Baskı, 41-65, İstanbul: Hayy kitap.
- İncekara, A. (1996). *Sağlık turizminde jeo-termal kaynaklar*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İşbaşar, C. E. (2016). *Türkiye'de medikal sağlık turizminin geliştirilmesinde işletmelerin uyguladıkları pazarlama çalışmaları ve Ankara ilinde bir alan araştırması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Joint Comission International. *JCI Accredited Organizations*. Erişim adresi: [https://www.jointcommissioninternational.org/about-jci/accreditedorganizations/#first=30&f:_Facet_Country=\[Turkey\]](https://www.jointcommissioninternational.org/about-jci/accreditedorganizations/#first=30&f:_Facet_Country=[Turkey]). Erişim tarihi: 01 Ekim 2023
- Kaçar, T. (2019). Roma'dan Bizans'a Yalova ve çevresi. A. Taşağıl (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Yalova* (15-74). İstanbul: Soner Matbaacılık.

- Kabukçuoğlu, S. (2013). *Nevşehir ili Kozaklı ilçesindeki sağlık turizmi potansiyeli ve bu potansiyeli artırabilmek için yapılabilecekler*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kangas, B. (2010). Traveling for medical care in a global world. *Medical Anthropology: Cross-Cultural Studies In Health And Illness*, 29(4), 344-362.
- Kaptanoğlu, Y. A. (2012). *Sağlık yönetimi*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Karagülle, M. Z. (2007). Kaplıca tıbbında tanımlar. Erişim adresi: <http://www.termalspasaglik.com/kaplica-tibbinda-tanimlar/>, Erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Karagülle, M. Z. (2002). *Balneoloji ve kaplıca tıbbı*. İstanbul: Nobel Tıp Yayınevi.
- Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ. (2018, 07, 06). Resmi Gazete (Sayı: 30470). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180706-21.htm>. Erişim tarihi: 21 Ekim 2023
- Kerstetter, J. P. (1986). Designing classrooms for the use of instructional media: A planning and specifications checklist. *Media Management Journal*, 6(1), 25- 28.
- Kevan, S. M. (1993). Quests for cures: A history of tourism for climate and health. *International Journal Of Biometeorology*, 37, 113-124. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1007/BF01212620>. Erişim tarihi: 21 Ekim 2023
- Koç, A. (2021). *Kayseri ve Nevşehir illerinin sağlık turizmi potansiyelinin tespiti ve sağlık turizmi potansiyelini artırabilmek için yapılabilecekler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, O. (2018). Endülüs kütüphaneleri ve bilimsel bilginin üretimine katkıları. *Bilgi Dünyası*, 19(2), 297-323.
- Korkmaz, Z. Ö., & Aydın, V. (2015). *Sağlık turizmi (teori ve politika)*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kostak, D. (2007). *Turizm Hareketleri (Türkiye Örneği Üzerinden Sağlık Turizmi)*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koyunoğlu, S. (2003). *Turist sağlığı turist sigortası ve tüketicinin korunması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, N. (1992). Termal turizm işletmeciliği ve önemi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mayıs 1992, 3(3), 33-38

- Kozak, M. & Bahar, O. (2013). *Turizm ekonomisi*. No: 2908. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kök, E., Nalbantoğlu, O. & Yeniçerioğlu, M. (2022). *Yalova İli, Altınova İlçesi Hersek Doğa Parkı 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planı, 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planı, plan araştırma ve açıklama raporu*. Dört E Planlama Araştırma Danışmanlık İnşaat ve Mühendislik Hizmetleri Ltd. Şti. Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı.
- Kusen, E. (2011). *Positioning Medical Tourism In The Broader Framework Of Health Tourism*. *Tourism*, 59(1), 95-99.
- Lee, J. & Kim, H. (2015). Success factors of health tourism: Cases of Asian tourism cities. *International Journal Of Tourism Cities*, 1(3), 216-233.
- Liu, Q., Cao, L. & Zhu, X-Q. (2014). "Major emerging and re-emerging zoonoses in China: a matter of global health and socioeconomic development for 1.3 billion". *International Journal of Infectious Diseases*, 25, 65-72.
- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S. T., Horsfall, D. & Mannion, R. (2011). Medical tourism: Treatments, markets and health system implications: A scoping review, Paris: OECD. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf> Erişim tarihi: 15 Ekim 2023
- Manavgat sağlık turizm raporu. Erişim adresi: www.matso.org.tr/hizmetlerimiz/yayinlarimiz/manavgat-saglik-turizmi-firsatlariraporu.html. Erişim tarihi: 15 Ekim 2023
- Mergen, H., & Erdogmuş, B. (2006). Jeotermal enerji ve balneoterapi uygulamaları. *FTR Bil Dergisi*, 9(3).
- Meuwissen, Ş. Ö. (2015). *Aydın ilindeki jeotermal kaynakların özel sağlık sektörü ve sağlık turizmi üzerine etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Milstein, A., & Smith, M. (2006). America's new refugees-seeking affordable surgery offshore. *New England Journal of Medicine*, 355(16), 1637-1640.
- Mohamad, W. N., Omar, A., & Haron, M. S. (2012). The moderating effect of medical travel facilitators in medical tourism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 65, 358-363.
- Öğüt, K., Yeşilyurt, S., & Yurtseven, Ç. (2018). Kazakistan-Türkiye sağlık turizmi: Sağlık sektörlerine bakış ve potansiyeller 1. 2. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 57-74.

- Özbek, T. (2011). Jeotermal kaynakların sağlık ve termal turizmde değerlendirilmesi. jeofizik bülteni, Eylül-Aralık, 27-37. Erişim adresi: https://www.jeofizik.org.tr/resimler/ekler/01f0f79a74755e9_ek.pdf?dergi=31, Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- Özdemir, D., & Buzdağlı Ö. (2019). *Sağlık turizminde uluslararası rekabet gücü: Seçilmiş G20 ülkeleri üzerine bir inceleme*. Erzurum: İksad 4. International Congress On Social Sciences, 161-174.
- Özsarı, S. H., & Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 24 (2), 137-140.
- Öztürk, Y., & Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 183 -195.
- Rejeb, A., Keogh, J. G. & Treiblmaier, H. (2019). The impact of blockchain on medical tourism. *SSRN Electronic Journal*.
- Research and Markets, Medical Device Market: Singapore. Erişim adresi: <http://www.researchandmarkets.com/reports/3164968/the-medicaldevicemarket-singapore#pos-25>. Erişim tarihi: 11 Ekim 2023
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim adresi: <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/>. Erişim tarihi: 25 Eylül 2023
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu. Resmi Gazete (Sayı: 3359). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3359&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>. Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- Sağlık Turizminin Tarihçesi, Erişim adresi: <http://www.satürk.gov.tr/yayinlar.html>. Erişim tarihi: 30 Eylül 2023
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı. Erişim adresi: www.shgmturizmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/10949/0/07pdf.pdf, Erişim tarihi: 28 Ekim 2023
- Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği. (2009). Türkiye sağlık turizmi rehberi. İstanbul: C&B Basımevi, Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/768565-Turkiye-saglik-turizmi-rehberi.html>, Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- Sarancha, M., Batalova, L., Okonnikova, T. & Akatyeva, L. (2017). Development opportunities of social tourism for elderly people in Russia (on the Udmurt Republic Example). *4th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM*, 17(4), 237-242.

- Saruhan, C. Ş., & Özdemirci, A. (2018). *Bilim felsefe ve metodoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Sarwar, A., Sarif, M., & Nikhshemi, S. (2016). On the ethics of medical tourism: an examination of patients' perspectives. *Iranian Journal of Public Health*, 45(5), 688-689.
- Sayılı, M., Akca, H., Duman, T. & Esengün, K. (2007). Psoriasis Treatment Via Doctor Fishes as part of Health Tourism: A Case Study of Kangal Fish Spring. *Turkey. Tourism Management*, 28(2), 625-629.
- Shelton, E. J. & Tucker, H. (2005) Tourism and disability: Issues beyond Access. *Tourism Review International*, 8 (3), 205-220.
- Stephano, R. M. (2018). *Top 10 Medical tourism destinations in the World*. official publication of the medical tourism association.
- Tanrıverdi, H. (2016). *Turizm hizmetlerinin sağlığı ve yönetimi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1998, 1 Ağustos). *Hasta hakları yönetmeliği*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2001, 24 Temmuz). *Kaplıcalar yönetmeliği*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8056&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2002, 27 Mart). *Özel hastaneler yönetmeliği*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4854&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim tarihi: 24 Ekim 2023
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *100. Yıl Türkiye Planı. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf Erişim tarihi: 01 Ekim 2023
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf

content/uploads/2020/04/TurizmOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf Erişim tarihi: 10 Ekim 2023

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. *Turizm İstatistikleri 2020 Genel Değerlendirme*. Erişim adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/81939,3103turizmistatistikleri2020-4pdf.pdf?0>. Erişim tarihi: 09 Eylül 2023

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği, Resmi Gazete. S. 21058, 21.11.1991. Erişim adresi: www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21058.pdf, Erişim tarihi: 09 Eylül 2023

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Alan ve Merkezlerinde Yer Alan Termal Suların Kullanma Hakkı ve İşletilme Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. Resmi Gazete, S. 21805, 31.12.1993. Erişim adresi: www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21805_1.pdf, Erişim tarihi: 09 Eylül 2023

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim adresi: www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-520/kaplicalar-yonetmeliği.html. Erişim tarihi: 16 Ekim 2023.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Sağlık turizminin tarihçesi. Erişim Adresi: <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-23586/saglikturizminin-tarihcesi.html>. Erişim tarihi: 19 Ekim 2023

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Sağlık Turizmi Bölge Koordinatörlüğü Sistemi Genelgesi. Sayı: 75000571;2017/2. Erişim adresi: <https://othsad.org/saglikturizmi-bolge-koordinatrlugu-sistemi-genelgesi>, Erişim tarihi: 12 Eylül 2023

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *2019-2023 Stratejik planı*. Erişim adresi: Erişim adresi: <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/35748,stratejikplan2019-2023pdf.pdf?0> Erişim tarihi: 16 Ekim 2023

T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Erişim adresi: www.sbb.gov.tr/hizmet-birimlerimiz-ve-gorevleri/. Erişim tarihi: 14 Kasım 2023

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020, 7 Aralık). *Destek mevzuatı*. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/doviz-kazandırıcı-hizmet-ticareti/destek-mevzuatı>, Erişim tarihi: 02 Ekim 2023

Tengilimoğlu, D. (2013). Sağlık turizmi: tedavi amaçlı turizm ve termal turizmde sorunlar ve çözüm nerileri. *Hastane Dergisi*, 34(90-96): 51-72.

Tengilimoğlu, D. (2018). *Sağlık turizm*. 2. Baskı, Ankara: Siyasal Yayınevi.

- Tengilimoğlu, D., Sevin, D. H., & Ak, B. (2001). *Türkiye’de sağlık turizmi ve termal turizmin geliştirilmesi*. IV. Ulusal Sağlık ve Hastane Yönetimi Sempozyumu, (103–122). Düzenleyen Marmara Üniversitesi, İstanbul 27-28 Eylül 2001.
- Tengilimoğlu, D., & Sevin, D. H. (2002). *Türkiye’de termal turizm tesislerinin karşılaştıkları sorunların tespitine yönelik bir alan çalışması*. First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Bildiri Kitapçığı, 17-21 April, Antalya.
- Tengilimoğlu, D., & Gürcü, M. (2017). İleri yaş ve engelli turizmi, (Editör) D. Tengilimoğlu: *Sağlık Turizmi* içinde (121-160). (2. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tengilimoğlu, D. & Tosun, N. (2020). İleri yaş ve engelli turizmi. (Editör) D. Tengilimoğlu. (121-182.), *Sağlık Turizmi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Termal Belediyesi raporu. Erişim adresi: www.termal.bel.tr/upload/dokuman/Plan-Aciklama-Raporu-Turizm-Merkezi.pdf. Erişim tarihi: 04 Eylül 2023
- TDK Sözlüğü, “Sağlık”. Türk Dil Kurumu. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 12 Ekim 2023.
- Tontuş, H. Ö. (2017). *Dünyada sağlık turizmi*. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/334614954>. Erişim tarihi: 04 Ağustos 2023
- Tontuş, H. Ö. (2019). *Sağlık turizminin tarihçesi*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/334050999_SAGLIK_TURI_ZMININ_TARIHCESI Erişim tarihi: 20 Ekim 2023
- Tuna, H . (2019). Bolu ilinin termal turizm açısından potansiyelinin değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (15), 117-130.
- Tuncel, M. (2013). “Yalova”, *İslam ansiklopedisi*, Cilt: 43, (306-308.). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Basımı.
- Turquality (t.y.a). *2006/4 Sayılı tebliğ kapsamındaki destekler*. Türkiye Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.turquality.com/destekler/2006-4-destekleri>, Erişim tarihi: 01 Ekim 2023.
- Turquality (t.y.b). *2564 Sayılı karar kapsamındaki destekler*. Türkiye Ticaret Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.turquality.com/destekler/2564-destekleri>, Erişim tarihi: 01 Ekim 2023
- Türkiye Sağlık Turizmi Derneği. <http://saglikturizmi.org.tr/tr/saglik-turizmi/genel-bilgi>, Erişim tarihi: 29 Ekim 2023

Türkiye'de JCI akreditasyonlu hastane sayısı. Erişim adresi: www.medium.com/saygel/jci-akreditasyonu-ve-türkiye-07c42417d44a. Erişim tarihi: 01 Ekim 2023

Undesa (The United Nations Department Of Economic And Social Affairs Disability). (2006). *Convention On The Rights Of Persons With Disabilities*. Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-1-purpose.html>, Erişim Tarihi: 21 Eylül 2023

Uluç, N. E. (2019). “Termal kaplıcaları”, *Geçmişten günümüze Yalova içinde*, (Editör) A. Taşagıl, Yalova İl Özel İdaresi, Yayın No:1, İstanbul, 259-287.

Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. Erişim adresi: <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/>. Erişim tarihi: 01 Ekim 2023

Verma, S., & Yadav, N. (2021). Past, present, and future of electronic word of mouth (ewom). *Journal of Interactive Marketing*, 53(C), 111-128.

Yalova'nın konumu. Erişim adresi: www.ilimiz.net/detay/77/134/yalova-ili-cografi-konumu. Erişim tarihi: 14 Kasım 2023

Yalova'nın tarihi. Erişim adresi: www.yalova.gov.tr/yalova-tarihi. Erişim tarihi: 04 Eylül 2023

Yalova'nın coğrafi konumu. Erişim adresi: <https://yalova.csb.gov.tr/cografi-konum-i-7136>. Erişim tarihi: 10 Kasım 2023

Yıldırım, H. H. (2018). *Sağlık turizmi ve anadolu nimetleri: Markalaşma yolunda türkiye için stratejik bir iş modeli önerisi*. TÜSPE Analiz: 2018/2. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı), Ankara: TÜSPE Yayınları.

Yılmazdoğan, O. C. (2015). Engelsiz Turizm, (Editör) S.P. Temizkan, *Sağlık Turizmi içinde* (195-218). (1.Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.

Zengin, B., & Eker, N. (2016). Sakarya ili termal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 165-181.

Zengingönül, O., Emeç, H., İyilikçi, D. E., & Bingöl, P. (2012). *Sağlık turizmi: İstanbul'a yönelik bir değerlendirme*. Ekonomistler Platformu. İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.

Zsarnoczky, M. (2016). *Silver tourism*. Paper presented at the International Scientific Days.

- Weiermair, K., & Steinhauser, C. (2003). *New tourism clusters in the field of sports and health; the case of alpine wellness*. In 12th International Tourism And Leisure Symposium ISO 690, 4-17.
- World Health Organization. (2006). *Basic documents*. Erişim adresi: https://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf. Erişim tarihi: 15 Ekim 2023.
- World Health Organization (2019). WHO global report on traditional and complementary medicine 2019. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/312342>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023.
- World Health Organization (2020). Traditional, complementary and integrative medicine 2020. Erişim adresi: <https://www.who.int/traditional-complementary-integrative-medicine/about/en/>. Erişim tarihi: 28 Ekim 2023
- WHO Congress on Traditional Medicine, (2008). Erişim adresi: https://www.who.int/medicines/areas/traditional/congress/beijing_declaration/en/. Erişim tarihi: 09 Eylöl 2023.
- WHO. "Ageing". Erişim adresi: www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1. Erişim tarihi: 09 Eylöl 2023
- World Tourism Organization (UNWTO) and European Travel Commission (ETC). Exploring health tourism; executive summary: 2018. Erişim adresi: <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420308>. Erişim tarihi: 09 Eylöl 2023

EKLER

Mülakat Formu

Bu çalışma, Yalova'nın sağlık turizmi potansiyelinin tespiti ve bu potansiyeli artırabilmek için yapılabileceklerin neler olabileceğinin ortaya konabilmesi amacıyla, Nişantaşı Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak gerçekleştirilmektedir. Tez içeriğinin önemli bir parçası olan bu formdaki mülakat görüşmesine katılanların beyanları, görüşme esnasındaki ifadeleri kullanılarak tez metninde yer alacaktır. Tez de materyal işlevi görecektir olan bu görüşmeler, tamamen bilimsel kurallar çerçevesinde ve bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır.

Mülakat No:

Adı Soyadı:

Paydaş Türü:

İşletme Adı/Görevi:

Demografik Sorular

1-Yaşınız

☐ 25-32 ☐ 32-40 ☐ 41-48 ☐ 49-56 ☐ 57 ve üstü

2-Cinsiyetiniz

☐ Kadın ☐ Erkek

3-Medeni Durumunuz

☐ Bekâr ☐ Evli

4-Eğitim Durumunuz

☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Diğer

5-Mesleki Deneyiminiz

☐ 2-6 yıl ☐ 7-11 yıl ☐ 12-16 yıl ☐ 17 yıl ve üstü

Sağlık Turizmi Swot Analizi Soruları

1. Fiyat faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

1a. Fiyat faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

1b. Fiyat faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

1c. Fiyat faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

1d. Fiyat faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

2. Hizmete erişim süreleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

(Seyahat acentesi ve/veya kişinin (hastanın) hizmet sunum noktasına erişim süresi (bekleme süresi nekadardır?) açısından cevaplanacaktır)

2a. Hizmete erişim süreleri açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

2b. Hizmete erişim süreleri açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

2c. Hizmete erişim süreleri açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

2d. Hizmete erişim süreleri açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

3. Kalite faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

3a. Kalite faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

3b. Kalite faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

3c. Kalite faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

3d. Kalite faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

4. Ulaşım/lojistik faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

(Seyahat acentesi ve/veya kişinin (hastanın) hizmet sunum noktasına kolay ulaşım ulaşmadığı sorusunun cevabı aranacaktır)

4a. Ulaşım/lojistik faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

4b. Ulaşım/lojistik faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

4c. Ulaşım/lojistik faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

4d. Ulaşım/lojistik faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

5. Yaş faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

(Müşterilerin (hastaların) yaşlı veya genç olup olmadığı noktasında cevap aranacaktır)

5a. Yaş faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

5b. Yaş faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

5c. Yaş faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

5d. Yaş faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

6. Turizm olanakları faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir? (Yalova'nın diğer turizm olanaklarının (kültür turizmi, deniz turizmi, doğa turizmi vb.) sağlık turizmini etkileyip etkilemediği noktasında cevaplanacaktır)

6a. Turizm olanakları faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

6b. Turizm olanakları faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

6c. Turizm olanakları faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

6d. Turizm olanakları faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

7. Sigorta Şirketleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

7a. Sigorta Şirketleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

7b. Sigorta Şirketleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

7c. Sigorta Şirketleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

7d. Sigorta Şirketleri faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

8. Seyahat işletmeleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki potansiyeli nedir?

8a. Seyahat işletmeleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki güçlü yanları nelerdir?

8b. Seyahat işletmeleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki zayıf yanları nelerdir?

8c. Seyahat işletmeleri faktörü açısından Yalova'nın sağlık turizmindeki fırsatları nelerdir?

8d. Seyahat işletmeleri faktörü açısından Yalova'ya yönelik sağlık turizmindeki tehditler nelerdir?

Sayın **Tuğba Kasımoğlu**
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sağlık Yönetimi (Tezli)

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Etik Kurulu Başkanlığına 23.11.2023 tarihinde incelenmek üzere başvurmuş olduğunuz “**Yalova'nın Sağlık Turizmi Potansiyelinin Tespiti ve Bu Potansiyeli Artırabilmek İçin Yapılabilecekler**” başlıklı çalışmanız, 04.01.2024 tarihli 2024/01 numaralı etik kurul toplantısında değerlendirilmiştir. Kurulumuz tarafından yapacağınız araştırmanın etik açıdan uygunluğuna oy birliğiyle karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

04.01.2024

Doç. Dr. Gözde MERT
Etik Kurulu Başkanı

BAŞVURU BİLGİLERİ

Araştırmacı(lar)	Tuğba Kasımoğlu	Başvuru Tarihi	23.11.2023
Danışman/Yürütücü	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Çiçek	Araştırma Türü	Nitel Çalışma
Program/Alan	Sağlık Yönetimi (Tezli)	Etik kurul Toplantı Tarihi	04.01.2024
Çalışma Niteliği	Yüksek Lisans Tezi	Etik Kurul Karar No	2024/01